

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ (ΜΒΑ)**

**ΤΙΤΛΟΣ: «Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ»**

Καλαμάρας Γεώργιος
ΑΜ:7618020

Επιβλέπων καθηγητής: Δρ. Θεοδοσίου Γεώργιος

ΛΑΡΙΣΑ 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατάλογος εικόνων	σελ.03
Κατάλογος Πινάκων	σελ.04
Περίληψη	σελ.05
Abstract	σελ.06
Εισαγωγή	σελ.07
Κεφάλαιο 1 ^ο « Η Ίδρυση του Ισραηλινού Κράτους και η θεμελίωση της οικονομίας την πρώτη εικοσαετία 1947-1967»	
1.1 Εισαγωγή	σελ.11
1.2 Η περίοδος πριν την ίδρυση του Κράτους-η οικονομία της πρώτης περιόδου.....	σελ.12
1.3 Ίδρυση του Κράτους και θεμελίωση της Οικονομίας.....	σελ.13
1.4 Κατάπαυση του Πυρός και οι πρώτες οικονομικές προκλήσεις της κυβέρνησης	σελ.14
1.5 Επίλογος	σελ.16
Κεφάλαιο 2 ^ο « Ο Πόλεμος των έξι ημερών ως ακρογωνιαίος λίθος αλματώδους οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας»	
2.1 Εισαγωγή	σελ.17
2.2 Ο Οικονομικός Αντίκτυπος της Νίκης.....	σελ.19
2.3 Παράγοντες πίσω από την ταχεία ανάπτυξη.....	σελ.21
2.4 Επίλογος	σελ.22
Κεφάλαιο 3 ^ο « Ο Πόλεμος του Yom Kippur καταλύτης μιας καταστροφικής οικονομικά περιόδου, 1973-1985 »	
3.1 Εισαγωγή	σελ.23
3.2 Οι βραχυπρόθεσμες οικονομικές συνέπειες του πολέμου.....	σελ.25
3.3 Ο μακροπρόθεσμος οικονομικός αντίκτυπος του πολέμου.....	σελ.27
3.4 Οι συνέπειες του πολέμου στην Παγκόσμια Οικονομία.....	σελ.28
3.5 Επίλογος	σελ.29
Κεφάλαιο 4 ^ο « Η Ισραηλινή οικονομία από το 1985 έως σήμερα, από το χείλος της οικονομικής καταστροφής στις 20 πιο ανεπτυγμένες οικονομίες παγκοσμίως»	
4.1 Εισαγωγή	σελ.30
4.2 Η πολιτική συναίνεση βασική συνισταμένη για την έξοδο από την οικονομική κρίση της ισραηλινής οικονομίας.....	σελ.32
4.3 Τα θεαματικά αποτελέσματα του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης.....	σελ.34
4.4 Η Ισραηλινή Οικονομία στον 21 ^ο Αιώνα ως εκκινητής τεχνολογίας και εξαγωγών	σελ.36
4.5 Επίλογος	σελ.42
Κεφάλαιο 5 ^ο « Ισραηλινή και Ελληνική Οικονομία, Αναλογίες/Διαφορές/Διδάγματα-Συμπεράσματα»	
5.1 Εισαγωγή	σελ.45
5.2 Αναλογίες-Ομοιότητες Ελληνικής και Ισραηλινής Περίπτωσης.....	σελ.48
5.3 Αποκλίσεις Ελληνικής και Ισραηλινής Περίπτωσης.....	σελ.50
5.4 Συμπεράσματα-Διδάγματα από το Ισραηλινό μοντέλο ανάπτυξης για την σημερινή Ελληνική Οικονομία	σελ.52
Βιβλιογραφία	σελ.54

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ

ΟΗΕ.....	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ICBS.....	Israel Central Bureau of Statistics
ΟΟΣΑ.....	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας κ Ανάπτυξης
ΔΝΤ.....	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΟΚ.....	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΠΟΕ.....	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΣΕΣ	Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών
OPEC.....	Organization of Petroleum Exporting Countries
ΑΟΖ.....	Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη
CIA.....	Central Intelligence Agency
ΕΣΠΑ.....	Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

<u>Εικόνα 1:</u>	Άποψη του Τελ-Αβίβ με τους νεόδμητους ουρανοξύστες-Κέντρο της Ισραηλινής οικονομίας και μεγαλύτερο λιμάνι της χώρας	
Πηγή:	www.flickr.com/photo/ciagon	σελ.07
<u>Εικόνα 2:</u>	Ισραηλινοί στρατιώτες υψώνουν τη σημαία της χώρας στο Eilat στις 10 Μαρτίου του '49 σηματοδοτώντας το τέλος του πολέμου	
Πηγή:	wikipedia.org/wiki/1948_ArabIsraeli_War	σελ.11
<u>Εικόνα 3:</u>	Ισραηλινοί εργάτες στην συγκομιδή της αγροτικής παραγωγής, έτος 1958	
Πηγή:	Wikipedia.org/wiki.Αγροτικός Ισραηλινός τομέας πρώτης δεκαετίας	σελ.13
<u>Εικόνα 4:</u>	Το Σχέδιο διοικητικής διαίρεσης της Παλαιστίνης των Η.Ε	
Πηγή:	wikipedia.org/wiki/1948_ArabIsraeli_War	σελ.15
<u>Εικόνα 5:</u>	Συλλέκτης Ηλιακής Ενέργειας στην έρημο Νεγκέβ, σε ένα από τα πρωτοπόρα και μεγαλύτερα προγράμματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στον κόσμο	
Πηγή:	www.flickr.com/photo/ciagon	σελ.17
<u>Εικόνα 6:</u>	Ο Εχθρικός Αραβικός συνασπισμός των κρατών που υπέστησαν το προληπτικό χτύπημα των Ισραηλινών Ενόπλων Δυνάμεων	
Πηγή:	Wikipedia.org/wiki/1967	σελ.19
<u>Εικόνα 7:</u>	Αιγύπτιοι στρατιώτες γεφυρώνουν αστραπιαία την διώρυγα του Σουέζ την αυγή του πολέμου	
Πηγή:	www.flickr.com/photo/ciagon	σελ.23
<u>Εικόνα 8:</u>	Εκατοντάδες αυτοκίνητα σε πρατήριο καυσίμων των Ηνωμένων Πολιτειών κατά την διάρκεια του εμπάργκο πετρελαίου από τον OPEC	
Πηγή:	Getty images.....	σελ.28
<u>Εικόνα 9:</u>	Σχεδιαζόμενος Αγωγός East Med	
Πηγή:	Ελληνοϊσραηλινό Ινστιτούτο Συνεργασίας και Ανάπτυξης.....	σελ.44
<u>Εικόνα 10:</u>	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στην Φρανκφούρτη	
Πηγή:	eduguide.gr	σελ.49
<u>Εικόνα 11:</u>	Άποψη του κτιρίου που στεγάζεται το Ισραηλινό Χρηματιστήριο Αξιών διαθέτει υπόγειους ορόφους ώστε οι συναλλαγές να μην παύουν ούτε κατά τη διάρκεια βομβαρδισμών	
Πηγή:	wikipedia.org/wiki	σελ.51

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

- Πίνακας 1: Εξωτερικό Εμπόριο και Κυριότεροι Οικονομικοί Εταίροι της Ισραηλινής Οικονομίας
- Πίνακας 2: Η Ανάπτυξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος Πραγματικού και Κατά Κεφαλήν κατά αντιστοιχία με την Ανάπτυξη του Πληθυσμού Μέχρι το 1980
- Πίνακας 3: Η Συνεισφορά του Εβραϊκού Οικονομικού Τομέα στην Απασχόληση της προκρατικής περιοχής Ισραήλ-Παλαιστίνης, έτος 1936
- Πίνακας 4: Δείκτες Εμπορίου ανάμεσα στο Ισραήλ και τις Ηνωμένες Πολιτείες από την υπογραφή της συμφωνίας Ελεύθερων Συναλλαγών το 1985 μέχρι σήμερα
- Πίνακας 5: Αύξηση Εσωτερικών Καταθέσεων και ΑΕΠ την πενταετία που ακολούθησε τον πόλεμο των έξι ημερών
- Πίνακας 6: Η Ποσοστιαία Ανάπτυξη των Βασικών Οικονομικών Δεικτών της Ισραηλινής Οικονομίας μέχρι το 2004, έτος παγώματος της Συμφωνίας Σύνδεσης με την ΕΕ
- Πίνακας 7: Εξαγωγικοί Προορισμοί των Ισραηλινών Προϊόντων (Στοιχεία 2019)
- Πίνακας 8: Ποσοστάσεις Προϊόντων στις συνολικές εξαγωγές της Χώρας (Στοιχεία 2019)
- Πίνακας 9: Οι δέκα μεγαλύτερες εξαγορές ισραηλινών start-up εταιριών από Πολυεθνικές εταιρίες κολοσσούς
- Πίνακας 10: Κύριοι Οικονομικοί Δείκτες της Ισραηλινής Οικονομίας τα τελευταία 40 χρόνια
- Πίνακας 11: Η Ανάπτυξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος Πραγματικού και Κατά Κεφαλήν κατά αντιστοιχία με την Ανάπτυξη του Πληθυσμού ανά δεκαετία

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

- Διάγραμμα 1: Εξέλιξη των Κύριων Οικονομικών Μεγεθών κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες
- Διάγραμμα 2: Οι Οικονομικές Συνέπειες του Εμπάργκο στην Ανάπτυξη των μεγαλύτερων Οικονομιών του Πλανήτη 1973-1974
- Διάγραμμα 3: Στοιχεία Πληθωρισμού του Ισραήλ από το 1970 έως και το 2019
- Διάγραμμα 4: Η πορεία του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ισραηλινής Οικονομίας από το 1970 έως το 2019
- Διάγραμμα 5: Η εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ισραηλινής Οικονομίας από το 1985 μέχρι το 2019 σε σύγκριση με αυτό των ΗΠΑ, Ηνωμένου Βασιλείου, Καναδά και Γαλλίας
- Διάγραμμα 6: Η πορεία του Ισραηλινού ΑΕΠ από το 1985 έως το 2019
- Διάγραμμα 7: Η εκτίναξη του ελληνοικονομικού χρέους από το 2008 έως το 2018

Τονίζεται:

Η παρούσα μελέτη αποτελεί κατά πρώτο και κύριο λόγο μια ανάλυση οικονομικής φύσεως της Ισραηλινής οικονομίας από την οποία όμως δεν λείπουν οι πολεμικές προεκτάσεις της κάθε περιόδου, αντανακλώντας και την στρατιωτική ιδιότητα του συγγραφέα. Οι στρατιωτικές απόψεις που εκφράζονται, πάντα σε περιορισμένη έκταση, απηχούν τις απόψεις του συγγραφέα της μελέτης και μόνο, και δεν συμπίπτουν κατ' ανάγκη με τις απόψεις του επιβλέποντα καθηγητή αυτής.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία προσπάθεια να κατανοηθούν οι παράγοντες που οδήγησαν το Ισραήλ, παρά τις διαδοχικές πολεμικές αναμετρήσεις και την βαθιά οικονομική κρίση που αντιμετώπισε στο παρελθόν, σε αλματώδη, οικονομική ανάπτυξη. Επίσης αποτελεί απόπειρα εξαγωγής πολύτιμων συμπερασμάτων για το μέλλον τόσο του ίδιου του Ισραήλ καθώς και για την μελλοντική πορεία που πρέπει να ακολουθήσει η ελληνική οικονομία για να εξέλθει οριστικά από τις απανωτές κρίσεις που την ταλανίζουν από το 2008. Μέσα από την ελληνική, την Ισραηλινή και κυρίως την διεθνή βιβλιογραφία γίνεται μία μελέτη της επιτυχημένης ισραηλινής περίπτωσης, αυτού που αποκλήθηκε από ορισμένους οικονομικούς αναλυτές ως «ισραηλινό οικονομικό θαύμα». Το σύγχρονο Ισραήλ από την ίδρυση του μέχρι σήμερα ενεπλάκη σε τρεις μεγάλες πολεμικές αναμετρήσεις με ένα συνασπισμό αραβικών κρατών τα οποία υπερείχαν πάντα συντριπτικά σε πληθυσμό, έκταση και πόρους. Παρά ταύτα κατάφερε να επικρατήσει και να δημιουργήσει μια οικονομία η οποία αναπτύσσεται και ευημερεί σε καθεστώς μόνιμης στρατιωτικής ετοιμότητας όταν οι οικονομίες άλλων κρατών βυθίζονται σε αστάθεια και οικονομική ύφεση με την υποψία εθνικής κρίσης. Η ανάλυση των 70 χρόνων από την ίδρυση του, διαχωρίζεται σε τέσσερις οικονομικές περιόδους-κεφάλαια τις οποίες σηματοδοτούν ημερομηνίες ορόσημα για το Ισραηλινό κράτος και οι οποίες είναι, η ίδρυση του σύγχρονου Ισραηλινού Κράτους το 1948, ο πόλεμος των έξι ημερών το 1967, ο πόλεμος του Γιομ Κιπούρ το 1973 και η Εθνική συνδιάσκεψη για την εκπόνηση Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης το 1985, ενώ στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο εξετάζεται η σύγκριση με την σημερινή ελληνική οικονομία και κοινωνία. Το συμπέρασμα που εξάγεται από την μελέτη είναι ότι η οικονομική ευημερία και η γεωπολιτική ασφάλεια χωρών όπως το Ισραήλ και η Ελλάδα (μικρές σε έκταση, πληθυσμό και με περιορισμένους φυσικούς πόρους) οφείλει να θεμελιωθεί πάνω στα ποιοτικά χαρακτηριστικά που διαθέτουν έναντι των αντιπάλων τους. Είναι αναγκαία η ανάδειξη τους σε παγκόσμιους κόμβους καινοτομίας, η συνεχής επιδίωξη τους για τεχνολογική ανωτερότητα σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους και η σύνδεση τους με σταθερές και επωφελείς συμφωνίες στις ανεπτυγμένες οικονομίες του Δυτικού κόσμου οι οποίες θα τους αποφέρουν επενδύσεις, κεφάλαια και τεχνογνωσία. Ειδικότερα για την Ελλάδα εξάγεται το συμπέρασμα ότι απαιτείται η «ισραηλοποίηση» της ελληνικής οικονομίας προκειμένου να επιτευχθεί η αντιστροφή των χρηματοοικονομικών δεικτών αλλά και η θωράκιση της σε μελλοντικές αναταράξεις.

Λέξεις Κλειδιά: Ισραήλ, Πληθωρισμός, Νεοφυής επιχείρηση , Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, Ύφεση, Ανάπτυξη

ABSTRACT

This paper is an attempt to understand the factors that led Israel, despite successive warfare and deep economic crisis in the past, to leapfrog, economic growth and also to draw valuable conclusions for the future of both Israel itself and the future course that the Greek economy must follow in order to emerge definitively from the many crises that have plagued it since 2008. Through Greek, Israeli and especially international literature, is conducted a study of the successful Israeli case, the one that was called by some economic analysts as "Israeli economic miracle". Modern Israel has been embroiled in three major wars since its foundation with a coalition of Arab states that have always been far greater in population, size and resources, yet it has managed to prevail and create an economy that prospers and thrives in a state of constant military alert when the economies of other countries are sinking into instability and recession with the utmost suspicion of national crisis. The analysis of the 70 years since its establishment is divided into four economic periods-chapters which mark milestones dates for the state of Israel and which are, the foundation of modern Israel in 1948, the Six Day War in 1967, the Yom Kippur war in 1973 and the national conference for the preparation of the Economic Stabilization Plan in 1985, while the fifth and last chapter examines the comparison with the current Greek economy and society. The conclusion drawn from the study is that the economic prosperity and geopolitical security of countries such as Israel and Greece (small in size, population and limited natural resources) should be based on the quality characteristics that they present in comparison to their rivals. It is essential for them to emerge as global hubs of innovation, to pursue constantly their technological superiority over their competitors and their connection, with stable and beneficial agreements, in the developed economies of the Western world that will provide them investments, capital and the necessary know-how. Especially for the economy of Greece it is concluded that it needs to be more "israelized" in order to achieve the reverse of its economic data and protect its economy from future turbulences wherever they come from.

Keywords: Israel, Inflation, Start-up business, Gross Domestic Product, Recession, Development

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικονομία του Ισραήλ είναι ιδιαίτερα προηγμένη και η χώρα απολαμβάνει ένα ιδιαίτερα υψηλό βιοτικό επίπεδο παρά το γεγονός ότι έχει εμπλακεί σε τρεις μεγάλες πολεμικές αναμετρήσεις, οι οποίες απείλησαν την ίδια του την ύπαρξη, τα τελευταία 70 χρόνια. Το Ισραηλινό κράτος το οποίο βρίσκεται σε σχεδόν μόνιμο καθεστώς κρίσης στα εθνικά του θέματα φροντίζει να διατηρεί μια οικονομία που ακολουθεί τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς και λειτουργεί βασισμένη στη γνώση και την τεχνολογική καινοτομία. Το Ισραήλ κατατάσσεται μέσα στις 20 κορυφαίες χώρες του κόσμου σύμφωνα με τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ, 2019) στην τελευταία σχετική έκθεση η οποία το τοποθετεί στην κατηγορία των χωρών “πολύ υψηλής ανάπτυξης”, πολύ υψηλότερα από την Ελλάδα και άλλες δυτικές οικονομίες. Η ευημερία της προηγμένης οικονομίας του Ισραήλ επιτρέπει στη χώρα να διαθέτει ένα ισχυρό κράτος πρόνοιας με σύγχρονες υποδομές και πολλές νεοφυείς επιχειρήσεις αλλά και μια πολεμική βιομηχανία αιχμής. Το κράτος διαθέτει ακόμα και τη δική του Silicon Valley την οποία αποκαλεί Silicon Wadi (“Business as usual”, Financial Times, 2016) και η οποία έχει να επιδείξει εξαιρετικά αποτελέσματα.

Εικόνα 1: Άποψη του Τελ-Αβίβ με τους νεόκτιστους ουρανοξύστες-Κέντρο της Ισραηλινής οικονομίας και μεγαλύτερο λιμάνι της χώρας

Πηγή: flickerphotos

Το Ισραήλ διαθέτει τον δεύτερο μεγαλύτερο αριθμό νεοφυών, «start up» εταιρειών στον κόσμο μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες και τον τρίτο μεγαλύτερο αριθμό εισηγμένων εταιρειών στο χρηματιστήριο NASDAQ μετά τις ΗΠΑ και την Κίνα (Economist Country Rankings, 2019). Την ευημερία και ανταγωνιστικότητα της ισραηλινής οικονομίας μαρτυρά το γεγονός ότι όλες οι μεγάλες εταιρίες τεχνολογίας αιχμής έχουν πραγματοποιήσει γενναίες επενδύσεις στο Ισραήλ (Amy Chua, 2004) η Intel, η Microsoft και η Apple ήταν από τους πρώτους που επένδυσαν στην χώρα και ακολούθησαν και άλλοι γίγαντες της τεχνολογίας και του εμπορίου όπως η IBM, η Google, η HP, η Motorola, η Cisco Systems και η Facebook οι οποίες ίδρυσαν κέντρα έρευνας και ανάπτυξης,

«R&D», στην χώρα εκμεταλλευόμενοι το περιβάλλον καινοτομίας, το υψηλών προσόντων εργατικό δυναμικό αλλά και τις πολιτικές προσέλκυσης επενδύσεων της Κυβέρνησης.

Η σημερινή ακμάζουσα Ισραηλινή οικονομία δεν θυμίζει σε τίποτα την οικονομία του Ισραήλ 70 χρόνια πριν. Το μικρό κράτος του Ισραήλ που προέκυψε το 1948 βρέθηκε μέσα σε 25 χρόνια στη δίνη τριών ολοκληρωτικών πολέμων όπου χρειάστηκε να κινητοποιήσει το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού του και των διαθέσιμων μέσων, αντιμετωπίζοντας σε κάθε περίπτωση τον κίνδυνο του αφανισμού. Το ενδεχόμενο αυτό ώθησε την πολιτική, οικονομική και στρατιωτική ηγεσία της χώρας να δημιουργήσουν όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις και υποδομές που θα εξασφάλιζαν την άμεση ετοιμότητα, την οικονομική ισχυροποίηση του έθνους, την αυτάρκεια του αφού έπρεπε να μάθει να ζει αποκομμένο από τους γείτονες του σε μόνιμη βάση και εν γένει την διαρκή επαγρύπνηση ολόκληρου του λαού. Ενδεικτική είναι η δήλωση του Ταξίαρχου Yoffe Διοικητή Ισραηλινής Τεθωρακισμένης Μεραρχία στο μέτωπο του Σινά το 1967: «**Στο Ισραήλ τη μια μέρα είσαι στρατιώτης και την επόμενη ασκείς το επάγγελμα σου προς όφελος της οικονομικής ευημερίας της χώρας σου**» (Avraham Yoffe, Jerusalem Post, 1969). Το Ισραήλ μέχρι και σήμερα έχει επιτύχει κάτι που κανένας άλλος λαός δεν έχει επιτύχει ποτέ στην Ιστορία, ούτε καν η στρατιωτικοποιημένη κοινωνία της Αρχαίας Σπάρτης, δημιούργησε ένα **έθνος-στρατό**, ένα έθνος όμως το οποίο σε περιόδους ειρήνης αφοσιώνεται στην επίτευξη οικονομικής ευημερίας, κοινωνικής ανάπτυξης και τεχνολογικής προόδου ενώ προσπαθεί να υποστηρίξει τα συμφέροντά του μέσω της διπλωματίας.

Πίνακας 1 : Εξωτερικό Εμπόριο και Κυριότεροι Εταίροι

Σύνολο εξωτερικού Εμπορίου αγαθών – Κυριότεροι Εμπορικοί Εταίροι του Ισραήλ - 2019 δις €									
Εισαγωγές				Εξαγωγές			Όγκος Εμπορίου		
A/A	Εμπ. Εταίρος	Αξία σε €	(%)	Εμπ. Εταίρος	Αξία σε €	(%)	Εμπ. Εταίρος	Αξία σε €	(%)
	Σύνολο Εισαγωγών	61,159	100.0	Σύνολο Εξαγωγών	53,127	100,0	Σύνολο Εμπορίου	114,285	100,0
1.	ΕΕ 28	25,187	41.2	ΗΠΑ	16,568	32	ΕΕ 28	40,959	35.8
2.	ΗΠΑ	7,161	11.7	ΕΕ 28	15,295	28.8	ΗΠΑ	23,739	20.6
3.	Κίνα	7,210	9.4	Χόνγκ Κόγκ	3,715	4.0	Κίνα	8,662	7.6
4.	Ελβετία	4,893	8.0	Κίνα	2,883	5.4	Ελβετία	6,182	4.4
5.	Τουρκία	2,563	4.2	Ινδία	1,705	3.2	Χόνγκ Κόγκ	5,408	4.7
6.	Ιαπωνία	1,842	3.8	Ελβετία	1,288	2.4	Τουρκία	3,781	3.3
9.	Χονγκ Κονγκ	1,692	3.7	Τουρκία	1,218	2.3	Ινδία	3,344	2.9
8.	Ινδία	1,639	2.6	Ν.Κορέα	784	1.5	Ιαπωνία	2,611	2.3
9.	Σιγκαπούρη	1,357	2.5	Ιαπωνία	768	1.4	Ν.Κορέα	1,797	1.6
10.	Ρωσία	1,089	2.5	Βραζιλία	760	1.4	Σιγκαπούρη	1,768	1.5

Πηγή : Eurostat

Η ιστορία του πώς το Ισραήλ κατάφερε να επιτύχει οικονομική ανάπτυξη πρωτόγνωρη μέσα σε εβδομήντα χρόνια αντικατοπτρίζεται και στην ιδιοσυγκρασία του Ισραηλινού πολίτη, της επιχειρηματολογίας που δοκιμάστηκε από μάχες, σε αगाστή συνεργασία με τολμηρές οικονομικές

πολιτικές της Κυβέρνησης, οι οποίες έπρεπε να είναι τόσο προσαρμοστικές όσο και οι ίδιοι ο Ισραηλινοί πολίτες. Οι μακροοικονομικές πολιτικές της κυβέρνησης διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην επιτάχυνση της ανάπτυξης της χώρας, και στην απελευθέρωσή της με τρόπους που δεν περίμεναν ούτε οι ίδιοι οι κυβερνώντες. Το πρώτο μεγάλο άλμα συνέβη από το 1948 έως το 1972, περίοδο κατά την οποία το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), σχεδόν τετραπλασιάστηκε και ο πληθυσμός τριπλασιάστηκε (Παγκόσμια Τράπεζα, Στοιχεία 1980), ακόμη και εν μέσω της εμπλοκής του Ισραήλ σε τρεις μεγάλους πολέμους. Το δεύτερο ήταν από το 1985 μέχρι σήμερα, η ανάδειξη του σε ένα ηγετικό κέντρο της παγκόσμιας καινοτομίας που αποτελεί κατά κοινή ομολογία το λίκνο των Start Up επιχειρήσεων παγκοσμίως. Τα μοντέλα που χρησιμοποιήθηκαν στις δύο περιόδους ήταν διαφορετικά, σχεδόν αντίθετα, η πρώτη περίοδος επέκτασης επιτεύχθηκε μέσω μιας ηγεμονικής κυβέρνησης που κυριάρχησε σε ένα μικρό, πρωτόγονο ιδιωτικό τομέα ενώ η δεύτερη περίοδος μέσω ενός ευημερούντος ιδιωτικού τομέα που αρχικά ενορχηστρώθηκε και επιδοτήθηκε από τις κυβερνητικές πολιτικές όμως στη συνέχεια ανεξαρτητοποιήθηκε και καθιέρωσε την χώρα ως ένα έθνος καινοτομίας και πρωτοποριακής σκέψης σε όλο το κοινωνικοοικονομικό φάσμα (Assaf και Sadka, 1993).

Πίνακας 2: Η Ανάπτυξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος Πραγματικού και Κατά Κεφαλήν κατά αντιστοιχία με την Ανάπτυξη του Πληθυσμού ανά δεκαετία

	ΑΕΠ	ΑΕΠ/ΚΑΤΟΙΚΟ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
	(ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ)		
ΜΕΣΗ ΔΕΚΑΕΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ			
1950s	11,6%	n/a	n/a
1960s	9,1%	5,4%	3,5%
1970s	5,5%	2,6%	2,7%
1980s	3,2%	1,4%	1,8%

Πηγή: Ισραηλινό Υπουργείο Εμπορίου

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης θα προχωρήσουμε σε μία γρήγορη ανασκόπηση της εβραϊκής οικονομίας στην προκρατική Παλαιστίνη έτσι ώστε να επιδοθούμε στη συνέχεια στην εκτενή ανάλυση της πρώτης εικοσαετίας της κρατικής πλέον Ισραηλινής οικονομίας, δηλαδή στην περίοδο από την ίδρυση του κράτους και τον πόλεμο της Ανεξαρτησίας το 1948 μέχρι και πριν τον πόλεμο των έξι ημερών το 1967. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται αρχικά από μεγάλη αστάθεια, βαθιά οικονομική κρίση και ισχυρό ρεύμα μετανάστευσης νέων εβραίων από το εξωτερικό. Επίσης είναι σε αυτή την περίοδο που θεμελιώνεται η οικονομία και οι πρώτοι επίσημοι οικονομικοί θεσμοί.

Καθοριστικής σημασίας υπήρξε η εισροή κεφαλαίων στο νέο κράτος από την εβραϊκή διασπορά, η καταβολή των γερμανικών, πολεμικών αποζημιώσεων και οι πρώτες εμπορικές συμφωνίες των ισραηλινών οικονομικών θεσμών με χώρες του Δυτικού κόσμου (ΕΟΚ, ΗΠΑ).

Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετώνται οι οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου των έξι ημερών το 1967 στην Ισραηλινή οικονομία και η εξαετής περίοδος αλματώδους ανάπτυξης που την ακολούθησε. Κύρια χαρακτηριστικά της εξαετίας αυτής ήταν η μεγάλη αύξηση του Ισραηλινού ΑΕΠ, η μεγάλη άνοδος της απασχόλησης σε επίπεδα σχεδόν πλήρους απασχόλησης, η αύξηση των εσωτερικών καταθέσεων και των επενδύσεων από το εξωτερικό και γενικότερα η οικονομική πρόοδος με πρωτοφανείς για το Ισραήλ αλλά και παγκοσμίως, ταχύτητες.

Το τρίτο κεφάλαιο ξεκινά με την αιφνίδια διακοπή της οικονομικής προόδου 1967-1973 από τον πόλεμο του Γιομ Κιπούρ. Καλύπτει χρονικά την περίοδο από την λήξη του πολέμου το Οκτώβριο του 1974 μέχρι την υιοθέτηση του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης από το συμβούλιο πολιτικών αρχηγών του Ισραήλ στο δεύτερο εξάμηνο του 1985. Αποτελεί χαρακτηριστικό της περιόδου που εξετάζεται ότι καταγράφηκαν τα χειρότερα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα σε όλη την σύγχρονη ιστορία του κράτους με χαρακτηριστικότερα την άνοδο του εξωτερικού χρέους στο **280%** του ΑΕΠ το 1984, την χρηματοοικονομική κρίση του 1983 και την άνοδο του πληθωρισμού άνω του **500%** στο πρώτο τρίμηνο του 1985. Εν μέσω αυτού του δύσκολου οικονομικού κλίματος διεξάγονται εκλογές τις οποίες ακολουθεί ο σχηματισμός κυβέρνησης εθνικής ενότητας για τη σωτηρία της εθνικής οικονομίας μέσω του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο της μελέτης αναλύονται τα έτη 1985-2019 όπου μέσω του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης παρατηρείται ριζική αλλαγή σε μια σειρά σημαντικών οικονομικών δεικτών και επιχειρηματικών παραμέτρων. Το Ισραήλ την περίοδο αυτή διπλασίασε τον πληθυσμό του από **4,1** εκατ. σε **8,2** εκατ., αύξησε το ΑΕΠ κατά **920%**, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά **414%**, τα συναλλαγματικά αποθέματα κατά **2.866%**, ενώ ταυτόχρονα μείωσε το δημόσιο χρέος κατά 76% του ΑΕΠ. Επιπλέον το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε επίσης κατά την περίοδο αυτή, από **17%** το 1984 σε **3%** το 2019 (Fischer, Stanley, Dani Rodrik και Elias Tuma, 1993). Οι δαπάνες ασφαλείας (άμυνα και αστική υποστήριξη) ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκαν επίσης κατά **75%**, η φορολογική επιβάρυνση κατά **30%**, και ο πληθωρισμός έπεσε από **450%** σε **1%** σημειώνοντας μείωση **99,7%**. Το Ισραήλ όπως προκύπτει και από την μελέτη οφείλει αυτήν την εντυπωσιακή ανάπτυξη σε μεγάλο βαθμό στα επιτεύγματα της βιομηχανίας τεχνολογίας, η οποία γνώρισε μια σειρά επιτυχημένων εξαγορών των νεοφυών επιχειρήσεων και προκλήθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο ένα ισχυρό ρεύμα ξένων άμεσων επενδύσεων. Επιπλέον, οι συνολικές εξαγωγές αυξήθηκαν τα τελευταία τριάντα χρόνια κατά 860%, με τις εξαγωγές υψηλής τεχνολογίας να αυξάνονται κατά το

απίθανο ποσοστό 3.700%.

Τέλος στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο της μελέτης επιχειρείται μια σύγκριση μεταξύ της Ισραηλινής και της Ελληνικής οικονομίας. Πραγματοποιείται μια παρουσίαση των αναλογιών και των διαφορών που παρουσιάζουν οι δύο χώρες και μέσα από τα διδάγματα της επιτυχημένης ισραηλινής «περίπτωσης» εξάγονται πολύτιμα συμπεράσματα για την μελλοντική πορεία που συνίσταται να ακολουθήσει η χώρα μας προκειμένου να βγει οριστικά από την οικονομική κρίση που την ταλανίζει. Το Ισραήλ αποτελεί ίσως την μόνη χώρα παγκοσμίως η οποία κατάφερε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τόσο μια βαθιά οικονομική κρίση ενώ ταυτόχρονα αντιμετώπιζε και διαδοχικές εθνικές κρίσεις και να εξέλθει ενισχυμένο και με εξαιρετικές επιδόσεις και στα δύο μέτωπα και για αυτό το λόγο εξετάζεται το κατά πόσο θα ήταν ορθή η στροφή της Ελληνικής οικονομίας σε μιας μορφής «Ισραηλοποίησης» της στο μέτρο του εφικτού, προκειμένου να επιτύχει παρόμοια αποτελέσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

«Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑ 1947-1967»

1.1 Εισαγωγή

Στις 29 Νοεμβρίου 1947, η Γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, με 33 ψήφους υπέρ, 13 κατά, 10 αποχές και μια απουσία, αποφάσισε μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις, τη διαίρεση της περιοχής της Παλαιστίνης που βρισκόταν δυτικά του ποταμού Ιορδάνη με την ίδρυση ενός Εβραϊκού και ενός Αραβικού κράτους, αφήνοντας την Ιερουσαλήμ υπό διεθνή διοίκηση. Η εβραϊκή κοινότητα, με νωπή την μνήμη του εφιάλτη του ολοκαυτώματος που είχε αφήσει πίσω του εκατοντάδες χιλιάδες εκτοπισμένους Εβραίους σε ολόκληρη την Ευρώπη, υποδέχτηκε την απόφαση με ενθουσιασμό και εκδήλωσε τη χαρά της με δημοσίους πανηγυρισμούς εκείνη την ιστορική για αυτούς ημέρα.

Εικόνα 2: Ισραηλινοί στρατιώτες υψώνουν τη σημαία της χώρας στο Eilat της Ερυθράς Θάλασσας στις 10 Μαρτίου του '49 σηματοδοτώντας το τέλος του πολέμου

Πηγή: Encyclopedia Britannica

Τα αραβικά κράτη όμως δεν πανηγύρισαν αλλά απέρριψαν την απόφαση και ανακοίνωσαν την πρόθεση τους να αγωνιστούν για να αποτρέψουν την εφαρμογή της, ορκιστήκαν να καταστρέψουν το αναδυόμενο κράτος εν τη γενέσει του. Την επομένη μέρα, καθώς η εβραϊκή κοινότητα συνέχιζε τους πανηγυρισμούς με την προοπτική της εθνικής ανεξαρτησίας να διαφαίνεται στον ορίζοντα, ένα λεωφορείο που μετέφερε Εβραίους δέχτηκε επίθεση με πυρά όπλων στη

διαδρομή από το Πετάχ Τίκβα στο Λοντ, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν πέντε επιβάτες. Οι ταραχές που ξέσπασαν στις 30 Νοέμβριου του 1947 και εξελιχτήκαν σε μια αραβική εισβολή στην Παλαιστίνη, αναζωπύρωσαν τη διαμάχη ανάμεσα στον εβραϊκό και τον αραβικό πληθυσμό της Παλαιστίνης, που χρονολογείται από το 1922, όταν η Κοινωνία των Εθνών έδωσε την Εντολή Διοικήσεως της περιοχής στη Μεγάλη Βρετανία (Scheinmann, 2013).

Την παραμονή της 15ης Μαΐου 1948, της απόσυρσης των Βρετανικών δυνάμεων, το Ισραήλ κήρυξε την ανεξαρτησία του. Την επόμενη μέρα, αραβικές δυνάμεις από την Αίγυπτο, την Ιορδανία, το Ιράκ, τη Συρία και τον Λίβανο κατέλαβαν τις περιοχές της νότιας και ανατολικής Παλαιστίνης που δεν κατανέμονταν στους Ισραηλινούς από το διαχωρισμό των Ηνωμένων Εθνών στην Παλαιστίνη και στη συνέχεια προχώρησαν στην κατάληψη της Ανατολικής Ιερουσαλήμ συμπεριλαμβανομένης της μικρής εβραϊκής συνοικίας της Παλιάς Πόλης. Ο δηλωμένος σκοπός της εισβολής ήταν να αποκαταστήσει το νόμο και την τάξη υπό το φως της απόσυρσης των Βρετανών, επικαλούμενη περιστατικά βίας, και μια αυξανόμενη κρίση προσφύγων σε γειτονικές αραβικές χώρες. Ο πρώτος αυτός Αραβοϊσραηλινός πόλεμος θα διεξάγονταν επί έναν ολόκληρο χρόνο στα εδάφη της Παλαιστίνης και θα αναδείκνυε νικητές τους Ισραηλινούς οι οποίοι κατέλαβαν επιτυχώς όλες τις μεγάλες οδικές αρτηρίες και απέκρουσαν όλες τις αραβικές επιθέσεις. Στις αρχές του 1949 οι Ισραηλινοί είχαν καταφέρει να καταλάβουν όλη την περιοχή μέχρι τα πρώην σύνορα Αιγύπτου-Παλαιστίνης, εκτός από τη Λωρίδα της Γάζας. Μεταξύ Φεβρουαρίου και Ιουλίου 1949, ως αποτέλεσμα χωριστών συμφωνιών ανακωχής μεταξύ Ισραήλ και καθενός από τα αραβικά κράτη, καθορίστηκε ένα προσωρινό σύνορο μεταξύ του Ισραήλ και των γειτόνων του. Στο Ισραήλ, ο πόλεμος αυτός χαιρετίζεται ως ο πόλεμος της ανεξαρτησίας ενώ στον αραβικό κόσμο, χαρακτηρίζεται ως η Νάχμπα («Καταστροφή») λόγω του μεγάλου αριθμού προσφύγων και εκτοπισμένων που προέκυψαν από αυτόν (Morris, 2008).

1.2 Η περίοδος πριν την επίσημη ίδρυση του Κράτους-η οικονομία της πρώτης περιόδου

Οι ρίζες της πρώτης περιόδου οικονομικής ανάπτυξης μπορούν να εντοπιστούν πολύ πριν από την ίδρυση της χώρας, μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα (Karlinsky, 2005). Για παράδειγμα, στη δεκαετία του 1880, μια ομάδα Εβραίων εποίκων προσπάθησε να οικοδομήσει μια γεωργική κοινότητα σε μια νέα πόλη που ίδρυσαν το Πετάχ Τικβα, αυτό που εξελίχθηκε στην οικονομική και εθνική πρωτεύουσα του κράτους λίγα χρόνια αργότερα, το σημερινό Τελ Αβίβ. Τα σημαντικότερα προβλήματα αυτής της περιόδου είναι η ελονοσία λόγω του βαλτώδους της περιοχής και η εχθρότητα των ντόπιων Αράβων οι οποίοι αντιμετώπιζαν με καχυποψία τους νέους μετανάστες. Το

1883, όμως, τα πράγματα άρχισαν να βελτιώνονται καθώς ο γαλλοεβραίος τραπεζίτης και φιλάνθρωπος Edmond de Rothschild παρείχε ζωτική οικονομική υποστήριξη και αγροτικούς εμπειρογνώμονες οι οποίοι ώθησαν τους εποίκους στην δενδροφύτευση ευκαλύπτου όπου η υπερχειλίση του ποταμού δημιουργούσε βάλτους, οι ρίζες αυτών των δένδρων στράγγισαν τους βάλτους και βελτίωσαν την υγεία αλλά και την καλλιεργήσιμη γη των εποίκων καθιστώντας τη ζωή των εποίκων σαφώς ευκολότερη και τη ζωή συνολικά στην κοινότητα πιο δελεαστική σε νέους από όλο τον κόσμο οι οποίοι σκέφτονταν την μετανάστευση στην Μέση Ανατολή. Κατά την περίοδο από το 1922 έως το 1947, το Καθαρό Εγχώριο Προϊόν (ΚΕΠ) δηλαδή τα εισοδήματα από προϊόντα και υπηρεσίες αποκλειστικά και μόνο των Εβραίων υπηκόων, αυξήθηκε κατά μέσο όρο **13,2%**, και το 1947 αντιπροσώπευαν το **54%** του ΚΕΠ της εβραϊκής και αραβικής οικονομίας μαζί. Το κατά κεφαλήν ΚΕΠ στον εβραϊκό τομέα αυξήθηκε με ρυθμό **4,8%** μέχρι το τέλος της περιόδου, και ήταν **8,5** φορές μεγαλύτερο σε σχέση με το 1922 και **2,5** φορές μεγαλύτερο από ό, τι στον αραβικό τομέα (Metzer, 1998).

Εικόνα 3: Ισραηλινοί εργάτες στην συγκομιδή της αγροτικής παραγωγής

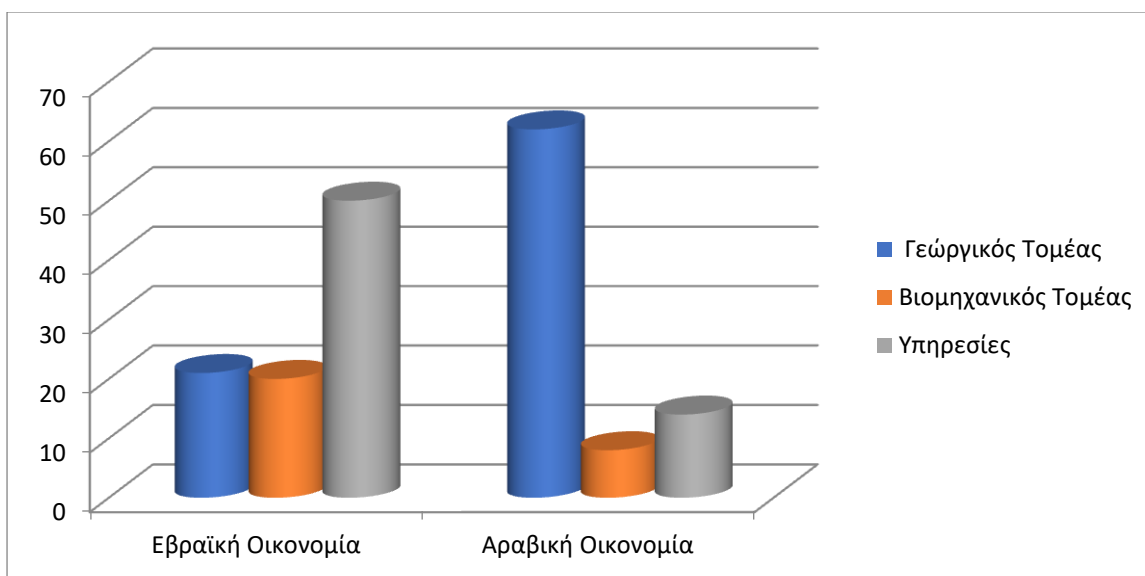
Πηγή: Wikipedia

Αν και η γεωργική ανάπτυξη αποτέλεσε ουσιαστικό αλλά και ιδεολογικό στόχο αυτός ο τομέας δεν αντιπροσώπευε ποτέ περισσότερο από το **15%** του συνολικού καθαρού εγχώριου προϊόντος της εβραϊκής οικονομίας. Η μεταποίηση αυξήθηκε πολύ γρήγορα κατά τη διάρκεια του ΄Β Παγκοσμίου Πολέμου, όταν η Παλαιστίνη αποκόπηκε από τον ξένο ανταγωνισμό και ήταν ένας σημαντικός προμηθευτής των Βρετανικών ενόπλων δυνάμεων στη Μέση Ανατολή ενώ και ο κατασκευαστικός τομέας αντιπροσώπευε το ένα τέταρτο του ΚΕΠ μέχρι το τέλος αυτής της προκρατικής περιόδου. Κυρίαρχος ήταν από την αρχή ο τομέας των υπηρεσιών αφού συνέβαλλε περισσότερο από το ήμισυ του συνολικού ΚΕΠ, περιελάμβανε έναν σχετικά σύγχρονο τομέα εκπαίδευσης και υγείας, αποτελεσματικούς οικονομικούς και επιχειρηματικούς τομείς, καθώς και

ημικρατικούς εβραϊκούς θεσμούς, οι οποίοι αργότερα ήταν έτοιμοι να αναλάβουν κυβερνητικά καθήκοντα.

Πίνακας 2: Η Συνεισφορά του Εβραϊκού Οικονομικού Τομέα στην Απασχόληση της προκρατικής Παλαιστίνης, έτος 1936

Οικονομικός Τομέας	Γεωργικός %	Βιομηχανικός %	Υπηρεσίες %
Εβραϊκή Οικονομία	21	20	50
Αραβική Οικονομία	62	8	14

Πηγή: (Farsoun & Aruri, 2006)

Μέχρι το τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου, ο αριθμός των Εβραίων στην Παλαιστίνη ήταν περίπου **90.000** ή **11%** του συνολικού πληθυσμού, ο αριθμός αυτός αυξήθηκε σχεδόν επτά φορές σε περισσότερες από **600.000**, ή το **31%** του πληθυσμού μέχρι τη στιγμή που το κράτος του Ισραήλ κήρυξε την ανεξαρτησία του το 1947. Επιπλέον, ως άμεσο αποτέλεσμα των οικονομικών πολιτικών των εβραϊκών οργανώσεων, η εβραϊκή οικονομία αναπτύχθηκε με πολύ ταχύτερο ρυθμό από ότι η Αραβική την ίδια περίοδο. Ιδιαίτερα αναπτύχθηκε η βιομηχανική παραγωγή και ο τομέας των υπηρεσιών αφού ο Εβραϊκός πληθυσμός δεν κατείχε ικανό μερίδιο καλλιεργήσιμων γαιών τις οποίες κατείχαν παραδοσιακά οι Άραβες κάτοικοι της Παλαιστίνης και επομένως οι οικονομικές του δυνάμεις προσανατολίστηκαν εξ αρχής στην βιομηχανία. Για παράδειγμα, το ποσοστό της εβραϊκής παραγωγής αυξήθηκε από **19%** της συνολικής παραγωγής σε **53%** κατά τη διάρκεια των τριών δεκαετιών μέχρι το 1948, ενώ σε σχετικούς όρους, αυξήθηκε από το **23%** της αραβικής παραγωγής σε **115%** κατά την ίδια περίοδο. Μέχρι το 1947, ενώ ο εβραϊκός πληθυσμός αντιπροσώπευε μόνο το **31%** του συνολικού πληθυσμού, το εβραϊκό μερίδιο της βιομηχανικής

παραγωγής ήταν **89%** και οι εβραϊκές κεφαλαιουχικές επενδύσεις ήταν **88%** των συνολικών επενδύσεων κεφαλαίου στην προκρατική Παλαιστίνη (Naqib, 2001).

1.3 Ίδρυση του Κράτους και θεμελίωση της οικονομίας

Τον Μάιο του 1948, μετά τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας, οι οικονομικές προοπτικές του νεοσύστατου κράτους του Ισραήλ ήταν ζοφερές. Η χώρα ήταν σε πόλεμο με όλους τους γείτονές της, άμεση συνέπεια του οποίου ήταν η μαζική μετανάστευση των Αράβων κατοίκων της Παλαιστίνης προς τα γειτονικά κράτη. Οι λόγοι για την έξοδο αυτή, συνολικά **700.000** χιλιάδων Αράβων, έχουν αποτελέσει αντικείμενο τεράστιας αντιπαράθεσης μεταξύ Αράβων και Ισραηλινών όμως στην παρούσα μελέτη θα τονιστούν μόνο οι οικονομικές και όχι οι ανθρωπιστικές προεκτάσεις αυτής της πληθυσμιακής μετακίνησης, προκειμένου να κατανοηθούν οι οικονομικές και μόνο επιπτώσεις στην μετέπειτα οικονομική ανάπτυξη του Ισραηλινού κράτους.

Η ύπαρξη οργανωμένου σχεδίου εκδίωξης των Αράβων από τις εστίες τους αποτελεί πεδίο αντιπαράθεσης ακόμη και σήμερα από τους ιστορικούς όμως αποτελεί θεμελιωμένο γεγονός ότι τα εκατοντάδες χιλιάδες σπίτια που εκκενώθηκαν αλλά και η καλλιεργήσιμη γη που άφησαν πίσω τους αποτέλεσαν την βάση πάνω στην οποία χτίστηκε η ισραηλινή οικονομία τις κρίσιμες εκείνες ημέρες της θεμελίωσης του Ισραηλινού Κράτους και Έθνους, το οποίο από τις πρώτες μέρες κλήθηκε να στεγάσει **300.000** χιλιάδες δικούς του μετανάστες εβραϊκής καταγωγής από τις αραβικές χώρες (Chaim Herzog, 2008).

Εικόνα 4: Το Σχέδιο διοικητικής διαίρεσης της Παλαιστίνης των Ηνωμένων Εθνών

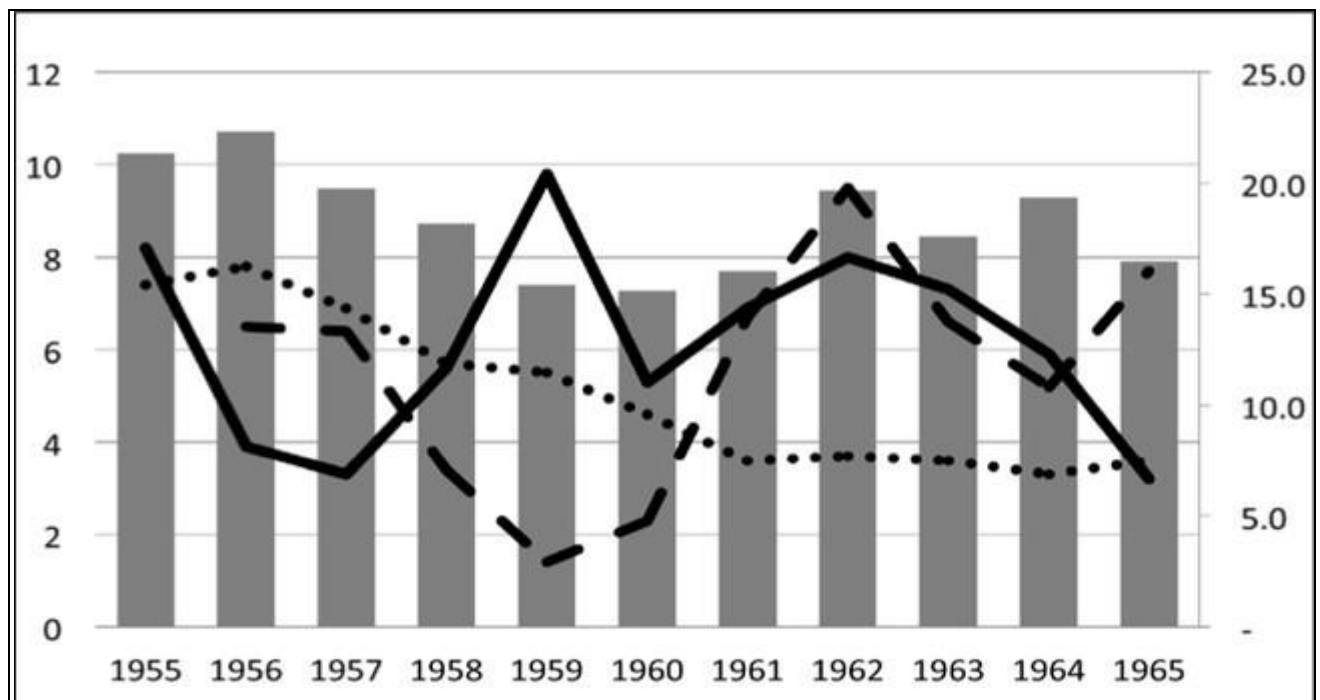

Πηγή: Encyclopedia Britannica

1.4 Κατάπαυση του Πυρός και οι πρώτες οικονομικές προκλήσεις της κυβέρνησης

Την τριετία 1948-1951, η Ισραηλινή κυβέρνηση και οικονομία κλήθηκε να αντιμετωπίσει ένα δυσθεώρητο μεταναστευτικό πρόβλημα και μια φοβερή οικονομική κρίση. Με νωπές ακόμα τις μνήμες από τον εφιάλτη του Ολοκαυτώματος στην Ευρώπη αλλά και της εχθρότητας που απολάμβαναν πλέον από τις αραβικές χώρες, περίπου **300.000** μετανάστες εβραϊκής καταγωγής έφτασαν από τη Μέση Ανατολή, ενώ άλλοι **357.000** έφθασαν μεταξύ 1952 και 1964 από όλο τον κόσμο. Αν και οι μετανάστες ήταν ευπρόσδεκτοι και προσέφεραν τα μέγιστα στο νεοσύστατο Κράτος με τις δεξιότητες τους, οι κρατικοί πόροι ήταν τόσο ισχνοί που ήταν αδύνατο να ανταπεξέλθουν στο βάρος των χιλιάδων ανθρώπων που κατέφθαναν από όλο τον κόσμο κατά κύματα. Οι νεοφερμένοι στεγάζονταν αρχικά σε σκηνές υπό δύσκολες συνθήκες και σταδιακά μεταφέρονταν σε καλύβες που παρέχονταν από την κυβέρνηση και σε σπίτια που είχαν εγκαταλειφθεί από τους άραβες κατοίκους (Patinkin, Don.1967).

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη των Οικονομικών Μεγεθών κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες

ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΑ
 ΑΝΕΡΓΙΑ
 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑ ΚΑΤΟΙΚΟ
 ΥΦΕΣΗ

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα

Τα πρώτα ολοκληρωμένα στοιχεία για το νέο κράτος δημοσιεύθηκαν το 1950 και έδειξαν ότι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) ήταν **4,56** δισεκατομμύρια δολάρια και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανερχόταν στα **3.746** δολάρια σε τιμές 2019 με πληθυσμό **1,3** εκατομμυρίων κατοίκων . Οι εξαγωγές κατά κεφαλήν ήταν μόνο 27 δολάρια το 1950, ενώ οι εισαγωγές ήταν **237** δολάρια ανά κάτοικο, το τεράστιο χάσμα μεταξύ εξαγωγών και εισαγωγών οδήγησαν σε έλλειψη ξένου συναλλάγματος (Παγκόσμια Τράπεζα, Σεπτέμβριος 1993). Το ποσοστό ανεργίας στο Ισραήλ αυξήθηκε από **7%** το 1950 σε υψηλό **11,3%** το 1953, την μόνη χρονιά στην ιστορία του Ισραήλ που μειώθηκε το εθνικό προϊόν. Το 1953 σηματοδεύτηκε και από το ιστορικό χαμηλό της μετανάστευσης στο Ισραήλ αφού κατέγραψε το ιστορικό χαμηλό όλων των εποχών με **11.500** άτομα, λιγότερο από το ήμισυ του αριθμού των μεταναστών το 1952, και λιγότερο από το **7%** του αριθμού των μεταναστών το 1951 (Ben Porath, 1986).

Η εκτεταμένη ανεργία, το εμπορικό έλλειμμα και η πτώση των αφίξεων νέων μεταναστών οδήγησαν την κυβέρνηση να πάρει τον έλεγχο του εξωτερικού εμπορίου και των πληρωμών. Από εδώ και πέρα, το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε συνεχώς, φθάνοντας στο χαμηλό του **3,3%** το 1964 ενώ από το 1950 έως το 1965, το Ισραήλ γνώρισε ταχύτατους ρυθμούς ανάπτυξης, το Εθνικό εισόδημα σε πραγματικούς όρους αυξήθηκε κατά μέσο ετήσιο ρυθμό άνω του **11%** και το κατά κεφαλήν εισόδημα κατά περισσότερο από **6%** (Ισραηλινή Στατιστική Υπηρεσία, Στοιχεία 1995). Η μετανάστευση ανέκαμψε γρήγορα αλλά συνεχίστηκε σε καθοδική πορεία και συνδυάστηκε με την εισροή μεγάλων κεφαλαίων υπό την μορφή ενισχύσεων από τις Ηνωμένες Πολιτείες κυρίως με την χορήγηση ευνοϊκών δανείων, τα περισσότερα από τα οποία είχαν τη μορφή επιχορηγήσεων για αγορές γεωργικών πλεονασμάτων από τις ΗΠΑ. Το 1973 η αμερικανική βοήθεια συνδέεται στενά με τις αμυντικές ανάγκες του Ισραήλ, κατά τη διάρκεια του 1973-1982 τα ετήσια δάνεια και επιχορηγήσεις ήταν κατά μέσο όρο **1,9** δισεκατομμύρια δολάρια, και κάλυπταν περίπου το **60%** των συνολικών εισαγωγών άμυνας (Halevi Nadav and Ruth Klinov-Malul, 1968).

Επίσης ζωτικό ρόλο σε αυτή την ανοδική πορεία έχουν αναμφισβήτητα οι Γερμανικές αποζημιώσεις οι οποίες αποδόθηκαν στο Ισραήλ από την Κυβέρνηση της Δυτικής Γερμανίας με την συμφωνία του 1952 και η οποία περιελάμβανε τόσο πολεμικές αποζημιώσεις στην Ισραηλινή Κυβέρνηση όσο και αποζημιώσεις σε ιδιώτες οι οποίοι έχασαν τις περιουσίες τους από τις ναζιστικές θηριωδίες. Το ύψος των αποζημιώσεων ορίστηκε συνολικά στα **3.000.000.000** γερμανικά μάρκα, δηλαδή σε σημερινές τιμές δολαρίου ΗΠΑ **111,5** δισεκατομμύρια δολάρια , ποσό που αποτέλεσε μέχρι το 1965 τα $\frac{3}{4}$ του Κρατικού Προϋπολογισμού. Ταυτόχρονα η Κυβέρνηση προχώρησε στην πώληση κρατικών ομολόγων στο εξωτερικό κυρίως στην πλούσια Εβραϊκή κοινότητα των Ηνωμένων Πολιτειών και του Καναδά (Ben Bassat, 2002). Το 1951, στην πρώτη χρονιά εφαρμογής του προγράμματος τα τελικά αποτέλεσμα των ομολόγων υπερέβησαν τα **82** εκατομμύρια δολάρια

ενώ την ίδια στιγμή πολλοί Αμερικανοί Εβραίοι έκαναν ιδιωτικές δωρεές στο Ισραήλ, οι οποίες την πενταετία 1951-1956 ανέρχονταν σε **100** εκατομμύρια δολάρια ετησίως (Ben Bassat, 2002). Τα έσοδα από αυτές τις πηγές επενδύθηκαν σε έργα βιομηχανικής και γεωργικής ανάπτυξης, τα οποία επέτρεψαν στο Ισραήλ να γίνει καταρχήν οικονομικά βιώσιμο και να προσφέρει στους πολίτες του το καλύτερο δυνατό βιοτικό επίπεδο δεδομένης της υπάρχουσας τότε οικονομικής κατάστασης. Μεταξύ των έργων που επέτρεψε η βοήθεια ήταν ο σταθμός ηλεκτροπαραγωγής Χαντέρα (Gross and Metzger, 1993) ο οποίος παρείχε ηλεκτρική ενέργεια σε όλο το Ισραήλ, τα έργα Νεκράς Θάλασσας για άρδευση και δημιουργία μονάδων αφαλάτωσης, ο εθνικός μεταφορέας νερού, η ανάπτυξη λιμένων στη Χάιφα, το Ασντότ και το Ειλάτ. Ιδιαίτερη προτεραιότητα δόθηκε στην κατασκευή των εθνικών αυτοκινητοδρόμων αφού πέρα από την μετακίνηση προϊόντων και πολιτών εξυπηρετούσαν και την ζωτική ανάγκη για γρήγορη μετακίνηση στρατευμάτων σε κάθε γωνιά του νεοσύστατου κράτους καθώς κανείς δεν πίστευε ότι είχε δει το τέλος των συγκρούσεων με τα γειτονικά κράτη και θα έπρεπε οι εφεδρείες του στρατεύματος να είναι άμεσα διαθέσιμες από την Κυβέρνηση.

Εικόνα 5: Το μεγαλύτερο ηλιακό παραβολικό πιάτο παγκοσμίως, έρημος Νεγκέβ, σε ένα πρωτοπόρο και γιγαντιαίο πρόγραμμα ηλιακής ενέργειας

Πηγή: flickerphotos

Η Ισραηλινή Κυβέρνηση προκειμένου να αντιμετωπίσει το μεγάλο έλλειμμα στο Εμπορικό Ισοζύγιο εργάστηκε για την ανάπτυξη νέων βιομηχανιών προς αντικατάσταση των προϊόντων που εισάγονταν από το εξωτερικό όπως ήταν αυτά του κλάδου της κλωστοϋφαντουργίας και χορήγησε επιδοτήσεις σε επιχειρήσεις και κλάδους με εξαγωγικό προσανατολισμό όπως ο νεόκοπος τότε κλάδος της επεξεργασίας διαμαντιών ο οποίος γιγαντώθηκε ταχύτατα και κατατάσσει σήμερα το Ισραήλ τρίτο μεγαλύτερο εξαγωγέα διαμαντιών παγκοσμίως με εξαγωγές άνω των **9** δισεκατομμυρίων δολαρίων (Παγκόσμια Τράπεζα, Στοιχεία 2019).

Οι Εγχώριες Βιομηχανίες που ιδρύθηκαν αυτήν την περίοδο με κρατικές επιδοτήσεις αποτελούν ακόμη και σήμερα την ραχοκοκαλιά της Ισραηλινής οικονομίας. Επιχειρήσεις που

υπήρχαν παλαιότερα με διαφορετική σύνθεση έλαβαν αυτή την περίοδο την τελική τους μορφή όπως η εταιρία χημικών και εξόρυξης μεταλλευμάτων από την Νεκρά Θάλασσα , Dead Sea Works η οποία είχε εξαρχής ισχυρό εξαγωγικό προσανατολισμό και αντιπροσωπεύει ακόμη και σήμερα το **2%** των ισραηλινών εξαγωγών αλλά και ο εθνικός πάροχος ηλεκτρικής ενέργειας η Israel Electronic Corporation η οποία κατείχε για δεκαετίες την αποκλειστική παραγωγή και άδεια διανομής ηλεκτρικής ενέργειας πανεθνικά. Επίσης ιδρύθηκαν μερικές από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις οι οποίες βρίσκονται ακόμα και σήμερα στην πρώτη γραμμή των εξαγωγών όπως η Shemen Oil Company για την διύλιση πετρελαίου και την παραγωγή πετρελαιοειδών η οποία κατέχει σήμερα μερίδιο **28%** στα κοιτάσματα υδρογονανθράκων του Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο και της οποίας η αξία αποτιμάται σήμερα στα **450** εκατομμύρια δολάρια(Ισραηλινό Χρηματιστήριο Αξιών, Αποτίμηση 2019).

Το εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας Ata στο Kiryat Ata , το οποίο στη συνέχεια αποτέλεσε εργοστάσιο πρότυπο της ισραηλινής κλωστοϋφαντουργίας, ιδρύθηκε το 1934 και το 1951 με την κρατική ενίσχυση επέκτεινε τις δραστηριότητες του στο εξωτερικό όπου συνεργάστηκε για πρώτη φορά με τους μεγάλους οίκους των δυτικών χωρών. Η επέκταση της βιομηχανίας κλωστοϋφαντουργίας του Ισραήλ ήταν συνέπεια της ανάπτυξης της βαμβακοκαλλιέργειας ως κερδοφόρου γεωργικού κλάδου. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα ήταν ένας από τους μεγαλύτερους βιομηχανικούς κλάδους στο Ισραήλ, δεύτερος μετά τη βιομηχανία τροφίμων. Τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα αποτελούσαν περίπου το **12%** των βιομηχανικών εξαγωγών, καθιστώντας το δεύτερο μεγαλύτερο εξαγωγικό κλάδο μετά από τα γυαλισμένα διαμάντια. . Οι ισραηλινές εξαγωγές προϊόντων του κλάδου φτάνουν σήμερα τα **370** εκατομμύρια δολάρια ετησίως, προμηθεύοντας λιανοπωλητές και σχεδιαστές όπως οι Marks & Spencer , The Gap , Victoria's Secret , Walmart , Sears , Ralph Lauren , Calvin Klein και Donna Karan .Μετά την κρατική υπόσταση, δόθηκε προτεραιότητα στην ίδρυση βιομηχανιών σε περιοχές που προορίζονται για ανάπτυξη, μεταξύ των οποίων η Λαχισ, η Ασκελον, η περιοχή της Νεγκέβ και της Γαλιλαίας.

Στον γεωργικό τομέα το νεοσύστατο υπουργείο γεωργίας κατεύθυνε την γεωργική παραγωγή στην καλλιέργεια βαμβακιού το οποίο χρησιμοποιήθηκε σαν πρώτη ύλη για τις εγχώριες βιομηχανίες κλωστοϋφαντουργίας. Επίσης αναπτύχθηκαν καινοτόμες διαδικασίες ποτίσματος οι οποίες αποτελούν ακόμη και σήμερα πρωτοποριακές μεθόδους για άνυδρες περιοχές όπως το 60% του ισραηλινού εδάφους, η πιο γνωστή παγκοσμίως είναι η «Στάγδην Πότιση»(The Journal of Agricultural Science, 2012). Το πρώτο πειραματικό σύστημα αυτού του τύπου ιδρύθηκε το 1959 από τον εφευρέτη Simha Blass ο οποίος συνεργάστηκε με την εταιρία Kibbutz Hatzetim και όχι μόνο κατοχύρωσαν με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας τον πρώτο πρακτικό πομπό ποτίσματος αλλά δημιούργησαν

μια πρωτοποριακή για την εποχή της εταιρία άρδευσης, την Netafim η οποία κυριαρχεί ακόμη και σήμερα σε παγκόσμιο επίπεδο. Το 2020 η Netafim κατείχε μερίδιο άνω του 30% στην παγκόσμια αγορά άρδευσης στάγδην και η εταιρεία κατέγραψε έσοδα άνω των 522 εκατομμυρίων δολαρίων το 2019 (Ισραηλινή Στατιστική Υπηρεσία, Στοιχεία 2015). Οι μέθοδοι και οι ευρεσιτεχνίες της Netafim επέτρεψαν στους Ισραηλινούς γεωργούς να έχουν τέσσερις φορές τον χρόνο παραγωγή και να εξασφαλίσουν την γεωργική αυτάρκεια του κράτους.

Το Ισραήλ και η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) συνήψαν διπλωματικές σχέσεις ήδη από το 1959. Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, η κυβέρνηση συνειδητοποίησε ότι η ανάπτυξη των ισραηλινών επιχειρήσεων και συνεπώς η παραγωγή και η απασχόληση περιοριζόταν από το μέγεθος της τοπικής αγοράς καθιστώντας αναγκαία την εύρεση νέων αγορών για τις ισραηλινές εξαγωγές και αυτές σίγουρα δεν ήταν αυτές των όμορων κρατών. Έτσι το Ισραήλ διαπραγματεύθηκε την πρώτη εμπορική συμφωνία του με την ΕΟΚ και κατάφερε να εξασφαλίσει ευνοϊκούς όρους ώστε να παρέχεται σχεδόν ελεύθερη πρόσβαση στις αγορές της ΕΟΚ για την ισραηλινή βιομηχανία και τα προϊόντα της αλλά ακόμη περιορισμένη πρόσβαση στον γεωργικό τομέα. Μια πρώτη Συμφωνία Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών υπεγράφη το 1975 για να ακολουθήσει στη συνέχεια η Συμφωνία Σύνδεσης η οποία τέθηκε σε ισχύ το 2000 και προέβλεπε ευνοϊκή οικονομική, εμπορική, τεχνολογική έρευνα και συνεργασία μεταξύ των μερών. Σ' αυτήν περιλαμβάνονται μέτρα για τη δημιουργία ζώνης ελεύθερου εμπορίου βιομηχανικών προϊόντων καθώς και την απελευθέρωση του εμπορίου των γεωργικών προϊόντων, των υπηρεσιών και της κίνησης κεφαλαίων. Η συμφωνία όριζε επίσης τη βάση για την πολιτιστική, ερευνητική και πολιτική συνεργασία (Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Ισραήλ, 2000/384/ ΕΚ,ΕΚΑΧ).

Πίνακας 3: Η Ποσοστιαία Ανάπτυξη των Βασικών Οικονομικών Δεικτών της Ισραηλινής Οικονομίας μέχρι το 2004, έτος παγώματος της Συμφωνίας Σύνδεσης

	1950-1964	1965-1979	1980-1990	1991-2004
Αύξηση ΑΕΠ	3,7%	2,9%	5,8%	5,6%
Βιομηχανική Ανάπτυξη	7,4%	3,8%	6,5%	5,8%
Αγροτική Ανάπτυξη	3,1%	2,3%	3,9%	3,0
Επενδύσεις/ΑΕΠ	13%	18%	22,8%	22,3%

Πηγή : Παγκόσμια Τράπεζα (Στοιχεία 2005)

Η αναβάθμιση της Συμφωνία Σύνδεσης σήμερα, βρίσκεται σε αναμονή από το 2004, λόγω των ισραηλινών εποικισμών και του αποκλεισμού της Λωρίδας της Γάζας. Παρά ταύτα όμως το

2005, η ΕΕ και το Ισραήλ υπέγραψαν ένα «Σχέδιο Δράσης» (Action Plan) στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ) με σκοπό την βαθμιαία ενσωμάτωση του Ισραήλ στις ευρωπαϊκές πολιτικές και ευρωπαϊκά προγράμματα. Κάθε διαδικασία προς αυτή την κατεύθυνση καθορίζονταν από αμφότερες τις πλευρές και αντανακλούσε τις προτεραιότητες και ανάγκες του Ισραήλ. Αν και αποτελεί μέρος της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ), το Ισραήλ, λόγω του προχωρημένου επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης, λαμβάνει σήμερα περιορισμένη χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Μέσο Γειτονίας (ΕΜΓ) και τα κεφάλαια αυτά χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο για την υλοποίηση θεσμικών σχεδίων αδελφοποίησης. Το σχέδιο δράσης ΕΕ-Ισραήλ, που συμφωνήθηκε το 2005, βασίζεται στις κοινές αξίες της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών ελευθεριών. Προωθεί την ενσωμάτωση του Ισραήλ στις ευρωπαϊκές πολιτικές και προγράμματα και έχει παραταθεί μέχρι το 2020. Το Ευρωπαϊκό Μέσο Γειτονίας (ΕΜΓ) είναι ένα από τα κύρια χρηματοδοτικά μέσα της ΕΕ για τη συνεργασία με το Ισραήλ και όλα τα προγράμματα που πληρούν τις απαιτήσεις που καθορίζονται στις κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την επιλεξιμότητα των ισραηλινών φορέων και τις δραστηριότητές τους χρηματοδοτούνται για την ανάπτυξη περαιτέρω συνεργασίας.

Επίσης το Ισραήλ ξεκίνησε την ίδια περίοδο συνομιλίες με τις Ηνωμένες Πολιτείες για την θεσμοθέτηση μίας ακόμα πολύτιμης εμπορικής συμφωνίας η οποία όμως θα ολοκληρωθεί πολύ αργότερα. Η Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών ΗΠΑ-Ισραήλ (ΣΕΣ-1985) τέθηκε σε ισχύ στις 19 Αυγούστου του 1985 και αντιπροσωπεύει την πρώτη ΣΕΣ των Ηνωμένων Πολιτειών παγκοσμίως. Εγκαθίδρυσε μια περιοχή ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ Ισραήλ και Ηνωμένων Πολιτειών και συνεχίζει να χρησιμεύει ως το θεμέλιο για την επέκταση του εμπορίου και των επενδύσεων μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ισραήλ, μειώνοντας τα εμπόδια και προωθώντας τη ρυθμιστική διαφάνεια. Το 2020, οι εξαγωγές αγαθών των ΗΠΑ στο Ισραήλ μειώθηκαν κατά **26,9%** στα **10,188** δισεκατομμύρια δολάρια από το 2019 όμως συνολικά από το 1985, όταν τέθηκε σε ισχύ η ΣΕΣ ΗΠΑ-Ισραήλ, οι εξαγωγές των ΗΠΑ προς το Ισραήλ αυξήθηκαν κατά **456%** (United States Census Bureau, Διεθνή Δεδομένα Εμπορίου Ηνωμένων Πολιτειών).

Πίνακας 4: Εμπορικό Ισοζύγιο ανάμεσα στο Ισραήλ και τις Ηνωμένες Πολιτείες από την Υπογραφή της ΣΕΣ 1985 μέχρι σήμερα(σε δις δολάρια)

ΕΤΟΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑ/ΕΛΛΕΙΜΜΑ
1985	2,579.6	2,122.5	-457.1
1986	2,238.6	2,417.8	179.2
1987	3,130.2	2,639.3	-490.9

1988	3,244.2	2,971.6	-272.6
1989	1053.0	1,663.1	610.1
1990	3,203.0	3,313.4	110.4
1991	3,911.3	3,483.8	-427.5
1992	4,076.9	3,815.5	-261.4
1993	4,429.2	4,420.2	-9.0
1994	4,995.8	5,229.3	233.5
1995	5,621.0	5,708.7	87.7
1996	6,011.8	6,433.6	421.8
1997	5,994.8	7,326.1	1,331.3
1998	6,983.4	8,640.5	1,657.1
1999	7,690.7	9,864.4	2,173.7
2000	7,745.8	12,964.4	5,218.6
2001	7,457.3	11,959.2	4,483.9
2002	7,026.7	12,415.7	5,389.0
2003	6,892.1	12,768.6	5,876.5
2004	9,169.1	14,551.5	5,382.4
2005	9,737.3	16,830.5	7,093.1
2006	10,964.8	19,166.8	8,291.9
2007	12,887.5	20,794.4	7,906.9
2008	14,486.9	22,335.8	7,849.0
2009	9,559.4	18,744.4	9,185
2010	11,295.0	20,948.8	9,689.7
2011	13,961.6	23,046.6	9,085.0
2012	14,273.5	22,131.1	7,857.6
2013	13,743.7	22,783.3	9,039.6
2014	15,073	23,007.1	7,934.1
2015	13,539.2	24,494.8	10,955.6
2016	13,199.4	22,203.1	9,003.6

2017	12,547.6	21,945	9,397.4
2018	13,709.3	21,777.2	8,067.9
2019	14,404.5	19,507.5	5,103.0
2020	10,188.7	15,275.9	5,087.2

Πηγή: United States Census Bureau, Διεθνή Δεδομένα Εμπορίου Ηνωμένων Πολιτειών

1.5 Επίλογος

Κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες της ύπαρξής του, η ισχυρή δέσμευση του Ισραήλ στην ανάπτυξη και τις επενδύσεις οδήγησε σε ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης που υπερέβαιναν το **10%** ετησίως. Μεταξύ του 1950 και του 1963, οι δαπάνες της μέσης οικογένειας αυξήθηκαν κατά **97%** σε πραγματικούς όρους ενώ μεταξύ 1955 και 1966, η κατά κεφαλήν κατανάλωση αυξήθηκε κατά **221%** (Ben-Bassat, Avi, 2002). Παρά τα μέτρα όμως και την πρόοδο της οικονομίας των πρώτων δύο δεκαετιών οι ανισοροπίες του ισοζυγίου πληρωμών παρέμειναν και οδήγησαν περιοδικά σε αποπληθωριστικές κυβερνητικές πολιτικές που αποσκοπούσαν στην συγκράτηση της εγχώριας ζήτησης και των εισαγωγών ενώ ενίσχυαν τις εξαγωγές. Η κρατική παρεμβατικότητα όμως στέρησε από την Ισραηλινή οικονομία την ψήφο εμπιστοσύνης των αγορών, οι οποίες αντιλαμβάνονταν ακόμη την εθνική οικονομία ως εύθραυστη και εξαρτώμενη από το Κράτος.

Μέχρι το έτος 1965 είχαν καταβληθεί στο Ισραήλ το σύνολο των γερμανικών πολεμικών αποζημιώσεων, τα κεφάλαια αυτά που ανήλθαν σε **111,5** δισεκατομμύρια δολάρια 2019 αποτέλεσαν το ποσό που χρηματοδότησε τα μεγάλα εθνικά έργα του Ισραήλ για το δίκτυο ύδρευσης, πετρελαίου, λιμένων και ίδρυση οικισμών για την διασπορά του πληθυσμού σε όλη την επικράτεια. Με την ολοκλήρωση των φαραωνικών πραγματικά αυτών κατασκευαστικών έργων το κράτος απέκτησε τις υποδομές που ήταν απαραίτητες για την επιβίωση του όμως η ισραηλινή οικονομία βυθίστηκε σε ύφεση αφού ο κατασκευαστικός τομέας ο οποίος μεσουράνησε τις δύο πρώτες δεκαετίες βρέθηκε σε τέλμα το οποίο οδήγησε δεκάδες χιλιάδες εργαζομένων στην ανεργία. Η Ισραηλινή Κυβέρνηση για πρώτη φορά στην ιστορία της κατέφυγε στον εξωτερικό δανεισμό παρά τα υψηλά επιτόκια για τους ισραηλινούς, προκειμένου να συνεχίσει την ενίσχυση της εθνικής οικονομίας αλλά και την οικονομική υποστήριξη του στρατεύματος αφιερώνοντας κατά μέσο όρο το **10%** του Εθνικού Προϋπολογισμού προκειμένου να εξασφαλίσει την προμήθεια τελευταίας τεχνολογίας αεροσκαφών και αρμάτων. Το οικονομικό βάρος των αναγκών ασφάλειας του Ισραήλ εκφράζεται καλύτερα ως προς το ποσοστό του ΑΕΠ που δαπανάται για την άμυνα. Ενώ στις περισσότερες δυτικές χώρες αυτό το ποσοστό κυμαίνεται από **1%** έως **3%** και για παράδειγμα οι Ηνωμένες Πολιτείες θεωρήθηκαν «οικονομία πολέμου» όταν το ποσοστό αυτό έφτασε το **9%** (στην

κορύφωση του πολέμου του Βιετνάμ), στο Ισραήλ αυτό το ποσοστό αυξήθηκε από κατά μέσο όρο **10%** κατά τη διάρκεια των πρώτων δύο δεκαετιών της ύπαρξης της χώρας σε **25%** μετά το 1967 και έπειτα έφτασε στο μέγιστο του **45%** κατά τη διάρκεια του πολέμου Yom Kippur το 1973 (Ισραηλινή Στατιστική Υπηρεσία, Στοιχεία 1975). Αυτή η αναλογία άρχισε να μειώνεται μόνο μετά την επίτευξη ειρηνευτικών συμφωνιών με την Αίγυπτο (1978) και την Ιορδανία (1994) και αφού όντως επιτεύχθηκε σχετική ηρεμία στα σύνορα του Ισραήλ με τις δύο αυτές χώρες (Metz and Chapin, 1986). Κατά την διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, το ποσοστό του ΑΕΠ που δαπανάται για την άμυνα μειώθηκε περαιτέρω χάρη στην ταχύτερη ανάπτυξη του ΑΕΠ, από **13,1%** το 1990 σε **9,5%** το 1996 και **7%** το 2019 ενώ για παράδειγμα η Ελλάδα για το ίδιο έτος αφιέρωσε το **2,9%** του ΑΕΠ της (Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, Στοιχεία 2019).

Στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε μια ανάλυση των οικονομικών επακόλουθων της ισραηλινής νίκης στον πόλεμο των έξι ημερών το 1967 και της εξαετούς περιόδου αλματώδους ανάπτυξης που την ακολούθησε. Κύρια χαρακτηριστικά της εξαετίας αυτής ήταν η μεγάλη αύξηση του Ισραηλινού ΑΕΠ, η μεγάλη άνοδος της απασχόλησης σε επίπεδα πρωτοφανή (επίτευξη πλήρους απασχόλησης), η αύξηση των εσωτερικών καταθέσεων και των επενδύσεων από το εξωτερικό και γενικότερα η οικονομική πρόοδος με πρωτοφανείς για το Ισραήλ και όχι μόνο, ρυθμούς. Η περίοδος αυτή έθεσε το Ισραήλ στον «παγκόσμιο οικονομικό χάρτη» αφού για πρώτη φορά η ισραηλινή οικονομία βρέθηκε να ανταγωνίζεται επάξια της μεγάλες καπιταλιστικές οικονομίες του δυτικού κόσμου.

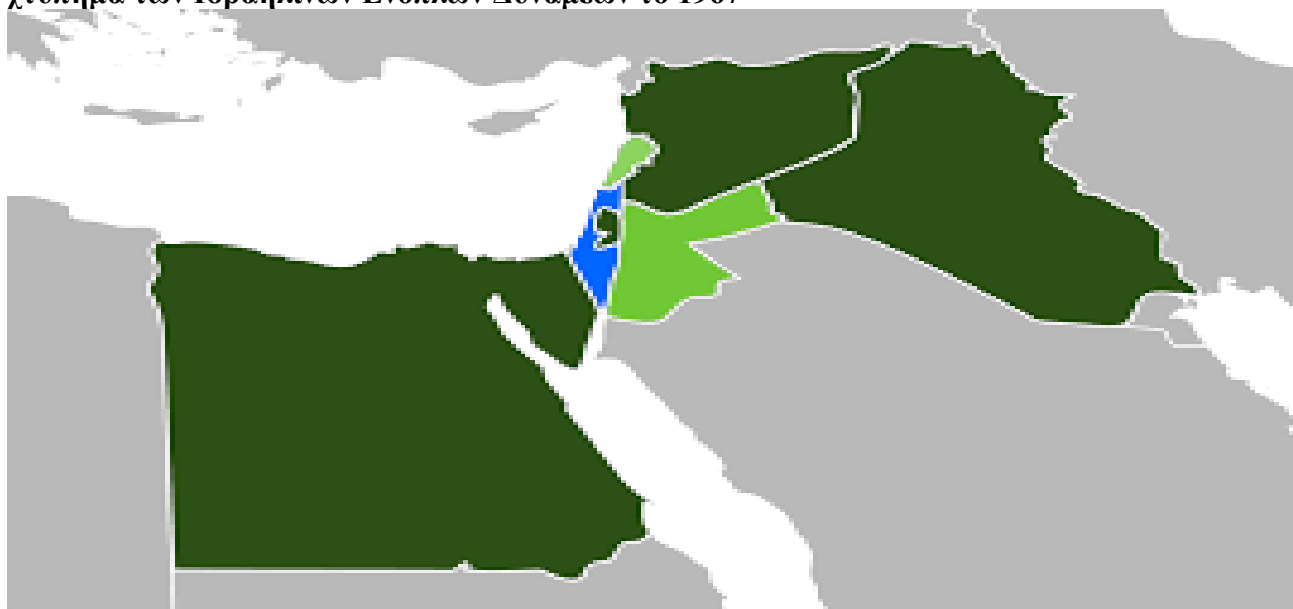
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

«Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞΙ ΗΜΕΡΩΝ ΑΚΡΟΓΩΝΙΑΙΟΣ ΛΙΘΟΣ ΑΛΜΑΤΩΔΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ»

2.1 Εισαγωγή

Αποτελεί κοινή παραδοχή και ιστορική αλήθεια το γεγονός ότι ιστορικά οι πόλεμοι μικρότερης ή μεγαλύτερης κλίμακας έχουν τραυματίσει τις οικονομίες των κρατών που ενεπλάκησαν σε αυτούς και κατασπαταλήσει τους εθνικούς πόρους τόσο των εθνών που τους επεδίωξαν, όσο και αυτών που σύρθηκαν στις πολεμικές αναμετρήσεις χωρίς τη θέληση τους. Παρά ταύτα τις πρωινές ώρες της 5ης Ιουνίου 1967 το μικρό κράτος του Ισραήλ με πληθυσμό 5 εκατομμυρίων κατοίκων και έκταση μικρότερη από την δική μας Πελοπόννησο εξαπέλυσε αιφνιδιαστική επίθεση κατά ενός συνασπισμού 5 αραβικών κρατών άνω των εκατό εκατομμυρίων πολιτών και τεράστιας εδαφικής έκτασης. Το πρώτο εξάμηνο του έτους 1967 είχε συνοδευτεί από κλιμάκωση των εντάσεων και πληθώρα μεθοριακών επεισοδίων ανάμεσα στις Ισραηλινές δυνάμεις και αυτές των Αιγυπτίων, των Σύριων, των Ιορδανών, των Λιβανέζων και των Παλαιστινίων.

Εικόνα 6: Ο Εχθρικός Αραβικός συνασπισμός των κρατών που υπέστησαν το προληπτικό χτύπημα των Ισραηλινών Ενόπλων Δυνάμεων το 1967

Πηγή : Wikipedia

Οι Αραβικές χώρες που συνορεύουν με το Ισραήλ αλλά και άλλες όπως το Ιράκ συγκεντρώνουν στρατεύματα και δηλώνουν ευθαρσώς ότι δεν θα αναγνωρίσουν ποτέ το δικαίωμα ύπαρξης του Ισραήλ σε αυτά τα εδάφη. Ειδικότερα Αίγυπτος και Συρία εξοπλίζονται συνεχώς από

την Σοβιετική Ένωση και ολόκληρος ο Αραβικός κόσμος διαπνέεται από ένα αίσθημα αποστροφής προς οποιαδήποτε συνεννόησης και διαμεσολάβησης μεταξύ των δύο πλευρών. Η άνοδος του ριζοσπαστικού κόμματος Μπαθ στην Συρία, το οποίο κυβερνάει μέχρι τις μέρες μας στο πρόσωπο του Μπασάρ Αλ Άσαντ, αλλά και αυτή του λαοφιλή με ισχυρά ερείσματα στο στράτευμα Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσσερ στην Αίγυπτο οδήγησε τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο παρά την απροθυμία και την ανησυχία όλων των πλευρών για μια γενικευμένη πολεμική σύγκρουση. Καθώς οι Άραβες ηγέτες δήλωναν φανερά ότι σκοπός τους είναι η εκμηδένιση του Ισραήλ, το ίδιο το Ισραήλ αποφάσισε να ξεκινήσει εκείνο την πολεμική αναμέτρηση με την εφαρμογή του πρώτου αποφασιστικού πλήγματος, παρά το γεγονός ότι ο στενότερος σύμμαχος του οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν ήταν ενήμερες και δεν συμφωνούσαν φοβούμενες μια γενικότερη ανάφλεξη παγκοσμίως.

Ο πόλεμος των έξι ημερών όπως έγινε γνωστός, ο οποίος ξεκίνησε με τον απόλυτο αιφνιδιασμό του αντιπάλου και την συντριβή της αραβικής αεροπορίας επί του εδάφους, αποτέλεσε ένα περιφανή εθνικό θρίαμβο των Ισραηλινών, την έκταση του οποίου δεν φαντάζονταν ούτε οι ίδιοι οι εμπνευστές του προληπτικού χτυπήματος. Οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας συνέτριψαν πολλαπλάσιους αντιπάλους, κατέλαβαν εκτεταμένα εδάφη όπως την χερσόνησο του Σινά, τα υψίπεδα του Γκολάν και την πόλη της Ιερουσαλήμ και έφτασαν να απειλήσουν σε χρόνο πρωτόγνωρο για τα πολεμικά χρονικά τις πρωτεύουσες τριών εχθρικών χωρών, Κάιρο, Δαμασκός και Αμμάν απειλήθηκαν άμεσα με πολιορκία αναγκάζοντας τους Άραβες να ζητήσουν τη διαμεσολάβηση των Υπερδυνάμεων και κατάπαυση του Πυρός.

2.2 Ο Οικονομικός Αντίκτυπος της Νίκης

Ο πόλεμος των έξι ημερών και η ομολογουμένως μεγάλη νίκη του Ισραήλ δεν μετέβαλε όμως δραστικά μόνο την έκταση του κράτους και την συνοριογραμμή του, άλλαξε το ίδιο δραματικά και ταχύτατα την εικόνα της Ισραηλινής οικονομίας η οποία υπέφερε στην αυγή του πολέμου από ανεργία, εξωτερικό χρέος και αδυναμία να εμπνεύσει εμπιστοσύνη τόσο στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον όσο και στο εσωτερικό. Η Χώρα διπλασίασε τα εδάφη της καταλαμβάνοντας ακόμη και την πόλη της Ιερουσαλήμ η οποία αποτελούσε ευσεβή πόθο των Εβραίων παγκοσμίως, συνέτριψε αποφασιστικά τους αντιπάλους της σε όλα τα μέτωπα, καθιέρωσε την θέση της ως μια περιφερειακή δύναμη και προχώρησε στην σύσφιξη των σχέσεων της με τις Ηνωμένες Πολιτείες ως χώρα κλειδί στην περιοχή αφού μετά τον πόλεμο οι Άραβες κατηγόρησαν ανοιχτά τις ΗΠΑ ότι όχι μόνο εξόπλισαν το Ισραήλ αλλά παρείχαν καθόλη την διάρκεια των επιχειρήσεων ζωτικές πληροφορίες για την θέση των Αραβικών Δυνάμεων (Chaim Herzog, 2008). Το παραπάνω εξάλλου δεν αποτελούσε απολύτως μύθευμα αφού ο πόλεμος πραγματοποιήθηκε μεταξύ ενός κράτους το οποίο

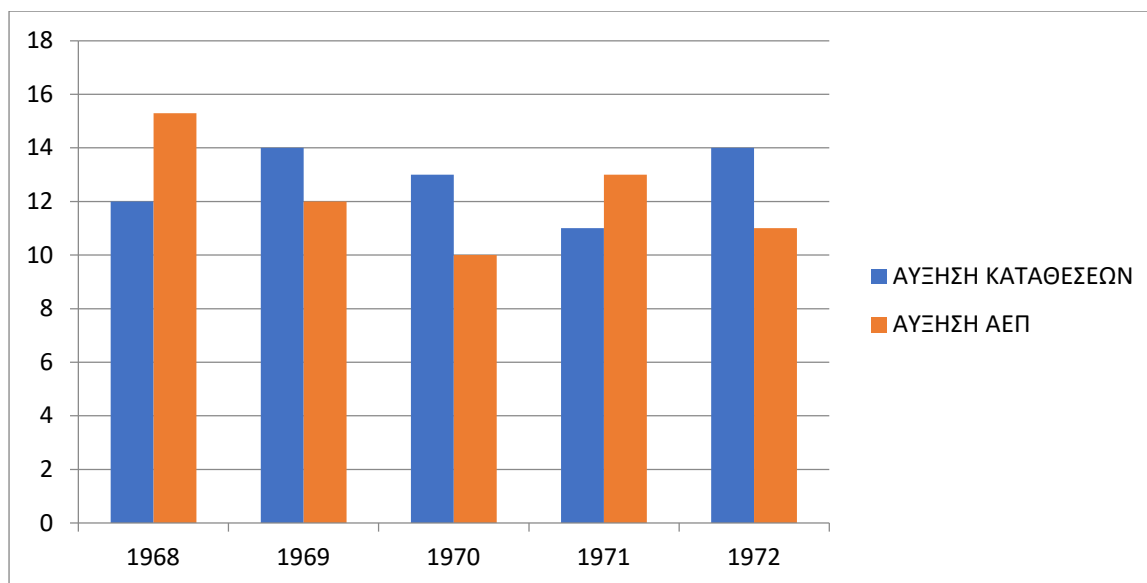
έφερε αποκλειστικά Αμερικάνικο στρατιωτικό εξοπλισμό και των Αράβων οι οποίοι είχαν τα τελευταία χρόνια προχωρήσει σε μαζικές παραγγελίες οπλικών συστημάτων από την Σοβιετική Ένωση και η νίκη του οποίου χαιρετίστηκε από την Δυτική προπαγάνδα ως ένδειξη ανωτερότητας του Δυτικού συνασπισμού και οπλοστασίου γενικότερα.

Καθώς η ζήτηση του δημόσιου τομέα κυρίως στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας αυξήθηκε, συνολικά η οικονομική δραστηριότητα σημείωσε ταχύτατη άνοδο με την απασχόληση να φθάνει σε επίπεδα ρεκόρ αφού οι κλάδοι της αμυντικής βιομηχανίας και ο κλάδος των κατασκευών απορρόφησαν την προσφερόμενη απασχόληση ταχύτατα φθάνοντας την οικονομία σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης. Η μεγάλη στρατιωτική νίκη δημιούργησε ένα κύμα αισιοδοξίας και ευφορίας σε όλη τη χώρα που διήρκησε για αρκετά χρόνια και αύξησε την εμπιστοσύνη των ίδιων των πολιτών προς το κράτος αλλά και ανανέωσε την εμπιστοσύνη των ξένων επενδυτών προς το Ισραήλ το οποίο φαίνονταν πλέον εξασφαλισμένο ανάμεσα στους γείτονές του άρα και ασφαλής προορισμός για επενδύσεις. Η εισροή κεφαλαίων ήταν απολύτως απαραίτητη για το κράτος το οποίο είχε αντιμετωπίσει τα προηγούμενα δύο έτη πρόβλημα ρευστότητας και συναλλαγματικών αποθεμάτων (Gross and Metzger ,1993). Οι εσωτερικές καταθέσεις αυξήθηκαν **12%** το 1968, **14%** το 1969, **13%** το 1970, **11%** το 1971 , **14%** το 1972 με πρόβλεψη για διψήφιο ποσοστό αύξησης και για το 1973 (Ισραηλινή Στατιστική Κεντρική Υπηρεσία, Στοιχεία 1975). Η αύξηση του ΑΕΠ ανήλθε σε **15,3%** το 1968, **12%** το 1969, **10%** το 1970, **13%** το 1971, **11%** το 1972 με πρόβλεψη για αύξηση **12%** για το έτος 1973 (Ισραηλινή Στατιστική Κεντρική Υπηρεσία, Στοιχεία 1975), παρά το γεγονός ότι ο καπιταλισμός παγκοσμίως διερχόταν μια πρωτοφανή κρίση και η παγκόσμια οικονομία ταλανιζόταν από κινήματα που αμφισβητούσαν την καπιταλιστική ηγεμονία των ΗΠΑ παγκοσμίως.

Πίνακας 5: Αύξηση Εσωτερικών Καταθέσεων και ΑΕΠ την πενταετία που ακολούθησε τον πόλεμο των έξι ημερών

ΕΤΟΣ	ΑΥΞΗΣΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ %	ΑΥΞΗΣΗ ΑΕΠ %
1968	12%	15,3%
1969	14%	12%
1970	13%	10%
1971	11%	13%
1972	14%	11%

Πηγή : Ισραηλινή Στατιστική Κεντρική Υπηρεσία, Στοιχεία 1975

Πηγή : Ισραηλινή Στατιστική Κεντρική Υπηρεσία, Στοιχεία 1975

2.3 Παράγοντες πίσω από την ταχεία ανάπτυξη

Η ταχεία ανάπτυξη της οικονομίας 1967-1972 ήταν σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα εισροής κεφαλαίων και εργασίας σε συνδυασμό με στοχευμένες οικονομικές πολιτικές οι οποίες σχεδιάζονταν για να ανταπεξέλθουν στο ιδιαίτερο περιβάλλον του νέου κράτους το οποίο δεν έμοιαζε με κανένα παγκοσμίως. Μεταξύ του 1950 και του 1960, ο πληθυσμός αυξήθηκε κατά **61%** και στην δεκαετία που ακολούθησε κατά **41%**, αντίστοιχα η εργατική δύναμη των πολιτών στα ίδια έτη υπερδιπλασιάστηκε από **450.000** το 1950 σε **950.000** το 1962 και 1,1 εκατομμύριο το 1973 ενώ παράλληλα αυξήθηκε το εξειδικευμένο προσωπικό και γενικότερα το μορφωτικό επίπεδο (Rubner ,1960 και Ziv ,1958).

Η Ισραηλινή Κυβέρνηση επιδόθηκε σχεδόν άμεσα μετά τον πόλεμο των έξι ημερών σε μια διεθνή εκστρατεία πολιτικής και οικονομικής ισχυροποίησης του κράτους στο εξωτερικό εκμεταλλευόμενη την αίγλη της νίκης. Η εκστρατεία αυτή επικεντρώθηκε στις κοινότητες των Εβραίων σε Καναδά και Ηνωμένες Πολιτείες και απέδωσε άμεσα οφέλη αφού η εισροή κεφαλαίων αυξάνεται κατά **10,8%** το 1969, **13%** το 1970, **9%** το 1971 και **9,5%** το 1972 (Ben-Bassat, Avi, 2002), κυρίως μέσω της επένδυσης σε ισραηλινά κυβερνητικά ομόλογα Εβραίων του εξωτερικού και ιδιαίτερος αυτών της Βόρειας Αμερικής οι οποίοι ενθουσιασμένοι από την επιστροφή του Ισραήλ στα Βιβλικά του εδάφη εξέφραζαν με αυτό τον τρόπο την στήριξη στο κράτος. Στο μέτωπο της απασχόλησης η Ισραηλινή κυβέρνηση επέτρεψε σε παλαιστίνιους παρά την εχθρότητα που προϋπήρχε να εργαστούν σε Ισραηλινές επιχειρήσεις αυξάνοντας την εισροή εργασίας κατά **3,8%** συνολικά τα έτη 1968-1972, εισροή απαραίτητη αφού η χώρα βίωσε μία έκρηξη στον κατασκευαστικό κλάδο. Παρά την εχθρότητα που προϋπήρχε αποφασίστηκε από την Κυβέρνηση να

επιτραπεί με εφαρμογή μέτρων ασφαλείας η εργασία σε αριθμό Αράβων σε ισραηλινές επιχειρήσεις, απόφαση η οποία αποτέλεσε σταθμό στην μείωση του εργατικού κόστους. Το 1970 **20.000** Άραβες από τις περιοχές που καταλήφθηκαν στον πόλεμο των έξι ημερών δούλευαν στο Ισραήλ με τον αριθμό αυτό να ξεπερνάει τις **80.000** το 1973. Οι Παλαιστίνιοι εργάστηκαν κυρίως ως ανειδίκευτοι εργάτες με χαμηλούς μισθούς μειώνοντας έτσι συνολικά το κόστος εργασίας για την Οικονομία καθιστώντας επίσης τα προϊόντα φθηνότερα για τον τομέα των εξαγωγών ο οποίος διήλθε πρωτοφανή ώθηση. Επίσης με την νίκη στον πόλεμο αναζωπυρώθηκε το κύμα μετανάστευσης από τις χώρες της Δύσης προς το Ισραήλ με **130.000** νέους και νέες να καταφθάνουν την τριετία 1969-1972 στην «γη της επαγγελίας» (Ben-Porath, 1986). Οι περισσότεροι από αυτούς τους μετανάστες έφεραν δεξιότητες και κεφάλαια που ήταν απαραίτητα για το Κράτος και ενσωματώθηκαν γρήγορα στην οικονομία η οποία είχε πλέον πάρει για τα καλά την ανιούσα.

Μετά τον πόλεμο οι Ηνωμένες Πολιτείες συνέχισαν να προμηθεύουν το Ισραήλ με οπλισμό όμως ο άλλος βασικός προμηθευτής πολεμικού υλικού ο οποίος ήταν η Γαλλία εφάρμοσε αυστηρό εμπάργκο, σε αυτό το εμπάργκο η Ισραηλινή Κυβέρνηση απάντησε επενδύοντας στην εγχώρια πολεμική βιομηχανία και είναι αυτή η περίοδος που τέθηκαν οι βάσεις για την αλματώδη ανάπτυξη του τεχνολογικού τομέα στην χώρα αφού τις επόμενες δεκαετίες το Ισραήλ κατάφερε να δημιουργήσει από το μηδέν μια πολύ ισχυρή στρατιωτική τεχνολογία κυρίως αμυντική φύσεως και η οποία ήταν απαραίτητη λόγω των πολλών συγκρούσεων στις οποίες είχε εμπλακεί κατά τις πρώτες δεκαετίες της ύπαρξης του (Military Review, «Unending Wars in Holy Lands», 2017). Αποτελεί κοινή πρακτική στο Ισραήλ οι πολίτες οι οποίοι υπηρέτησαν στις Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας και κυρίως στις ελίτ μονάδες πληροφοριών να χρησιμοποιούν τη στρατιωτική τεχνολογική γνώση που απέκτησαν κατά την διάρκεια της θητείας τους για την ανάπτυξη νεοφυών επιχειρήσεων, ορισμένες από αυτές τις νεοσύστατες επιχειρήσεις εξελίχθηκαν αργότερα σε επιτυχημένες εταιρείες υψηλής τεχνολογίας.

Επιπλέον την περίοδο αυτή το Ισραήλ έχει την δυνατότητα να δανείζεται με προτιμησιακό δανεισμό και το Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου προσανατολίζεται στην δημιουργία ενός οικονομικού συστήματος στα πλαίσια του οποίου η Κυβέρνηση θα έχει λόγο στις εισαγωγές οι οποίες αντιστοιχούσαν την περίοδο αυτή στο **60%** του ΑΕΠ αλλά θα λειτουργούσαν και οι κανόνες της αγοράς δηλαδή το σύστημα τιμών των προϊόντων, και στο οποίο θα γινόταν η ενοποίηση του συστήματος πολλαπλών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Επίσης το Υπουργείο Οικονομικών ενέκρινε κονδύλια ύψους **2 δις** δολαρίων ώστε να ενισχυθούν βιομηχανίες με εξαγωγικό προσανατολισμό υπό την μορφή αγοράς τεχνολογικού εξοπλισμού αιχμής και θεμελίωσης δικτύων διακίνησης προϊόντων παγκοσμίως, κίνηση η οποία επέφερε την αλματώδη αύξηση των εξαγωγών. Η μορφή των εξαγωγών μεταβάλλεται με τις ενέργειες της Κυβέρνησης και το βάρος πλέον πέφτει σε

κλάδους οι οποίοι εισέρχονται δυναμικά όπως ο κλάδος των υπηρεσιών και αυτός της κλωστοϋφαντουργίας η οποία τροφοδοτεί πλέον μεγάλους πελάτες του εξωτερικού όπως οι οίκοι Raulf Lauren και Calvin Klein (Kanovsky, Eliyahu ,1970).

2.4 Επίλογος

Η Ισραηλινή οικονομία ισχυροποιήθηκε πολύ μετά τον πόλεμο των έξι ημερών , με ετήσια ανάπτυξη Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος στο **11%** για το 1972 και πρόβλεψη για **12%** για το 1973. Τα αποθέματα ξένου συναλλάγματος βρίσκονταν στα **1,5 δις** δολάρια ΗΠΑ τον Σεπτέμβριο του 1973, δηλαδή **300** εκατομμύρια πάνω από το τέλος του προηγούμενου έτους, ποσό που αντιστοιχούσε στο 1/3 των ετήσιων εισαγωγών σε αγαθά και υπηρεσίες. Η ανεργία βρέθηκε την πενταετία 1967-1972 σε πρωτοφανή χαμηλό όμως ο πληθωρισμός έφτασε ετησίως το 20% (Ben-Bassat, Avi, 2002) και ήταν το κύριο οικονομικό πρόβλημα το οποίο βέβαια προκλήθηκε από την υψηλή εσωτερική ζήτηση ,την σχεδόν πλήρη κινητοποίηση της παραγωγικής ικανότητας του εργατικού δυναμικού και της οικονομίας και τις αυξανόμενες τιμές των εισαγόμενων αγαθών. Η προοπτική του ισοζυγίου πληρωμών παρέμεινε καλή για το 1973 παρά το γεγονός ότι επηρεαζόταν από τον πληθωρισμό αρνητικά ενώ και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών βελτιώθηκε αισθητά κατά τα έτη 1967-1972 παρά το γεγονός ότι οι εισαγωγές αυξήθηκαν λόγω της εισροής κεφαλαίων στην οικονομία και λόγω της εκστρατείας της κυβέρνησης για ενίσχυση της εμπιστοσύνης στην οικονομία διεθνώς. Παρά το γεγονός ότι η πρόβλεψη για τα επόμενα έτη ήταν για μείωση της ροής κεφαλαίων από το εξωτερικό και το χρέος ήταν σε μεγάλη ύψη στα 4,1 δις δολάρια, το υψηλότερο κατά κεφαλήν στον κόσμο εκείνη την περίοδο, η εξυπηρέτηση του χρέους ήταν υγιής ,οι εξαγωγές αυξάνονταν γρηγορότερα από τις εισαγωγές και το έλλειμμα προβλεπόταν να υποχωρήσει το έτος 1973 αφού και οι κινήσεις της χώρας στην αγορά ομολόγων γινόταν ακόμη υπό ευνοϊκούς όρους.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα προχωρήσουμε σε μια ανάλυση των καταστροφικών οικονομικά συνεπειών που πυροδότησε η έκβαση του πολέμου του Yom Kippur. Η τελική ισραηλινή νίκη επετεύχθη με μεγάλες απώλειες έμφυχου και υλικοτεχνικού δυναμικού και δεν κατάφερε να μετριάσει τις βαριές απώλειες που βίωσε η οικονομία για πάνω από μία δεκαετία. Η χώρα εισήλθε σε μια μακρά περίοδο οικονομικής αβεβαιότητας , υπερπληθωρισμού, ύφεσης και ενός τεράστιου εξωτερικού χρέους , κατάσταση από την οποία δεν θα ξέφυγε μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 1985 και την εκπόνηση του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης. Η περίοδος αυτή δοκίμασε σκληρά την ισραηλινή οικονομία και τις μέχρι τότε πρακτικές της , πολλές από τις οποίες θα εγκαταλείπονταν εντέλει προς υιοθέτηση νέων και της εξόδου από την κρίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

«Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΓΙΟΜ ΚΙΠΟΥΡ ΚΑΤΑΛΥΤΗΣ ΜΙΑΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΟΥ, 1973-1985»

3.1 Πρόλογος

Ο επόμενος μεγάλος Αραβοϊσραηλινός πόλεμος δεν αργεί, ξεσπά την 6^η Οκτωβρίου 1973, ανήμερα της μεγαλύτερης εβραϊκής γιορτής, αυτής του εξιλασμού (Yom Kippur), στην ιερότερη ημέρα του Εβραϊκού ημερολογίου αλλά και κατά την διάρκεια του ιερού μήνα των Μουσουλμάνων, αυτόν του Ραμαζανιού. Αίγυπτος και Συρία αιφνιδιάζοντας την παγκόσμια κοινότητα και κυρίως τους Ισραηλινούς, κηρύσσουν τον πόλεμο και επιτίθενται ταυτόχρονα στο Ισραήλ, δυνάμεις της Αιγύπτου γεφυρώνουν αστραπιαία το Κανάλι του Σουέζ και Συριακές δυνάμεις εισχωρούν στα υψίπεδα του Γκολάν κοντά στην λίμνη της Γαλιλαίας, τον κυριότερο προμηθευτή πόσιμου νερού ολόκληρου του Ισραήλ. Στην επίθεση συνδράμουν υλικοτεχνικά τουλάχιστον άλλες δέκα αραβικές χώρες και στόχος είναι η ανάκτηση των εδαφών που χάθηκαν στον Πόλεμο των Έξι Ημερών. Η επιχείρηση των Αράβων είχε προετοιμαστεί με άκρα μυστικότητα υπό την καθοδήγηση της Σοβιετικής Ένωσης αιφνιδιάζοντας τους πάντες, ο κρατικός μηχανισμός του Ισραήλ, οι μυστικές του υπηρεσίες, αλλά και αυτές σύμμαχων κρατών όπως η CIA πιάνονται κυριολεκτικά στον ύπνο και στις εχθροπραξίες που ακολουθούν οι Ισραηλινοί γνωρίζουν μεγάλες απώλειες και αλλεπάλληλες ήττες (Morris B. ,2008).

Εικόνα 7: Αιγύπτιοι στρατιώτες γεφυρώνουν αστραπιαία την διώρυγα του Σουέζ την αυγή του πολέμου

Πηγή: flickerphotos

Η ημερομηνία έναρξης του Πολέμου καθορίστηκε με ιδιαίτερη προσοχή ώστε η ετοιμότητα

των Ισραηλινών Δυνάμεων να βρίσκεται στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο. Η πλειοψηφία των πολιτών βρισκόταν σε συναγωγές και οικογενειακές συγκεντρώσεις, η δε περίφημη Ισραηλινή υπηρεσία πληροφοριών, ΜΟΣΑΝΤ, η οποία συνεισέφερε τα μέγιστα στον πόλεμο των έξι ημερών αυτή τη φορά φαίνεται να υποτίμησε την αποφασιστικότητα των αντιπάλων και έπεσε η ίδια στην παγίδα παραπλάνησης που της έστησαν Άραβες και Σοβιετικοί, οι ήττες και οι απώλειες των πρώτων ημερών είναι βαρύτερες για τους Ισραηλινούς οι οποίοι ωστόσο καταφέρνουν με υψηλό κόστος να ανακόψουν την προέλαση των αντιπάλων τους. Σε αντίθεση με το 1967 η έναρξη του Πολέμου βρήκε το Ισραήλ με χαμηλή επάνδρωση δίχως να έχει την δυνατότητα πρώτου πλήγματος. Στις 14:00 ενώ ήδη είχαν ξεκινήσει οι εχθροπραξίες από τις πρώτες πρωινές ώρες, εφαρμόστηκε η επιστράτευση, το μόνο θετικό ήταν ότι το σύνολο των Ισραηλινών βρισκόταν είτε σε συναγωγές είτε στα σπίτια τους οπότε η διαδικασία της επιστράτευσης μπορούσε να κινηθεί τάχιστα.

Η τροπή του πολέμου αλλάζει στις 10 Οκτωβρίου, όταν οι Ισραηλινοί οργανώνονται και ολοκληρώνουν την επιστράτευση τους. Περνούν στην αντεπίθεση και αναγκάζουν τους Σύρους να υποχωρήσουν βαθιά μέσα στο έδαφός τους. Στις 14 Οκτωβρίου οι ισραηλινές δυνάμεις βρίσκονταν σε απόσταση βολής από τη Δαμασκό και προχωρούν σε βομβαρδισμό των περιχώρων της συριακής πρωτεύουσας, ανάλογη είναι η εικόνα και στο νότο, όπου οι ισραηλινοί ανακόπτουν την πορεία των Αιγυπτίων και περνούν ξανά το Κανάλι του Σουέζ. Οι Αιγύπτιοι βρίσκονται σε δεινή θέση, καθώς μεγάλες στρατιωτικές τους μονάδες βρέθηκαν περικυκλωμένες στην χερσόνησο του Σινά ανάμεσα τους και το καμάρι του Αιγυπτιακού στρατεύματος, η περίφημη 3^η αιγυπτιακή στρατιά. Στις 22 Οκτωβρίου 1973, κατόπιν αμερικανοσοβιετικού ψηφίσματος, που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, η Συρία αποδέχεται κατάπαυση του πυρός και επανέρχεται στα προ του πολέμου σύνορά της με το Ισραήλ. Ανάλογη συνθήκη υπογράφει στις 24 Οκτωβρίου και η Αίγυπτος, η οποία όμως βγαίνει ωφελημένη καθώς ανακτά τον πλήρη έλεγχο και στις δύο όχθες του Καναλιού του Σουέζ, ενώ κερδίζει και μία λωρίδα γης στη δυτική όχθη του Σινά. Επίσης οι αρχικές τις νίκες σε συνδυασμό με τα εδαφικά της κέρδη επιτρέπουν στην Αιγυπτιακή ηγεσία να κηρύξει τον αγώνα νικηφόρο και να παρουσιαστεί σε εσωτερικό και εξωτερικό ακροατήριο ως η νικήτρια και ηγέτιδα δύναμη του Αραβικού κόσμου. Μία ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ καταλαμβάνει θέσεις ανάμεσά στους εμπόλεμους επισφραγίζοντας την λήξη των εχθροπραξιών.

3.2 Οι βραχυπρόθεσμες οικονομικές συνέπειες του πολέμου

Ο πόλεμος του Γιομ Κιπούρ παρά τις μικρές αλλαγές που επέφερε στα σύνορα του Ισραηλινού κράτους (μικρές απώλειες εδαφών στην χερσόνησο του Σινά), αποδείχθηκε ιδιαίτερα καταστροφικός τόσο από πλευράς απωλειών σε έμπυχο δυναμικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο, **2.569** Ισραηλινοί στρατιώτες έχασαν την ζωή τους και **13.000** τραυματίστηκαν, σύμφωνα με τα

επίσημα στοιχεία της Κεντρικής υπηρεσίας πληροφοριών CIA, στον αντίποδα ο Αραβικός συνασπισμός έχασε **15.600** στρατιώτες ενώ είχε **35.000** τραυματίες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις κάθε μέρα του πολέμου κόστισε στην ισραηλινή οικονομία **450** εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ σε τιμές 2019, και συνολικά ο πόλεμος αποτιμάται από τα επίσημα στοιχεία του ισραηλινού υπουργείου οικονομικών ότι κόστισε το 50% της συνολικής παραγωγής της ισραηλινής οικονομίας το 1973 η οποία ανέρχονταν σε 23,2 δις δολάρια (Abu-bader, Suleiman and Aamer S. Abu-Qarn , 2003). Κατά την διάρκεια του πολέμου η παραγωγική διαδικασία πάγωσε σχεδόν εξ ολοκλήρου αλλά και όταν ξεκίνησε με την υπογραφή της ανακωχής δεν είχε την ίδια ζωτικότητα με πριν, αφού είχε πληγεί τόσο σε έμπυχο όσο και σε υλικοτεχνικό δυναμικό προσθέτοντας στις βαρύτερες οικονομικές απώλειες του πολέμου, απώλειες της τάξης του **7%** του ΑΕΠ (Fischer, Stanley, Dani Rodrik και Elias Tuma, 1993).

3.3 Ο μακροπρόθεσμος οικονομικός αντίκτυπος του πολέμου

Οι βαρύτερες απώλειες στέρησαν από την Ισραηλινή κοινωνία την ευφορία και αισιοδοξία που είχε κυριαρχήσει από τον πόλεμο των έξι ημερών και έπειτα, και μείωσαν δραστικά την μετανάστευση νέων Εβραίων προς το Ισραηλινό κράτος στερώνοντας από το κράτος τα κεφάλαια που αυτοί συνεπάγονταν αλλά και τις ποιοτικές ικανότητες που θα διέθεταν αφού οι περισσότεροι προέρχονταν από τις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες της Βορείου Αμερικής και μαζί τους έφεραν και πολύτιμη τεχνογνωσία. Την τετραετία 1968-1972, ο ετήσιος μέσος όρος της μετανάστευσης ήταν, σύμφωνα με το ισραηλινό υπουργείο μετανάστευσης, **43.169**, ενώ από το 1974-1989 μειώθηκε σε **21.501** κατά μέσο όρο.

Με τη λήξη του πολέμου η Ισραηλινή κυβέρνηση επιδόθηκε σε ένα ράλι αποκατάστασης των απωλειών σε μέσα και υποδομές αφού ένα σημαντικό μέρος του στρατιωτικού εξοπλισμού είχε καταστραφεί ενώ το ίδιο είχε συμβεί και σε υλικοτεχνικές υποδομές όπως αεροδρόμια και συγκοινωνιακούς κόμβους τα οποία επλήγησαν από την αραβική αεροπορία τις πρώτες ημέρες του πολέμου. Για την εξυπηρέτηση αυτών των αυξημένων δαπανών η Ισραηλινή κυβέρνηση κατέφυγε σε αύξηση της φορολογίας κατά **17%**, υπολογίζεται ότι την περίοδο μεταξύ 1973-1975 οι Ισραηλινοί αποτελούσαν τους πλέον βαριά φορολογούμενους πολίτες παγκοσμίως αφού απέδιδαν στο κράτος το **43%** του εισοδήματός τους (Benoit, E., 1973) . Παρά το γεγονός των αυξημένων δαπανών η Ισραηλινή κυβέρνηση προχώρησε σε γενναίες αυξήσεις των μεταβιβαστικών πληρωμών (transfer payments) με τη μορφή επιδομάτων και αυξήσεων στις συντάξεις προκειμένου να συγκρατήσει την εγχώρια κατανάλωση και να τονώσει την εσωτερική οικονομία με αποτέλεσμα να καταγραφεί μείωση του ύψους των εσόδων σαν ποσοστό του ΑΕΠ αφού την περίοδο 1973-1980 αποτελούσε το **14%** ενώ πριν τον πόλεμο την τετραετία 1968-1972 το ποσοστό αυτό βρισκόταν στο

19,9% (Ισραηλινή Κεντρική Στατιστική Υπηρεσία, Στοιχεία 1975).

Ο πόλεμος του Yom Kippur σηματοδότησε την επιβράδυνση της Ισραηλινής οικονομίας αφού την περίοδο 1973-1980, ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του Ισραηλινού ΑΕΠ ήταν **4,29%**, μεταξύ 1980-1985 ήταν **3,07%** και την τετραετία 1985-1989 ήταν **3,66%** κατά μέσο όρο, ποσοστά ιδιαίτερος απογοητευτικά αν συγκριθούν με τους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ πριν τον πόλεμο και την περίοδο 1950-1972 αφού σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του ΟΟΣΑ, κατά την χρονική περίοδο μεταξύ 1950-1972 ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ του Ισραήλ ήταν 9,94% κατά μέσο όρο και την τετραετία 1968-1972 είχε σκαρφαλώσει ακόμη και στο **11%** ετησίως. Η αύξηση των κρατικών δαπανών έγινε ο κύριος μοχλός της οικονομίας στη δεκαετία του 1970 και του 1980. Ιδιαίτερα την περίοδο 1973-1980 από το σύνολο των επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν στην Ισραηλινή οικονομία το **50%** αφορούσαν τον αμυντικό τομέα και το ένα τέταρτο του βιομηχανικού εργατικού δυναμικού απασχολούνταν με έργα στρατιωτικού ενδιαφέροντος. Παρόμοια εικόνα παρουσιάζει και ο τομέας των εξαγωγών αφού και εδώ υπήρξε κυριαρχία του αμυντικού τομέα και επιχειρήσεων που συνδέονταν με τις Ισραηλινές Ένοπλες Δυνάμεις (IDF), με εξαίρεση τον τομέα των διαμαντιών ο οποίος δεν επηρεάστηκε ιδιαίτερα, το **40%** των μεγαλύτερων επιχειρήσεων στο Ισραήλ συνδέονταν άμεσα μέσω στρατιωτικών συμβάσεων με τις Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις (Cohen, Jordan S., Randolph Stevenson, Alex Mintz and Michael D. Ward, 1996), .

Παρά τις αντιξοότητες που αντιμετώπιζε η οικονομία δεν έλειψαν και οι ελπιδοφόρες πολιτικές όπως η στροφή της χώρας σε πιο καθαρές μορφές ενέργειας αφού είναι αυτή η περίοδος που τέθηκαν οι βάσεις με κρατική ενίσχυση για την ηλιακή βιομηχανία του Ισραήλ στην έρημο του Negev από τον ισραηλινό φυσικό και επιχειρηματία Harry Zvi Tabor ο οποίος δημιούργησε το πρωτότυπο του ηλιακού θερμοσίφωνα που χρησιμοποιείται σήμερα από το **90%** των ισραηλινών νοικοκυριών αλλά αποτελεί και εξαγωγικό προϊόν. Μια ακόμη καινοτομία αυτής της περιόδου που θα μετέβαλλε τον ισραηλινό αγροτικό τομέα αυτή τη φορά είναι η επινόηση από την ισραηλινή εταιρία άρδευσης NETAFIM της μεθόδου, στάγδην άρδευσης, η μέθοδος αυτή κατάφερε με την χρησιμοποίηση αγωγών να επιτρέψει την καλλιέργεια τεράστιων εκτάσεων με την μικρότερη δυνατή ποσότητα νερού το οποίο στη συνέχεια μπορούσε να ανακυκλωθεί και για άλλες χρήσεις. Η μέθοδος αυτή θα εφαρμοστεί σταδιακά σε όλες τις καλλιέργειες της χώρας και θα καταστήσει το Ισραήλ, μια χώρα με **60%** του εδάφους ημερημικό, να έχει γεωργική παραγωγή τέσσερις φορές το χρόνο, να είναι αυτάρκης σε γεωργικά προϊόντα και να εξελιχθεί ακόμα και σε εξαγωγέα λουλουδιών (Van Creveld, Martin, 2010).

Η Ισραηλινή κυβέρνηση προκειμένου να συνεχίσει την χρηματοδότηση της οικονομίας της προχώρησε σε εκτεταμένο δανεισμό και αναζήτηση οικονομικής βοήθειας από τις Ηνωμένες Πολιτείες οι οποίες και ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα, η συνεχής χρηματοδότηση του

δημιουργηθέντος ελλείμματος το οποίο έφτασε στο **180%** του ΑΕΠ το 1984, οδήγησε την Κυβέρνηση σε έκδοση χρήματος μέσω της Κεντρικής τράπεζας του Ισραήλ και δεν της επέτρεψε να προχωρήσει σε αποπληθωριστικές πολιτικές όπως είχε πράξει στο παρελθόν με αποτέλεσμα ο πληθωρισμός ο οποίος δημιουργήθηκε από την απότομη αύξηση των τιμών του πετρελαίου διεθνώς λόγω του Αραβικού Εμπάργκο, να σκαρφαλώσει σε πρωτόγνωρα για την οικονομία επίπεδα. Το υψηλό του 1974 στο **56%** διαδέχθηκε το **23%** του 1975 όμως η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από την παντελή έλλειψη ελέγχου επί του πληθωρισμού ο οποίος εκτοξεύτηκε σε τριψήφια ποσοστά φθάνοντας στο τρομακτικό **316%** το 1979, **320%** το 1980, **321%** το 1981, **325%** το 1982 πριν κορυφωθεί στο **373%** το 1983 και μειωθεί ελάχιστα το 1984 στο **356%** (Ισραηλινή Κεντρική Στατιστική Υπηρεσία, Στοιχεία 1985). Ο πληθωρισμός που καταγράφηκε στο Ισραήλ την περίοδο που εξετάζουμε δεν οφείλονταν τόσο στις υψηλές τιμές πετρελαίου παγκοσμίως, αφού η κυβέρνηση κατάφερε να εξασφαλίσει πετρέλαιο από αποθέματα στην χερσόνησο του Σινά αλλά κυρίως από την σύνδεση που είχε δημιουργήσει η Ισραηλινή κυβέρνηση μεταξύ μισθών-ενοικίων και δείκτη τιμών, δηλαδή όσο οι τιμές αυξάνονταν λόγω του αυξημένου πληθωρισμού παγκοσμίως τόσο αυξάνονταν και οι μισθοί των πολιτών, γεγονός όμως που τροφοδοτούσε εκ νέου το πληθωριστικό σπινάλ και οδήγησε σε υπερπληθωρισμό, από τους υψηλότερους παγκοσμίως για τα έτη 1979 έως 1984 (Greenwald, Carol S., 1975).

Με τον πληθωρισμό στο **373%** για το 1983 και προβλέψεις που έδιναν ακόμα και τετραψήφια νούμερα για τα επόμενα δύο έτη προκλήθηκε σφοδρή τραπεζική κρίση η οποία οδήγησε στην απώλεια του ενός τρίτου των επενδύσεων του κοινού σε τραπεζικές μετοχές, ενώ για την αποτροπή της κατάρρευσης των τραπεζών από την κυβέρνηση κινητοποιήθηκαν τεράστια ποσά με συνολικό κόστος **6,9** δισεκατομμυρίων δολαρίων σε μια εποχή που το συνολικό ΑΕΠ του Ισραήλ το 1983 ήταν **26,8** δισεκατομμύρια δολάρια. Επίσης πραγματοποιήθηκε η κρατικοποίηση των μεγαλύτερων ισραηλινών τραπεζών Leumi Bank, Haroalim Bank, HaMizrachi Bank και Discount Bank (Sacher, Howard M., 1976) για την αποφυγή κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος της χώρας. Κατά την διάρκεια της κρίσης η οποία προκλήθηκε από την προσπάθεια των τραπεζιτών να αποφύγουν την υποτίμηση των μετοχών τους με χειραγώγηση των τραπεζικών οικονομικών αποτελεσμάτων η κυβέρνηση προχώρησε σε ευρεία υποτίμηση του νομίσματος, αρχικά **8%** και έπειτα σε **18%** ενώ ταυτόχρονα υπήρξε αθρόα διαφυγή κεφαλαίων σε τράπεζες του εξωτερικού. Επίσης η Ισραηλινή Κυβέρνηση αναγκάστηκε να κλείσει το Ισραηλινό Χρηματιστήριο για 18 ημέρες προκειμένου να αποφύγει την ολική συντριβή του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ο υπερπληθωρισμός αποτέλεσε το μεγάλο τροχοπέδη στην ανάπτυξη της οικονομίας για πάνω από μια δεκαετία μέχρι το 1985 να τεθεί τελικώς υπό μερικό έλεγχο στο **48%** και να σταθεροποιηθεί εν τέλει στο **20%** το έτος 1986 (Ισραηλινή Στατιστική Υπηρεσία, Στοιχεία 1986).

3.4 Οι συνέπειες του πολέμου του Yom Kippur στην παγκόσμια οικονομία

Ο πόλεμος του Yom Kippur αποτέλεσε σημείο καμπής και για την παγκόσμια οικονομία αφού εν μέσω των Αραβοϊσραηλινών εχθροπραξιών, στις 17 Οκτωβρίου, οι άραβες υπουργοί πετρελαίου του ΟΠΕΚ (Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών) ανακοίνωσαν μία καθολική απόφαση για οριζόντια μείωση της παραγωγής κάθε μήνα κατά 5% στοχεύοντας στην πίεση της Παγκόσμιας Κοινότητας από τις υψηλές τιμές ενώ στη συνέχεια, στις 20 Οκτωβρίου 1973, σε αντίδραση για την καθοριστική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια (2,2 δις δολάρια) των Ηνωμένων Πολιτειών στο Ισραηλινό κράτος η Σαουδική Αραβία ανακοίνωσε ολικό πετρελαϊκό εμπάργκο στο οποίο την ακολούθησαν σύντομα τα υπόλοιπα πετρελαϊκά κράτη του κόλπου στερώντας από την μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη τα απαραίτητα καύσιμα για την λειτουργία των βιομηχανιών της και οδηγώντας τον πλανήτη στην πρώτη μεγάλη πετρελαϊκή κρίση της ιστορίας του (David S. Painter , 2014).

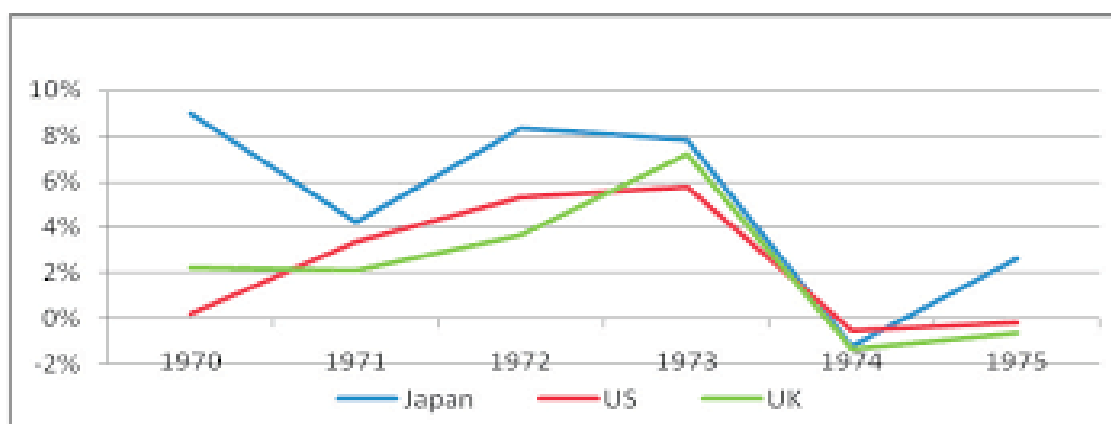
Εικόνα 8: Εκατοντάδες αυτοκίνητα σε πρατήριο καυσίμων των Ηνωμένων Πολιτειών κατά την διάρκεια του εμπάργκο πετρελαίου

Πηγή: Wikipedia

Η διάρκεια του εμπάργκο, αν και σύντομη αφού διήρκησε μόνο 5 μήνες, ήταν αρκετή για να αυξήσει τον πληθωρισμό παγκοσμίως και να εκτοξεύσει την τιμή του πετρελαίου ανά βαρέλι προκαλώντας αλλαγή στον ρυθμό ανάπτυξης των οικονομιών σε παγκόσμια κλίμακα, αφού την περίοδο 1950-1973 ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης του παγκόσμιου ΑΕΠ ήταν στο **4,9%**, ενώ την περίοδο 1973-2005 δεν κατάφερε να ξεπεράσει το όριο του **3,17%** (Grossman, Peter, 2013).

Διάγραμμα 2: Οι Οικονομικές συνέπειες του Εμπάργκο στην Ανάπτυξη των μεγαλύτερων Οικονομιών του Πλανήτη 1973-1974-Δείκτες Ανάπτυξης

Πηγή: ΟΟΣΑ (Στοιχεία 1975)

Σε γεωπολιτικό επίπεδο η άνοδος των τιμών του πετρελαίου και η σταθεροποίηση της εκεί, θα επέφερε τεράστια έσοδα στις χώρες του Περσικού Κόλπου και θα καθιστούσε κάποιες από αυτές όπως η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, οι οποίες μέχρι τότε θεωρούνταν ασήμαντες στην διεθνή πολιτική σκηνή, βασικούς επενδυτές στις οικονομίες των Ηνωμένων Πολιτειών και των χωρών της δυτικής Ευρώπης με ότι συνεπάγεται αυτό σε επίπεδο επιρροής και διαμόρφωσης πολιτικής ατζέντας (Pelletiere, Stephen C. , 2001). Η περίοδος αυτή του πετρελαϊκού εμπάργκο κατέδειξε στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης την ανάγκη για διαφοροποίηση των πηγών παροχής καυσίμων για την ασφάλεια των οικονομιών οι οποίες έως τότε εξαρτιόνταν από τις χώρες του κόλπου σε ποσοστό 90%, με αποτέλεσμα να αυξήσουν τους ενεργειακούς δεσμούς τους με την πάλαι ποτέ Σοβιετική Ένωση, η οποία καλά κρατεί και στις μέρες με το διάδοχο κράτος της ΕΣΣΔ, την Ρωσία.

3.5 Επίλογος

Ο πόλεμος του Yom Kippur στοίχισε σημαντικά τόσο σε πόρους όσο και σε ανθρώπινο δυναμικό και στις δύο πλευρές. Πλήγωσε το αήτητο του ισραηλινού γοήτρου και κατέδειξε την ανάγκη συνεννόησης μεταξύ των εμπολέμων. Το 1978, το Ισραήλ και η Αίγυπτος, προχώρησαν σε ειρηνευτική συμφωνία με την αποχώρηση των Ισραηλινών από τη χερσόνησο του Σινά , η πρώτη του είδους της ανάμεσα σε Άραβες και Ισραηλινούς η οποία και έληξε τη σύγκρουση μεταξύ των δύο χωρών και λειτούργησε ως η αφετηρία για την έναρξη παρόμοιων συνεννοήσεων και με άλλες αραβικές χώρες όπως η Ιορδανία και το Ομάν(ΟΗΕ, Ειρηνευτική Συμφωνία , 1978). Σε οικονομικό επίπεδο υπήρξε καταστροφικός για το Ισραήλ αφού αν και το πετρελαϊκό εμπάργκο δεν το επηρέασε

ιδιαίτερα αφού δεν εξαρτιόταν ούτε πριν από το αραβικό πετρέλαιο έθεσε όμως τις βάσεις για τη ραγδαία άνοδο του πληθωρισμού εντός και εκτός συνόρων και οδήγησε στην διόγκωση των ελλειμμάτων και την άνοδο του εξωτερικού χρέους.

Αποτελεί χαρακτηριστικό της περιόδου που ακολούθησε τον πόλεμο του 1973 έως και το 1984 ότι καταγράφηκαν τα χειρότερα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα σε όλη την σύγχρονη ιστορία του κράτους με χαρακτηριστικότερα την άνοδο του εξωτερικού χρέους στο **280%** του ΑΕΠ το 1984, την χρηματοοικονομική κρίση του 1983 με την κρατικοποίηση των συστημικών τραπεζών και την άνοδο του πληθωρισμού άνω του **500%** (Ισραηλινή Στατιστική Υπηρεσία, 1985) στο πρώτο τρίμηνο του 1985. Εν μέσω αυτού του δύσκολου οικονομικού κλίματος διεξάγονται εκλογές στο πρώτο τρίμηνο του 1985 οι οποίες όμως αντικατοπτρίζουν τη σύγχυση η οποία έχει μεταδοθεί και στην Ισραηλινή κοινωνία αφού εκ των αποτελεσμάτων κανένα κόμμα δεν σχηματίζει κυβέρνηση όλα όμως συμφωνούν ότι οι στιγμές είναι κρίσιμες και προκρίνουν τον σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας για τη σωτηρία της εθνικής οικονομίας.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλύσουμε τον οικονομικό αντίκτυπο των πολιτικών και των μέτρων που προβλέπονταν στο Σχέδιο Οικονομικής Σταθεροποίησης, που εκπονήθηκε τον Ιούνιο του 1985 μετά από συνδιάσκεψη των Ισραηλινών πολιτικών αρχηγών και την επίτευξη ευρείας συναίνεσης για την σωτηρία της εθνικής οικονομίας. Το Σχέδιο Οικονομικής Σταθεροποίησης αποτέλεσε την αφετηρία αυτού που αποκλήθηκε «ισραηλινό οικονομικό θαύμα» αφού επέφερε ολική αλλαγή των οικονομικών μεγεθών και απομάκρυνε οριστικά τον εφιάλη της πτώχευσης η οποία πλανιόταν πάνω από τη χώρα. Επίσης το Σχέδιο Οικονομικής Σταθεροποίησης λειτούργησε ως οδηγός για την ανάδειξη της Ισραηλινής οικονομίας σε αυτό που είναι και σήμερα, δηλαδή μια οικονομία που χαρακτηρίζεται από την εξωστρέφεια της, την καινοτομία της και τα τεχνολογικά της επιτεύγματα.

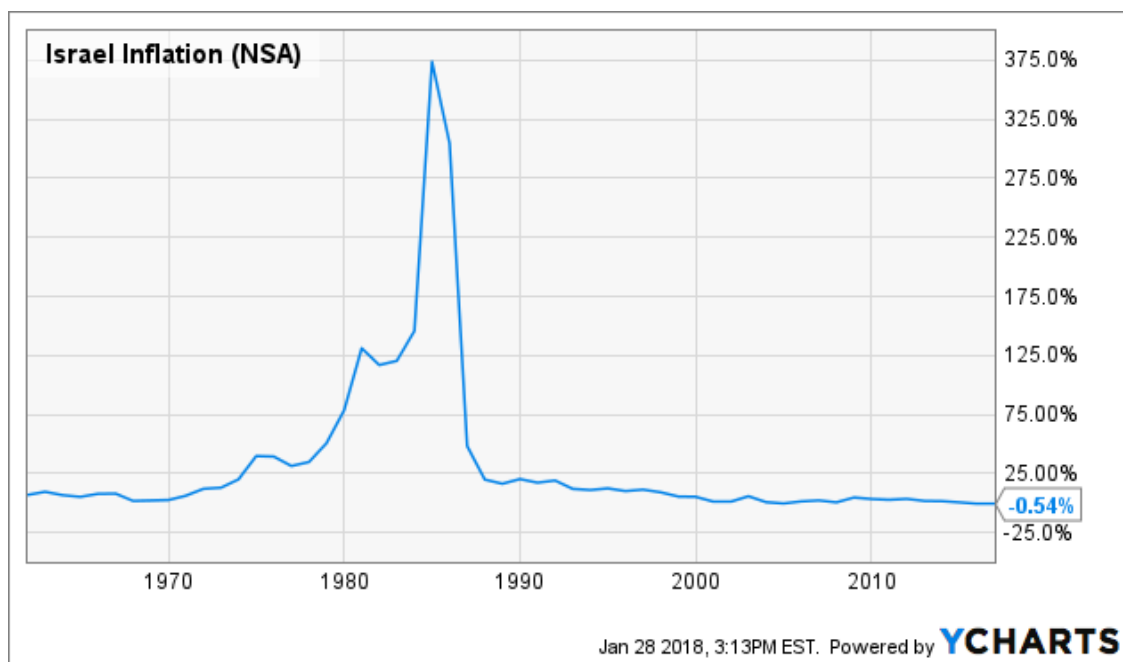
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

« Η ΙΣΡΑΗΛΙΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΠΟ ΤΟ 1985 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ, ΑΠΟ ΤΟ ΧΕΙΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΙΣ 20 ΠΙΟ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ»

4.1 Πρόλογος

Το 1985 αποτέλεσε έτος βαθιάς χρηματοπιστωτικής κρίσης για την Ισραηλινή Οικονομία αλλά ταυτόχρονα και έτος ορόσημο αφού σηματοδότησε την αφετηρία αυτού που χαρακτηρίστηκε ως «ισραηλινό οικονομικό θαύμα» από την παγκόσμια οικονομική κοινότητα. Μετά τον πόλεμο του Yom Kippur η Ισραηλινή Κυβέρνηση αναγκάστηκε να αναλάβει τεράστιες δαπάνες για στρατιωτικούς εξοπλισμούς με αποτέλεσμα την δημιουργία τεράστιων ελλειμμάτων στον κρατικό προϋπολογισμό τα οποία επιδιώχθηκε να καλυφθούν μέσω της έκδοσης χρήματος από την Κεντρική Τράπεζα του Ισραήλ. Η τακτική αυτή ώθησε τον πληθωρισμό στα ύψη ενώ ταυτόχρονα η ρήτρα σύνδεσης μισθών και κόστους ζωής δημιούργησε έναν φαύλο κύκλο ο οποίος οδήγησε την οικονομία στον υπερπληθωρισμό. Το έτος 1984 η οικονομία βρισκόταν σε οριακή κατάσταση, οι κρατικές δαπάνες αντιστοιχούσαν στα $\frac{3}{4}$ της συνολικής οικονομίας και ο υπερπληθωρισμός βρισκόταν σε επίπεδα ρεκόρ **356%** ενώ οι τραπεζικές καταθέσεις συνέχιζαν την φυγή τους στο εξωτερικό αντανakλώντας το οικονομικό κλίμα.

Διάγραμμα 3: Στοιχεία Πληθωρισμού του Ισραήλ από το 1970 έως και το 2019

Πηγή: Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (Bank of International Settlements)

Τα αίτια της κρίσης συνοψίζονται όπως αναλύθηκαν παραπάνω στα υψηλά ελλείμματα, τον υπερπληθωρισμό, τις επιπτώσεις από το εμπάργκο των Αραβικών κρατών προς το κράτος του Ισραήλ και στην απαισιοδοξία εν γένει για την εξέλιξη της οικονομίας. Το 1985 ήταν πλέον φανερό ότι το οικονομικό αδιέξοδο που αντιμετώπιζε η χώρα ήταν δυνατόν να ξεπεραστεί μόνο με πολιτικές πρωτοβουλίες που θα τύγχαναν ευρείας συναίνεσης και υποστήριξης και λύσεων η υιοθέτηση των οποίων θα διαμόρφωνε το μέλλον της χώρας για τις επόμενες δεκαετίες. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού συμφωνήθηκε η διοργάνωση μιας μαραθώνιας συνδιάσκεψης πολιτικών αρχηγών η οποία δεν θα έπαιρνε τέλος αν δεν υπήρχε εξεύρεση λύσης στα οικονομικά προβλήματα που ταλάνιζαν τη χώρα και την εκπόνηση ενός Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης (Kifner, John, 1989).

4.2 Η πολιτική συναίνεση βασική συνισταμένη για την έξοδο από την οικονομική κρίση της ισραηλινής οικονομίας

Η «μαραθώνια» όπως είχε εξαγγελθεί συνεδρίαση των πολιτικών αρχηγών, που πραγματοποιήθηκε στο δεύτερο εξάμηνο του 1985 και είχε στόχο την εκπόνηση ενός Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης, διήρκησε τελικά μόλις 18 ώρες, αποτελώντας έκτοτε σημείο αναφοράς για το πόσο εύκολα μπορούν να επιτευχθεί πολιτική συναίνεση όταν όλες οι πολιτικές συνιστώσες κινούνται μακριά από τον κομματισμό και με γνώμονα το εθνικό συμφέρον. Η 1η Ιουλίου 1985 (η ημερομηνία εκπόνησης του σχεδίου σταθεροποίησης) έχει μείνει στην ιστορία ως «η ημέρα της γέννησης του ισραηλινού καπιταλισμού» (S Werner , 2017 ,σελ.27) και η συναίνεση που επιτεύχθηκε μεταξύ των κομμάτων τότε , μετάλλαξε θεμελιωδώς τον τρόπο λειτουργίας της ισραηλινής οικονομίας και έθεσε τις βάσεις για αλματώδη ανάπτυξη η οποία θα ακολουθούσε. Αποφασίστηκαν συγκεκριμένα βήματα τα οποία θα ακολουθούσαν αυστηρά χρονοδιαγράμματα, προκειμένου να τεθεί ο υπερπληθωρισμός υπό έλεγχο , να μειωθεί το εξωτερικό χρέος, να αυξηθούν οι μεταναστευτικές ροές νέων Εβραίων της διασποράς προς το κράτος, να μεταβληθεί το ισοζύγιο πληρωμών και να επιτευχθεί η προσέλκυση επενδύσεων από το εξωτερικό . Παράλληλα εγκρίθηκε μια δέσμη μέτρων για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας της εγχώριας οικονομίας, αφού πλέον το κράτος θα λειτουργούσε ως ο εγγυητής των νέων επιχειρηματιών απέναντι στις τράπεζες και θα πρόσφερε το ίδιο κεφάλαια για νέες επενδύσεις σε ιδιώτες ελαχιστοποιώντας το ρίσκο για τους ίδιους (Barkai, H., 1990),.

Το πρώτο καθοριστικό πακέτο μέτρων που αποφασίστηκε μεταξύ των πολιτικών αρχηγών περιελάμβανε τον άμεσο και ισχυρό περιορισμό των κρατικών εξόδων προκειμένου να τεθεί φρένο στην διόγκωση των ελλειμμάτων, την υποτίμηση του νομίσματος προκειμένου να ευνοηθούν οι εξαγωγές των ισραηλινών προϊόντων αλλά κυρίως προέβλεπε την άμεση αποσύνδεση των μισθών

και ενοικίων από τον δείκτη τιμών με στόχο την καταπολέμηση του υπερπληθωρισμού που ταλάνιζε την χώρα για παραπάνω από μια δεκαετία. Τα αποτελέσματα του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης, φάνηκαν σε διάστημα λίγων μηνών αφού ο πληθωρισμός μειώθηκε σημαντικά, φθάνοντας στο **22%** μηνιαίως (σε σύγκριση με το εξωφρενικό **500%** νωρίτερα το ίδιο έτος) έως το 4ο τρίμηνο του 1985 (Κεντρική Τράπεζα του Ισραήλ, Στοιχεία 1985). Αυτό το σχέδιο σταθεροποίησης δεν ήταν δυνατό να προχωρήσει χωρίς θυσίες αφού οι πραγματικοί μισθοί μειώθηκαν κατά περίπου **15%**, ωστόσο η αντιμετώπιση του υπερπληθωρισμού ήταν ένα από τα πρώτα βήματα που βοήθησαν το Ισραήλ να αποφύγει την πτώχευση.

Επιπλέον αποφασίστηκε η διάθεση κονδυλίων για την ενίσχυση της μετανάστευσης προς το Ισραήλ. Εβραίων της διασποράς από όλο τον κόσμο, μια στρατηγική ανήκουστη για τα ελληνικά δεδομένα όπου υπάρχει συνεχώς διαρροή Ελλήνων επιστημόνων προς το εξωτερικό και δεν έχει εκπονηθεί ποτέ μια εθνική στρατηγική για την αντιμετώπιση αυτού του τόσο δυσάρεστου για την ελληνική κοινωνία και οικονομία φαινομένου. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1990 δημιούργησε τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την κάθοδο εκατοντάδων χιλιάδων Εβραίων σοβιετικής καταγωγής προς το Ισραήλ. Οι μετανάστες είχαν στο παρελθόν προσφέρει τα μέγιστα στο κράτος του Ισραήλ τόσο κατά την θεμελίωση του όσο και στις δεκαετίες που ακολούθησαν, μια αύξηση των αφίξεων των Εβραίων της διασποράς η οποία θα συνοδεύονταν από εισροή κεφαλαίων και πολύτιμης τεχνογνωσίας θα απέδιδε στην οικονομία την ζωτικότητα που είχε αυτήν την περίοδο τόσο ανάγκη. Περίπου **710.000** Εβραίοι έφθασαν στο Ισραήλ, από την Σοβιετική Ένωση ενισχύοντας κατά **15%** το εργατικό δυναμικό της χώρας. Σημαντικό στοιχείο αυτού του κομματιού της Εβραϊκής διασποράς ήταν το υψηλό μορφωτικό της επίπεδο, **60%** ήταν απόφοιτοι πανεπιστημίων, γεγονός που συνέβαλλε σημαντικά στην ενδυνάμωση βασικών επιστημονικών κλάδων και στην καθιέρωση ενός εργατικού δυναμικού υψηλής ποιότητας, ακόμη και σήμερα το ποσοστό των μηχανικών στο Ισραήλ είναι το υψηλότερο στον κόσμο με 140 μηχανικούς σε 10.000 άτομα ενώ στις ΗΠΑ που κατατάσσονται δεύτερες το ποσοστό αυτό είναι μόλις 85 μηχανικοί σε 10.000 άτομα, αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους χιλιάδες εξειδικευμένους μηχανικούς και τεχνίτες που μετακόμισαν στο Ισραήλ από την πρώην Σοβιετική Ένωση μετά το 1990. Επίσης, η αύξηση του πληθυσμού ενίσχυσε την κατανάλωση σε πολλούς τομείς της οικονομίας όπως τρόφιμα, κατοικίες, αγαθά πρώτης ανάγκης και συνεπώς μεγέθυνε το εθνικό εισόδημα της χώρας κατά **7,6%** την περίοδο 1991-1992. Το σύνολο της εβραϊκής διασποράς βοήθησε όμως και μ' έναν άλλο τρόπο την οικονομία του Ισραήλ, καθώς απορρόφησε το **28%** των κρατικών ομολόγων που εξεδόθησαν προκειμένου το δημόσιο χρέος που ξεπερνούσε το **180%** του ΑΕΠ το 1986 να μην καταλήξει σε χέρια ξένων πιστωτών (Senor, D. και Saul S., 2009).

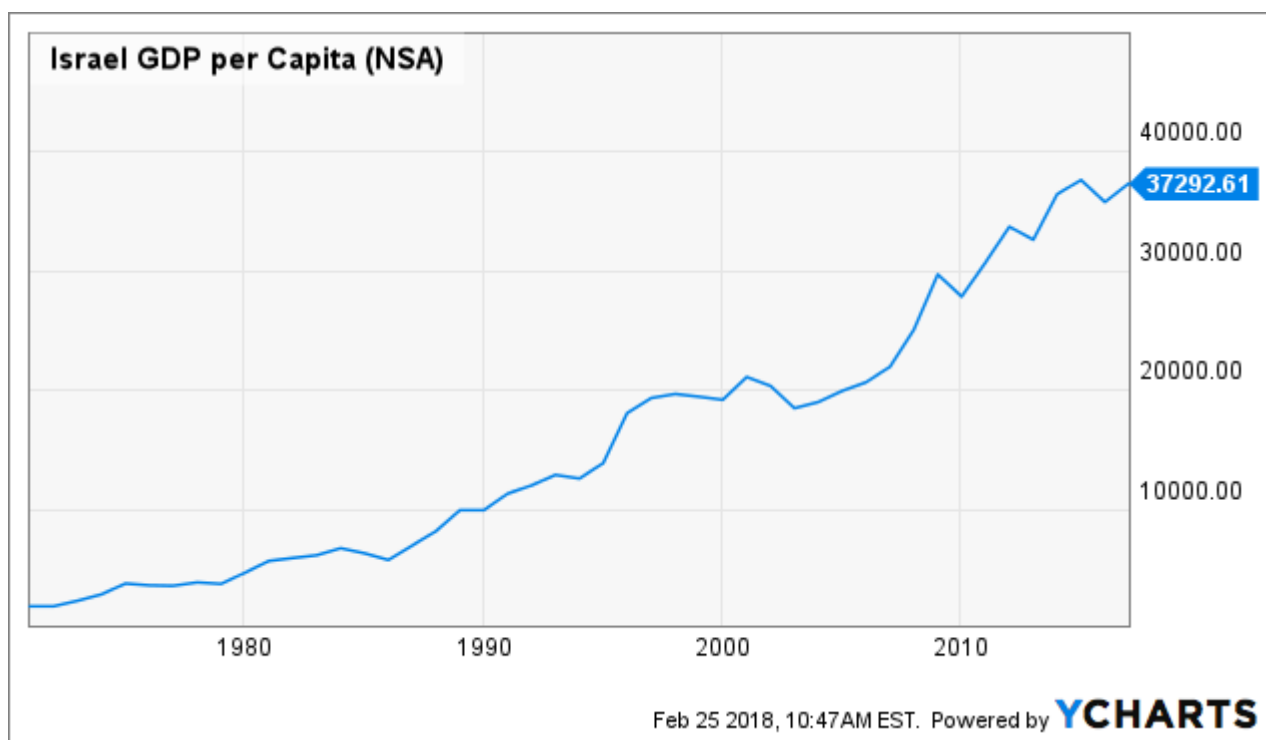
Η πολιτική συναίνεση που επιτεύχθηκε το 1985 επέτρεψε την πραγματοποίηση του ουσιαστικότερου ίσως βήματος για την δημιουργία μιας υγιούς και ευημερούσας οικονομίας, κληρονομιά στις μελλοντικές γενιές Ισραηλινών, και αυτό υπήρξε η καθιέρωση από την αρχή ενός νέου επενδυτικού, θεσμικού αλλά και εκπαιδευτικού πλαισίου για την ανάπτυξη της νέας επιχειρηματικότητας το οποίο σήμερα έχει καθιερώσει παγκοσμίως το Ισραήλ ως «το κράτος των start-up εταιρειών» (Senor, Dan και Saul Singer, 2009, σελ.11). Το μακρινό 1993 αποτέλεσε χρονιά σταθμό για την οικονομία αφού το κράτος αποφάσισε να υλοποιήσει το λεγόμενο πρόγραμμα Yozma με το οποίο θα επένδυσε 100 εκατ. δολάρια στην ανάπτυξη ενός μεγάλου και με ιδιαίτερο ρίσκο όραμα, αυτό της χρηματοδότησης εταιριών υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου(venture capitals) οι οποίες με τη σειρά τους θα επένδυαν σε νεοφυείς ισραηλινές επιχειρήσεις. Ο θεσμός των venture capitals χρηματοδοτήθηκε σε μεγάλο βαθμό τουλάχιστον κατά την πρώτη πενταετία 1993-1998 κατά **50%** από κρατικά κονδύλια με απώτερο στόχο την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας σε στρατηγικούς τομείς της παραγωγής με την ελπίδα ότι αυτές οι επενδύσεις θα τροφοδοτήσουν την οικονομία με τεχνολογικές καινοτομίες και την απαραίτητη εξωστρέφεια. Παράλληλα οι ιδιώτες επενδυτές εξασφάλιζαν χαμηλή φορολογία αλλά και κρατικές επιχορηγήσεις με αποτέλεσμα τα επενδυτικά κεφάλαια τα οποία ασχολούνται με επενδύσεις υψηλού κινδύνου να αυξηθούν από κανένα το 1992 σε πάνω από 70 το 2002 σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ για το έτος 2019 και η συνολική τους δραστηριότητα να ανέρχεται σε **0,7%** του ΑΕΠ του Ισραήλ όταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση κυμαίνεται στο **0,1%** κατά μέσο όρο. Από το 1995 έως το 2004 επενδύθηκαν στη χώρα **13** δισ. δολάρια, το **62%** εκ των οποίων προήλθε από επενδυτικά κεφάλαια του εξωτερικού.

Χαρακτηριστικότερη ίσως περίπτωση αποτελεί η Jerusalem Venture Partners, η οποία ιδρύθηκε το 1993, έχοντας αντλήσει περίπου 1 δισ. δολάρια μέσω εννέα άλλων venture capitals και σήμερα ηγείται της εισαγωγής **13** ισραηλινών επιχειρήσεων στον Nasdaq, αλλά και της εξωστρεφούς δραστηριότητας 26 συνολικά εταιριών σε αγορές της Ευρώπης και των ΗΠΑ. Όταν δημιουργήθηκαν αυτά τα προγράμματα, το κράτος συγχρηματοδοτούσε σε ποσοστό **50%** τους ιδιώτες. Σήμερα, το κράτος συνεχίζει να αναλαμβάνει ρίσκο, καθώς δανείζει επιχειρήσεις με την υποχρέωση αποπληρωμής του δανείου με επιτόκιο **3%**, **εφόσον** η επένδυση αποδώσει (Angus,A., 2007), ενώ σε περίπτωση αποτυχίας το δάνειο δεν αποπληρώνεται. Η παραπάνω πρωτοβουλία της Ισραηλινής Κυβέρνησης κατάφερε να μετατρέψει μια οικονομία η οποία βίωνε την χειρότερη οικονομική κρίση της ιστορίας της, σε οικονομία της οποίας κύριο χαρακτηριστικό είναι η εξωστρέφεια, το ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον και η καινοτομία.

4.3 Τα θεαματικά αποτελέσματα του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης

Με την εφαρμογή του σχεδίου οικονομικής σταθεροποίησης του 1985 ο πληθωρισμός που ταλάνιζε την ισραηλινή οικονομία μειώθηκε από ένα ετήσιο ποσοστό **356%** το 1984 στο αδιανόητο μερικά χρόνια πριν, **0%** το 2000 ενώ προχώρησε μετά από μικρές αυξομειώσεις σε αρνητικά επίπεδα - **0,1%** το 2006 και ενώ η παγκόσμια οικονομική κρίση ήταν προ των πυλών. Με τον πληθωρισμό στο **-0,1%** η κεντρική τράπεζα του Ισραήλ είχε πλέον την δυνατότητα να μειώσει τα επιτόκια σχεδόν στο μηδέν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 2007-2010 διατηρώντας παράλληλα τον πληθωρισμό σε φυσιολογικά επίπεδα μεταξύ **3%** έως **5%**. Επίσης στο μέτωπο της έκθεσης στον εξωτερικό δανεισμό η Ισραηλινή οικονομία πραγματοποίησε άλματα αφού το εξωτερικό χρέος περιορίστηκε από το **160%** του ΑΕΠ το 1985, σε **25%** του ΑΕΠ το 1995, ενώ μειώθηκε σε λιγότερο από **3%** το 2001, και τελικά έφτασε στο **0%** το 2003(Παγκόσμια Τράπεζα, Στοιχεία 2005).

Διάγραμμα 4: Η Πορεία του Κατά Κεφαλήν Εισοδήματος από το 1970 έως το 2018

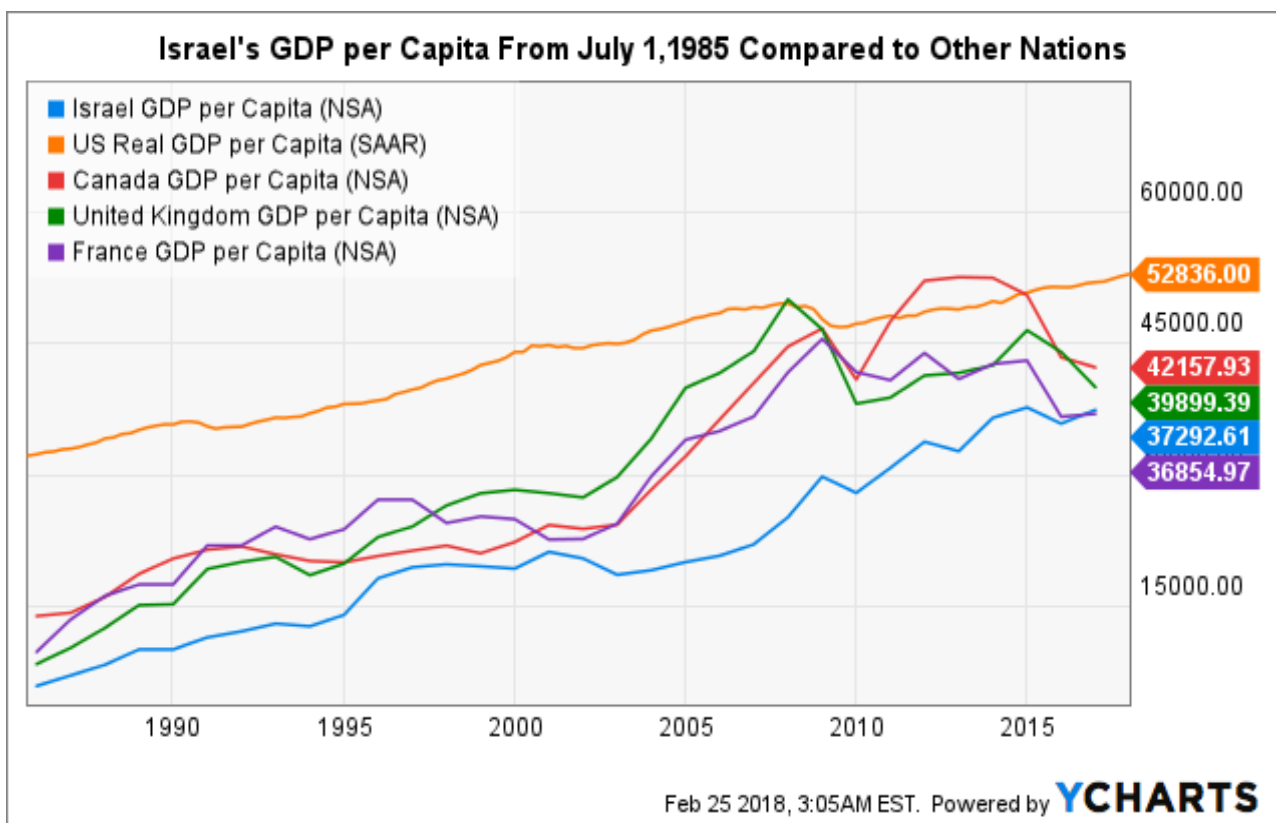

Πηγή: Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (Bank of International Settlements)

Σήμερα το Ισραήλ αποτελεί ένα κράτος πιστωτή αφού η παγκόσμια οικονομία του οφείλει περισσότερα κεφάλαια από ότι οφείλει το ίδιο το κράτος στην παγκόσμια οικονομία και συγκεκριμένα σύμφωνα με τα στοιχεία της Ισραηλινής κεντρικής τράπεζας του 2018 τα κεφάλαια αυτά ανέρχονταν σε **60** δις δολάρια. Επιπλέον το ουσιαστικότερο επίτευγμα της ισραηλινής

οικονομίας στις δεκαετίες που ακολούθησαν το σχέδιο του 1985 ήταν η ραγδαία άνοδος του βιοτικού επιπέδου των πολιτών του η οποία συνοδεύτηκε και από την μεγάλη άνοδο του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος το οποίο από τα **5.700** δολάρια του 1985 ανέρχεται σήμερα σε **40.476** δολάρια και κατατάσσει το Ισραήλ **19^ο** παγκοσμίως ξεπερνώντας ακόμα και χώρες που ανήκουν στο σκληρό πυρήνα της Δύσης όπως η Ισπανία και η Γαλλία και φυσικά πολύ πιο υψηλά από την Ελλάδα η οποία κατατάσσεται **39^η** στη σχετική λίστα με το κατά κεφαλήν Ελληνικό ΑΕΠ μόλις στα **20.445** δολάρια.

Διάγραμμα 5: Η πορεία του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ισραηλινής Οικονομίας από το 1985 μέχρι το 2019 σε σύγκριση με αυτό των ΗΠΑ, ΗΒ, Καναδά και Γαλλίας.

Πηγή: Trading Economics

Στον τομέα της εκπαίδευσης και της απασχόλησης το Ισραήλ πέτυχε την διασύνδεση της ποιοτικής πανεπιστημιακής εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς και την εγκαθίδρυση ενός άκρως ευέλικτου και μορφωμένου πληθυσμού ο οποίος είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνος για την προσέλκυση της υψηλής τεχνολογικής ανάπτυξης της χώρας και της εντυπωσιακής οικονομικής ευημερίας. Με ισχυρό σύστημα επώασης των νέων ιδεών στις εκπαιδευτικές υποδομές αλλά ακόμα και σε αυτές, τις ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις, τίθεται ως στόχευση η δημιουργία προϊόντων και

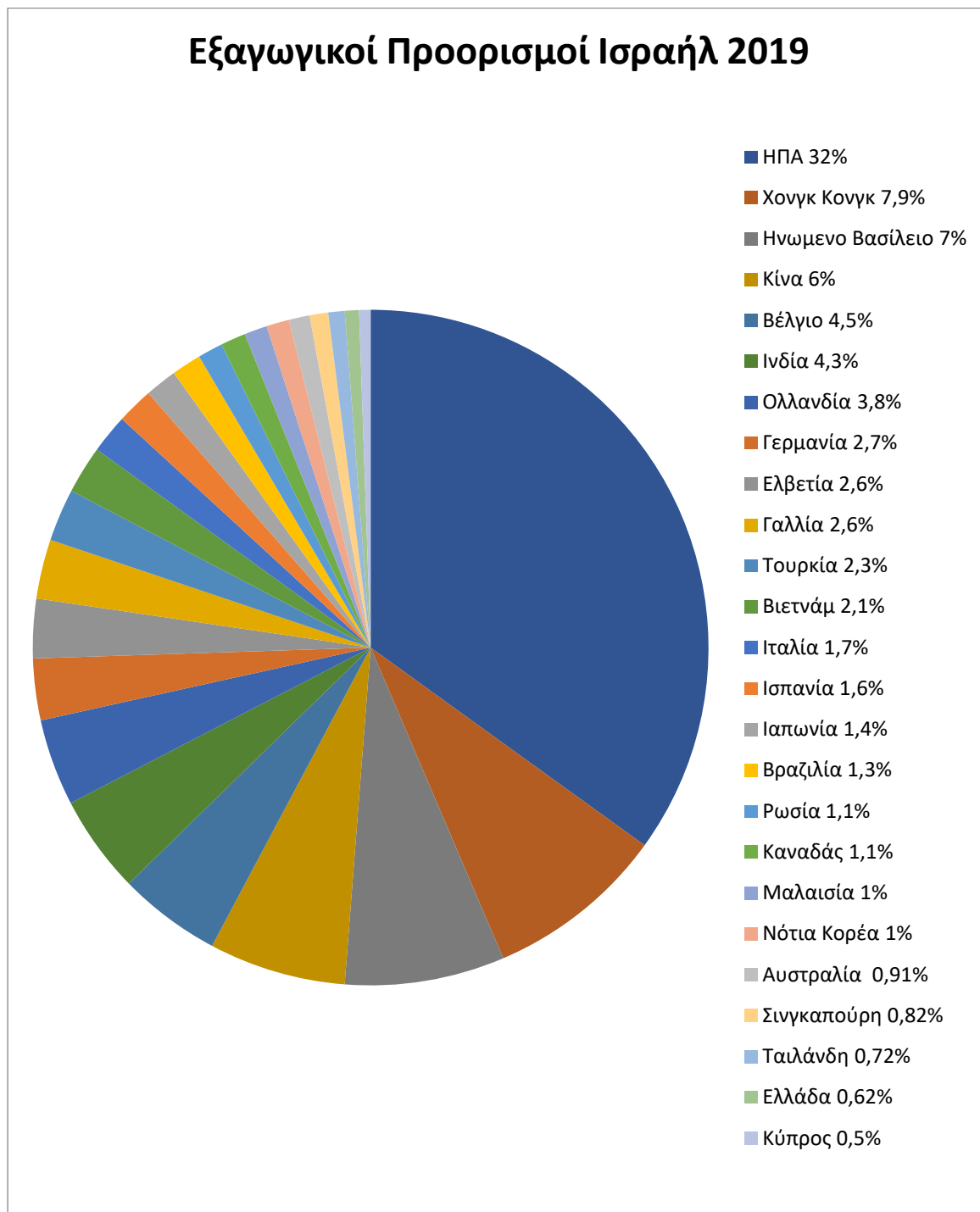
υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας για την οικονομία και είναι αυτός ο καθοριστικός παράγοντας που επέτρεψε στη χώρα να δημιουργήσει μια υψηλή συγκέντρωση εταιρειών υψηλής τεχνολογίας η πλειοψηφία των οποίων στεγάζονται στον τεχνολογικό κόμβο «Silicon Wadi» ο οποίος δημιουργήθηκε στα πρότυπα της Silicon Valley» στην Καλιφόρνια την οποία πλέον ανταγωνίζεται επάξια (Senor, Dan και Saul Singer, 2009).

Με ένα εντυπωσιακό ιστορικό για τη δημιουργία κερδοφόρων τεχνολογιών, το Ισραήλ έχει γίνει η πρώτη επιλογή για πολλούς κορυφαίους επιχειρηματίες, επενδυτές και βιομηχανικούς γίγαντες. Ο οικονομικός δυναμισμός του Ισραήλ έχει προσελκύσει την προσοχή διεθνών επιχειρηματικών ηγετών όπως ο ιδρυτής της Microsoft Μπιλ Γκέιτς, ο μεγαλοεπενδυτής Warren Buffett, ο κατασκευαστής ακινήτων και Αμερικανός πρόεδρος Donald Trump και πολλών άλλων οι οποίοι διαβλέπουν στην οικονομία του Ισραήλ επιχειρηματικές ευκαιρίες που θα τους αποφέρουν κέρδη. Καθένας από αυτούς επαίνεσε την οικονομία του Ισραήλ για την ανταγωνιστικότητα της και επένδυσε έντονα σε πολλές Ισραηλινές βιομηχανίες πέρα από τις παραδοσιακές επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και τις επενδύσεις και κυρίως σε νεοφυείς επιχειρήσεις τεχνολογίας.

4.4 Η Ισραηλινή Οικονομία στον 21^ο Αιώνα ως εκκινήτης υψηλής τεχνολογίας και εξαγωγών

Οι αρχές του 21^{ου} αιώνα βρήκαν την Ισραηλινή οικονομία σε φάση ισχυρής ανόδου αφού το 2000 ήταν η πρώτη φορά στην οικονομική ιστορία της χώρας με μηδενικό πληθωρισμό και σημαντική μείωση του εμπορικού ελλείμματος το οποίο συνέχισε να μειώνεται με αποτέλεσμα το 2009 να ανέρχεται σε μόλις 1 δις δολάρια αντιπροσωπεύοντας λιγότερο από το 1 % των συνολικών εμπορικών συναλλαγών. Με τον πληθωρισμό σε μηδενικά επίπεδα και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ να έχει αυξηθεί την τελευταία δεκαετία 4% κατά μέσο όρο (Ισραηλινή Κεντρική Υπηρεσία, Στοιχεία 2001), το εξωτερικό χρέος υποχώρησε στο 79,5% του ΑΕΠ και υπό την αυστηρή εποπτεία της Ισραηλινής Κυβέρνησης. Το έτος 2000-2001, το Ισραήλ σημείωσε σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης, με το ΑΕΠ να αυξάνεται κατά 8% και την παραγωγή του επιχειρηματικού τομέα να αυξάνεται κατά 10%. Αυτή η ανάπτυξη οφείλεται στον κλάδο της τεχνολογίας του Ισραήλ και ιδιαίτερα στις δεκάδες νεοφυείς επιχειρήσεις «start-up» οι οποίες αντιπροσώπευαν πλέον το 2,9% του Ισραηλινού ΑΕΠ (Dunne, John Paul, 2012).

Πίνακας 5: Εξαγωγικοί Προορισμοί των Ισραηλινών Προϊόντων (Στοιχεία 2019)

Πηγή: : ICBS (Ισραηλινή Στατιστική Υπηρεσία)

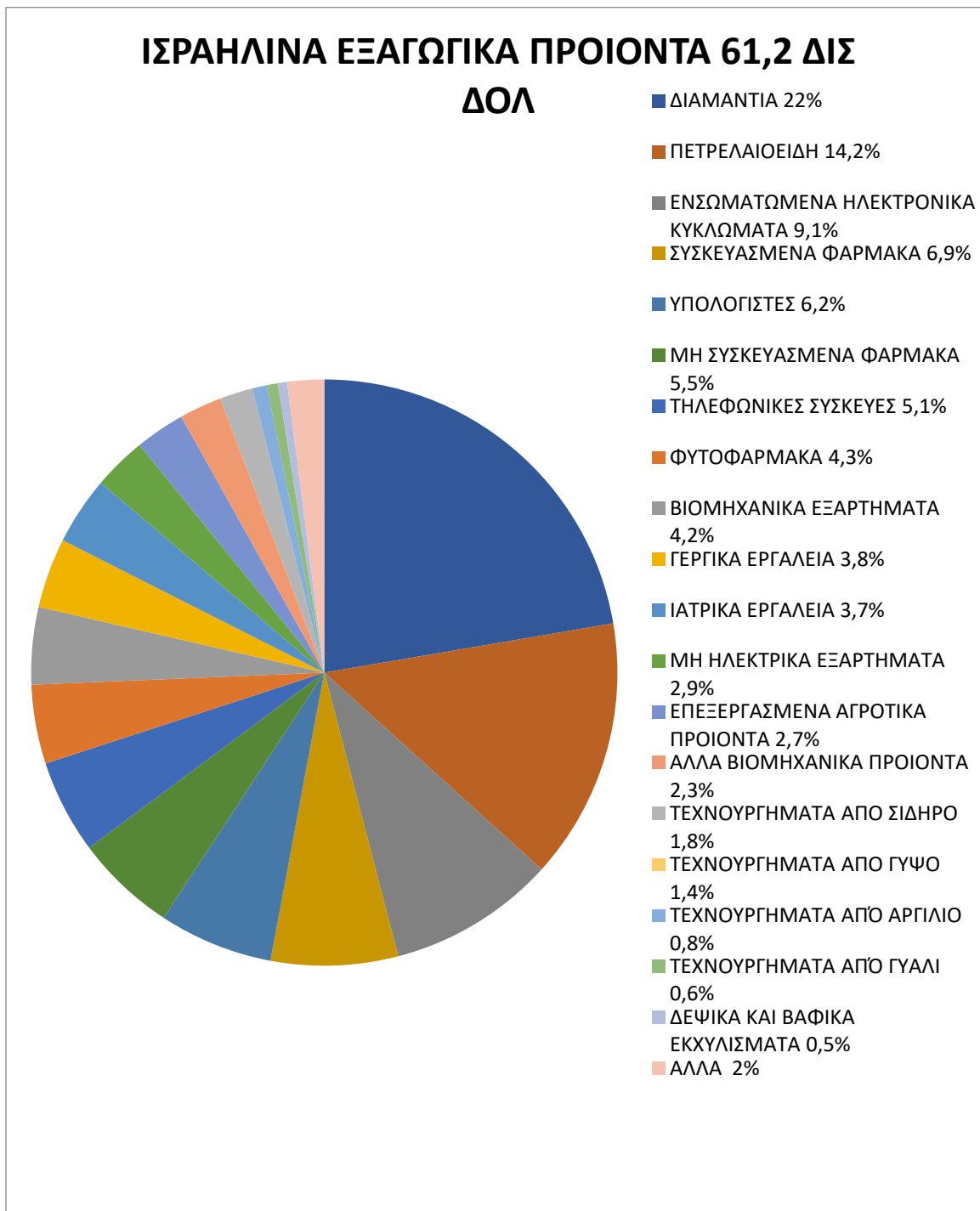
Επίσης οι Ισραηλινοί κατάφεραν για πρώτη φορά στην ιστορία τους να ανοίξουν το κράτος τους με αυτοπεποίθηση στον κόσμο και να δημιουργήσουν έναν ελπιδοφόρο τουριστικό τομέα με 2,5 εκατομμύρια τουρίστες (Ισραηλινή Κεντρική Στατιστική Υπηρεσία, Στοιχεία 2001) να επισκέπτονται το Ισραήλ το έτος 2000 κυρίως για θρησκευτικό τουρισμό στα χριστιανικά

προσκυνήματα των Αγίων Τόπων. Δυστυχώς όμως οι Ισραηλινοί θα αντιλαμβάνονταν σύντομα ότι ο τουριστικός τομέας είναι δέσμιος της περιφερειακής σταθερότητας και ευάλωτος σε τρομοκρατικές επιθέσεις οι οποίες βλάπτουν την εικόνα του κράτους στο εξωτερικό και δημιουργούν αισθήματα ανασφάλειας. Η πετυχημένη πολιτική διαδοχικών ισραηλινών κυβερνήσεων για την προσέλκυση Εβραίων της διασποράς απέφερε πολλαπλά οφέλη για την ισραηλινή κοινωνία σε όλη την ιστορία της και μέσα από την ενσωμάτωση των μεταναστών οι οποίοι από το 1990 μέχρι το 2010 ξεπέρασαν το **1,5** εκατομμύριο κατάφερε να ανεβάσει τον αριθμό του εργατικού δυναμικού από **1,5** εκατομμύρια το 1990 σε **3** εκατομμύρια το 2010.

Τον Μάιο του 2010 το Ισραήλ προσκλήθηκε να γίνει μέλος στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), γεγονός που αποτελεί αναγνώριση της χώρας ως μιας οικονομίας πρώτης γραμμής τόσο από άποψη ανταγωνιστικότητας όσο και από άποψη προοπτικών ανάπτυξης. Παράλληλα οι ξένες επενδύσεις συνέχισαν να αυξάνονται ενισχύοντας το ισραηλινό ΑΕΠ το οποίο αυξήθηκε σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα από **43,5** δις δολάρια το 1985 σε **337,5** δις δολάρια το 2019 και εκτιμάται ότι θα ξεπεράσει τα **400** δις δολάρια το 2020. Ταυτόχρονα οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων αυξήθηκαν σχεδόν τρεις φορές τις τελευταίες δύο δεκαετίες, από **18** δις δολάρια το 1999 σε **59,8** δις δολάρια το 2019 με τις ΗΠΑ να απορροφούν σταθερά τη μερίδα του λέοντος με ποσοστό **32%** και την Ευρωπαϊκή Ένωση να έπεται με **28%**, ενώ αργά αλλά σταθερά οι ασιατικές αγορές καθιερώνονται ως σημαντικοί εξαγωγικοί προορισμοί για τα ισραηλινά προϊόντα, αφού αποτελούν μια ποιοτική εναλλακτική απέναντι στα αντίστοιχα αμερικάνικα, ιδιαίτερα για την αγορά της Κίνας η οποία συνδυαστικά με την ανεξάρτητη περιφέρεια της, το Χονγκ Κονγκ, απορρόφησε το 2018 το **13,9%** των ισραηλινών εξαγωγών (Ινστιτούτο Ισραηλινών Εξαγωγών, Στοιχεία 2019).

Ο τομέας των διαμαντιών συνεχίζει να κατέχει την πρωτιά στις εξαγωγές με ποσοστό **22%** επί αυτών και σε συνδυασμό με την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών από την εγχώρια βιομηχανία έχει καταστήσει το Ισραήλ το τρίτο παγκοσμίως κέντρο επεξεργασίας και πώλησης διαμαντιών μετά το Βέλγιο και την Ινδία, όμως το Ισραήλ αποτελεί μέχρι σήμερα το έθνος εκκίνησης δεκάδων νεοφυών επιχειρήσεων τεχνολογίας οι οποίες συνολικά συνεισφέρουν το **39%** των ισραηλινών εξαγωγών. Οι ισραηλινές νεοσύστατες εταιρείες τεχνολογίας ασχολούνται με την πληροφορική, τις βιοεπιστήμες, την καθαρή τεχνολογία, την άμυνα και κατασκευάζουν ολοκληρωμένα κυκλώματα και άλλες συσκευές πυριτίου όπως επεξεργαστές (η Intel κατασκευάζει επεξεργαστές στη χώρα), υψηλής ποιότητας φαρμακευτικά προϊόντα που έπειτα εξάγονται σε όλο τον κόσμο (Ινστιτούτο Ισραηλινών Εξαγωγών, Στοιχεία 2019).

Πίνακας 6: Ποσοστώσεις Προϊόντων στις συνολικές εξαγωγές της Χώρας 2019

Πηγή: Παρατηρητήριο Οικονομικών Μεγεθών MIT

Συχνό φαινόμενο αποτελεί για την οικονομία της χώρας η εξαγορά μιας start-up εταιρίας τεχνολογίας με κατοχυρωμένη πατέντα και πελατολόγιο από μια διεθνή επιχείρηση τεχνολογίας για αρκετά δις δολάρια με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτό της εξαγοράς της εταιρίας αυτόνομης

οδήγησης με βάση την οπτική του οδηγού Mobileye η οποία εξαγοράστηκε από την Intel για **15,3** δις δολάρια και μετά από συμφωνία για ίδρυση και λειτουργία Κέντρου έρευνας και Ανάπτυξης στην Ιερουσαλήμ με ικανό αριθμό εργαζομένων, άλλα παρόμοια παραδείγματα περιλαμβάνουν γίγαντες τεχνολογίας και όχι μόνο όπως η IBM, η Google, η HP , η Oracle, όλες απέκτησαν νεοφυείς ισραηλινές εταιρίες για πολλά δις δολάρια και μάλιστα το έτος 2018 ήταν το έτος με τις περισσότερες εξαγορές αυτού του είδους (Ισραηλινό Υπουργείο Εμπορίου, Στοιχεία 2019). Το παραπάνω επαναλαμβανόμενο μοτίβο έχει αποφέρει εκατοντάδες δις δολάρια στην ισραηλινή οικονομία τα τελευταία 20 χρόνια και λειτουργεί ενθαρρυντικά για όλους τους νέους ισραηλινούς οι οποίοι προσανατολίζονται στη δημιουργία προϊόντων αιχμής και εργάζονται για την έρευνα και την ανάπτυξη της επόμενης γενιάς τεχνολογίας η οποία με τη σειρά της θα τροφοδοτήσει τη μελλοντική ανάπτυξη.

Οι Δέκα μεγαλύτερες εξαγορές Ισραηλινών start up επιχειρήσεων στον 21^ο αιώνα από εταιρίες κολοσσούς είναι οι παρακάτω :

Πίνακας 7: Οι Δέκα μεγαλύτερες εξαγορές Ισραηλινών start-up στον 21ο αιώνα

A/A	ΙΣΡΑΗΛΙΝΗ start up	ΕΤΑΙΡΙΑ ΑΓΟΡΑΣΤΗΣ	ΑΝΤΙΤΙΜΟ ΣΕ ΔΙΣ ΔΟΛΑΡΙΑ	ΕΤΟΣ ΕΞΑΓΟΡΑΣ
1	Mobileye	Intel	15,3	2017
2	Frutarom	International Flavours and Fragrances	7,1	2018
3	Mercury	Hewlett Packard	7,1	2006
4	Playtica	Κινέζικη Κοινοπραξία	4,4	2010

5	Soda stream	PepsiCo	3,4	2014
6	Orbotech	KLA Tencor	3,2	2018
7	Mazor Robotics	Medtronic	1,4	2017
8	Valtech Cardio	Edward Lifesciences	1,1	2013
9	Waze	Google	1	2012
10	Trusteer	IBM	1	2013

Πηγή: [techcrunch.2019/11/20/startup-genome](https://techcrunch.com/2019/11/20/startup-genome)

Οι μεγαλύτεροι επενδυτές παγκοσμίως χαρακτηρίζουν σήμερα το Ισραήλ ως «τον πιο ελπιδοφόρο επενδυτικό προορισμό» σύμφωνα και με τον Warren Buffet ο οποίος το όχι και τόσο μακρινό 2006 προχώρησε στην πρώτη του εξαγορά εκτός Ηνωμένων Πολιτειών στην ιστορία της εταιρίας του Berkshire Hathaway, αφού τοποθετήθηκε στην Ισραηλινή αγορά αποκτώντας το **80%** της ισραηλινής μεταλλουργίας ISCAR έναντι **4** δις δολαρίων και το 2013 το υπόλοιπο **20%** έναντι **2** δις δολαρίων. Το 2010 το Ισραήλ ανακοίνωσε την ανακάλυψη ενός τεράστιου κοιτάσματος φυσικού αερίου στα παράκτια ύδατα του, αυξάνοντας την προοπτική της χώρας να μειώσει την εξάρτησή της από τις εισαγωγές ενέργειας, ακόμη και να γίνει εξαγωγέας φυσικού αερίου προς την Ευρωπαϊκή Ήπειρο αναβαθμίζοντας ακόμα περισσότερο τον γεωοικονομικό του ρόλο στην παγκόσμια σκακιέρα.

4.5 Επίλογος

Το Ισραήλ κατάφερε μέσα από την υιοθέτηση του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης το οποίο εκπονήθηκε το 1985 να σώσει την οικονομία του από τα «βράχια» και να μεταβάλει σταδιακά όλους τους οικονομικούς δείκτες υπέρ του αποδεικνύοντας περίτρανα ότι όταν η οικονομία μιας

χώρας κινείται προς την σωστή κατεύθυνση τότε οι οικονομικοί δείκτες ακολουθούν και μεταβάλλονται άμεσα υπέρ της , αυτό είναι ίσως το πολυτιμότερο μάθημα που έχει να διδάξει η Ισραηλινή Οικονομία την Ελλάδα στην οικονομική συγκυρία που βρίσκετε σήμερα. Παρά το γεγονός ότι δεν ξαναβρέθηκε στην δίνη ενός ολοκληρωτικού πολέμου με πλήρη κινητοποίηση των εφεδρειών όπως αυτοί που εξετάσαμε, κλήθηκε παρόλα αυτά να αντιμετωπίσει μικρότερης κλίμακας πολεμικές κρίσεις όπως η πρώτη και η δεύτερη Intifada (Παλαιστινιακή Εξέγερση) το 1987-1990 και 2000-2004 αντίστοιχα καθώς και μια μεγάλη κρίση με τον Λίβανο το 2006 στην οποία κύριος αντίπαλος ήταν η σιϊτική οργάνωση Hezbollah.

Οι ανωτέρω αναμετρήσεις ταρακούνησαν την ισραηλινή κοινωνία η οποία θρήνησε ανθρώπινες απώλειες των οποίων το ειδικό βάρος είναι σίγουρα βαρύ όμως αν τις εξετάσουμε αποκλειστικά από οικονομική σκοπιά δεν κατάφεραν να διασαλεύσουν την οικονομική δραστηριότητα της ισραηλινής οικονομίας ή να πλήξουν τους ρυθμούς ανάπτυξης της . Τα δημοσιονομικά μέτρα και πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τις διαδοχικές ισραηλινές κυβερνήσεις από το 1985 μέχρι σήμερα προσέφεραν τέτοιας δυναμικής κίνητρα για επιχειρηματικότητα έτσι ώστε σήμερα το Ισραήλ να μετρά πάνω από **5.000** χιλιάδες νεοφυείς επιχειρήσεις οι οποίες συνεισφέρουν τα μέγιστα στον τομέα των εξαγωγών και κυρίως στον κλάδο των τεχνολογιών αιχμής. Η χρηματική και θεσμική υποστήριξη η οποία προσφέρθηκε απλόχερα από το κράτος προς τους επιχειρηματίες σε συνδυασμό με τα κεφάλαια που διατέθηκαν από τον κρατικό προϋπολογισμό για Έρευνα και Ανάπτυξη έχουν καταστήσει το Ισραήλ μια οικονομία **398** δις δολαρίων με ένα από τα υψηλότερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ που το κατατάσσει **9^ο** παγκοσμίως με **40.000** δολάρια ανά κάτοικο.

Οι κύριοι οικονομικοί δείκτες των τελευταίων 40 ετών:

Πίνακας 8: Κύριοι Οικονομικοί Δείκτες του Ισραήλ των τελευταίων 40 ετών

ΕΤΟΣ	ΑΕΠ Δισ.US\$	ΑΕΠ ανά κάτοικο	Αύξηση ΑΕΠ	Πληθωρισμός (επί %)	Ανεργία (επί %)	Κυβερνητικό Χρέος (επί % του ΑΕΠ)
1979	27.7	7,062	▲3.6%	▲316.6%	4.8%	n/a
1980	▲31.7	▲8,029	▲4.7%	▲116.8%	▲5.1%	n/a
1981	▲34.1	▲8,496	▲1.4%	▲120.4%	▼5.1%	n/a
1982	▲36.4	▲8,872	▲2.6%	▲145.6%	▼4.6%	n/a
1983	▲38.5	▲9,270	▲2.2%	▲373.8%	▲5.9%	n/a
1984	▲41.5	▲9,818	▲4.5%	▲345.6%	▲6.7%	n/a
1985	▲43.9	▲10,213	▲3.6%	▲48.2%	▲7.1%	n/a
1986	▲48.4	▲11,077	▲7.5%	▲19.9%	▼6.1%	n/a

1987	▲51.8	▲11,679	▲3.6%	▲16.2%	▲6.5%	n/a
1988	▲54.6	▲12,097	▲1.4%	▲20.2%	▲8.9%	n/a
1989	▲60.4	▲12,968	▲6.6%	▲17.2%	▲9.6%	n/a
1990	▲65.3	▲13,201	▲4.6%	▲19.0%	▲10.6%	n/a
1991	▲71.6	▲13,968	▲7.2%	▲11.9%	▲11.2%	n/a
1993	▲76.0	▲14,457	▲3.8%	▲10.9%	▼10.0%	n/a
1994	▲83.1	▲15,403	▲7.0%	▲12.3%	▼7.8%	n/a
1995	▲93.0	▲16,784	▲9.7%	▲10.0%	▼6.9%	n/a
1996	▲100.4	▲17,671	▲6.0%	▲11.3%	▲8.3%	n/a
1997	▲106.3	▲18,245	▲4.0%	▲9.0%	▲9.5%	n/a
1998	▲111.9	▲18,748	▲4.2%	▲5.4%	▲10.7%	n/a
1999	▲117.6	▲19,222	▲3.5 %	▲5.2%	▲11.1%	n/a
2000	▲130.9	▲20,819	▲8.8 %	▲1.1%	▼10.9%	79.6 %
2002	▲134.0	▼20,815	▲0.1 %	▲1.1 %	▲11.6%	▲83.7 %
2003	▲135.8	▼20,679	▼-0.2 %	▲5.7 %	▲12.9%	▲90.2 %
2004	▲140.1	▲20,944	▲1.1 %	▲0.7 %	▲13.4%	▲92.8 %
2005	▲151.1	▲22,202	▲5.0 %	▼-0.2 %	▼12.9%	▼91.3 %
2006	▲162.4	▲23,441	▲4.1 %	▲1.3 %	▼11.2%	▼88.2 %
2007	▲176.9	▲25,091	▲5.8 %	▲2.1 %	▼10.5%	▼80.0 %
2008	▲192.9	▲26,876	▲6.2 %	▲0.5 %	▼9.2%	▼73.1%
2009	▲202.5	▲27,710	▲3.2%	▲4.6%	▼7.7%	▼71.9%
2010	▲207.0	▼27,662	▲1.3%	▲3.3%	▲9.4%	▲74.6%
2011	▲221.1	▲29,018	▲5.5%	▲2.7%	▼8.3%	▼70.7%
2012	▲237.4	▲30,580	▲5.2%	▲3.5%	▼7.1%	▼68.8%
2013	▲247.8	▲31,334	▲2.4%	▲1.7%	▼6.9%	▼68.4%
2014	▲262.9	▲32,631	▲4.3%	▲1.5%	▼6.3%	▼67.1%
2015	▲277.9	▲33,835	▲3.8%	▲0.5%	▼5.9%	▼65.9%
2016	▲295.2	▲35,290	▲2.3%	▼-0.6%	▼5.3%	▼64.0%
2017	▲337.8	▲37,322	▲4.0%	▼-0.5%	▼4.8%	▼62.1%
2018	▲368.4	▲39,994	▲3.6%	▲0.2%	▼4.2%	▼60.4%
2019	▲397.4	▲40,695	▲3.5%	▲0.8%	▼4.0%	▼60.2%

Πηγή: ΟΟΣΑ (Στοιχεία 2019)

Στο επόμενο και τελευταίο κεφάλαιο της μελέτης επιχειρείται η εύρεση αναλογιών μεταξύ της Ισραηλινής και της Ελληνικής οικονομίας. Διεξάγεται μια σύγκριση ανάμεσα στις δύο χώρες και μέσα από τα διδάγματα της επιτυχημένης ισραηλινής «περίπτωσης» εξάγονται πολύτιμα συμπεράσματα για την μελλοντική πορεία που συνίσταται να ακολουθήσει η χώρα μας προκειμένου

να βγει οριστικά από την οικονομική κρίση, το σπирάλ των συνεπειών της οποίας βιώνουμε ακόμα και σήμερα 12 χρόνια από την έναρξη της το 2008. Το Ισραήλ αποτελεί ίσως την μόνη χώρα παγκοσμίως η οποία κατάφερε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τόσο μια βαθιά οικονομική κρίση ενώ ταυτόχρονα αντιμετώπιζε και διαδοχικές εθνικές κρίσεις και να εξέλθει ενισχυμένο και με εξαιρετικές επιδόσεις και στα δύο μέτωπα. Ταυτόχρονα εξετάζεται το ερώτημα κατά πόσο είναι ικανή αλλά και δυνατή μια στροφή της Ελληνικής οικονομίας προς την «ισραηλοποίηση» προκειμένου να αντιμετωπίσει τις τόσες προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

«ΙΣΡΑΗΛΙΝΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ/ΔΙΑΦΟΡΕΣ/ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ»

5.1 Πρόλογος

Η Ελλάδα και το Ισραήλ μέσα στη μακράιωνη ιστορία τους έχουν αναπτύξει ιστορικές σχέσεις αφού οι πολιτισμοί των δύο εθνών της Ανατολικής Μεσογείου αλληλεπίδρασαν ουκ ολίγες φορές στο παρελθόν. Ακόμη και σήμερα τα δύο κράτη συνδέονται με ισχυρούς οικονομικούς και γεωπολιτικούς δεσμούς. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι ο εντοπισμός αναλογιών αλλά και διαφορών μεταξύ των δύο οικονομιών και κυρίως η εξεύρεση χρήσιμων διδαγμάτων από το ισραηλινό «οικονομικό θαύμα», τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να αντιμετωπιστεί η σημερινή, ελληνική, οικονομική κρίση.

Εικόνα 9: Σχεδιαζόμενος Αγωγός East Med

Πηγή: Ελληνοϊσραηλινό Ινστιτούτο Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Το Ισραήλ του 1985 δεν θύμιζε σε τίποτα το σημερινό Ισραήλ της καινοτομίας και των τεχνολογιών αιχμής, ήταν ένα κράτος εσωστρεφές και υπερχρεωμένο του οποίου η οικονομία μαστιζόταν από ένα εξωτερικό χρέος ύψους **280%** του ΑΕΠ, πληθωρισμό **500%** και έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο αφού ο τομέας και η γκάμα των εξαγωγίμων προϊόντων ήταν πολύ περιορισμένος. Όλα τα παραπάνω συνέβαλαν στην σύμφωνη γνώμη όλων των χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων εκείνη την περίοδο, ότι ένα κούρεμα καταθέσεων ήταν αναπόφευκτο και η διεθνής

«βοήθεια», δηλαδή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ήταν προ των πυλών έχοντας πλήρη αντίληψη τι θα συνεπάγονταν αυτό για την Ισραηλινή οικονομία συνολικά. Σε έκπληξη όλων όμως και μέσα από μια κουλτούρα συναίνεσης και σύμπνοιας η Ισραηλινή οικονομία κατάφερε όχι μόνο να ξεπεράσει αυτήν την κρίση η οποία τόσο ομοιάζει με την ελληνική οικονομική κρίση 2008-2018 με δημοσιονομικό χρέος στο **180%** , αλλά να αναστρέψει το εις βάρος της κλίμα και να αναπτυχθεί με πολύ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης σε παραδοσιακούς και μη τομείς, όπως ο κλάδος της υψηλής τεχνολογίας, προσελκύοντας έτσι επενδύσεις από μεγάλες εταιρίες και κυρίως δημιουργώντας εντός των τειχών ισραηλινές εταιρίες οι οποίες παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας για το Ισραηλινό ΑΕΠ.

Πίνακας 9: Η Ανάπτυξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος Πραγματικού και Κατά Κεφαλήν κατά αντιστοιχία με την Ανάπτυξη του Πληθυσμού ανά δεκαετία

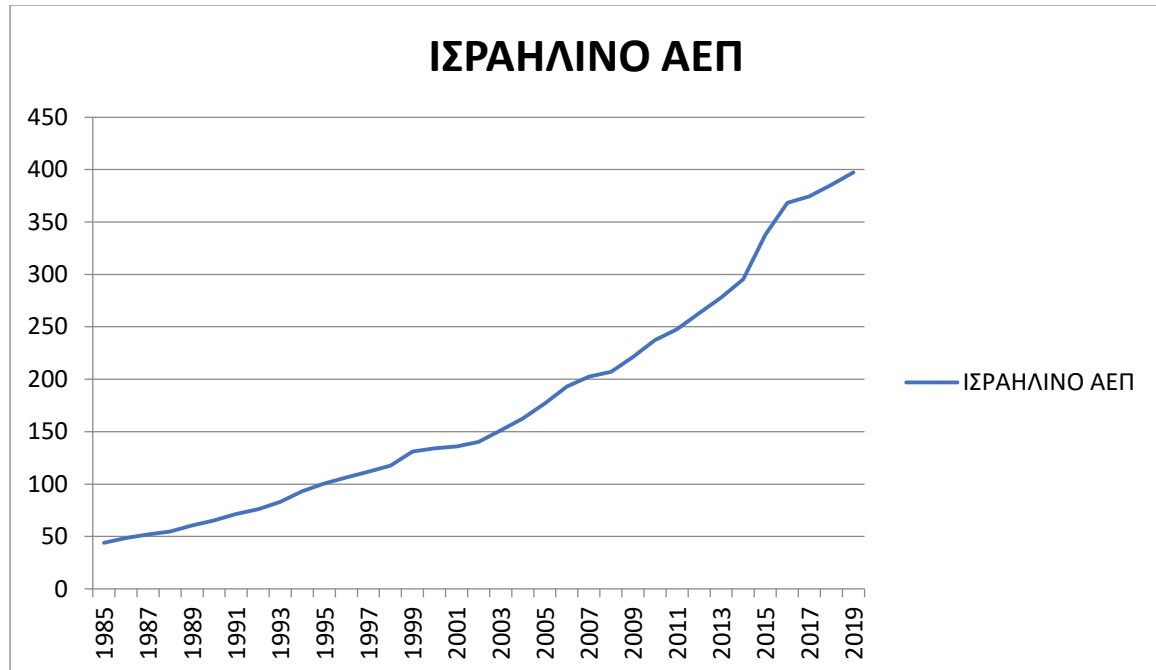
	ΑΕΠ (ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ)	ΑΕΠ/ΚΑΤΟΙΚΟ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
	ΜΕΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΤΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ		
1950s	11,6%	n/a	n/a
1960s	9,1%	5,4%	3,5%
1970s	5,5%	2,6%	2,7%
1980s	3,2%	1,4%	1,8%
1990s	5,7%	2,5%	3,0%
2000s	3,2%	1,2%	2,0%
2010s	3,8%	1,8%	1,9%

Πηγή: Ισραηλινό Υπουργείο Εμπορίου

Η συνδιάσκεψη που πραγματοποιήθηκε το 1985 και η συνεννόηση μεταξύ των πολιτικών αρχηγών για την έξοδο από την κρίση αλλά και για όλα τα κρίσιμα εθνικά μέτωπα, δημιούργησε ένα ενιαίο πολιτικό μέτωπο το οποίο προήγαγε κλίμα συναίνεσης και σταθερότητας τόσο για τους πολίτες όσο και για τις επιχειρήσεις, οι οποίες αναπτύσσονταν πλέον σε ένα επιχειρηματικό περιβάλλον σταθερό και φιλικό προς αυτές χωρίς την ανησυχία ότι η επόμενη κυβέρνηση θα αλλάξει πάλι τους όρους του επιχειρείν. Το παράδειγμα του Ισραήλ και της διακομματικής συνεννόησης θα έπρεπε να αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για όλους αλλά ιδιαίτερα για τα ελληνικά πολιτικά κόμματα τα οποία ευαγγελίζονται το εθνικό συμφέρον και την πατριωτική ευθύνη

απέναντι στο Έθνος όμως αδυνατούν να βρουν κοινό έδαφος ακόμα και στα πιο κρίσιμα οικονομικά και όχι μόνο ζητήματα του Έθνους.

Διάγραμμα 6 : Η Πορεία του Ισραηλινού ΑΕΠ από το 1985 μέχρι το 2019

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα (Στοιχεία 2020)

Η Ισραηλινή οικονομία στα χρόνια που ακολούθησαν κέρδισε το στοίχημα της ανάπτυξης, αύξησε το ΑΕΠ της στα 400 δις δολάρια , μηδένισε τον πληθωρισμό που αποτελούσε για πολλά χρόνια τροχοπέδη, σχεδόν μηδένισε το Εμπορικό Ισοζύγιο αφού αύξησε κατακόρυφα τις εξαγωγές της και μάλιστα με το **50%** να ανήκουν στον κλάδο της υψηλής τεχνολογίας και κατάφερε να μειώσει το δημοσιονομικό της χρέος στο **60%** του ΑΕΠ το 2007 από το **280%** του 1984. Η πορεία της Ισραηλινής οικονομίας στο σήμερα αποδεικνύει περίτρανα ότι όταν η οικονομία ξεκινήσει να κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση τότε όλοι οι οικονομικοί δείκτες μπορούν εύκολα να αντιστραφούν και αυτό το δίδαγμα θα πρέπει να αποτελέσει το δρόμο της οικονομικής ανάκαμψης και για την ελληνική οικονομία η οποία υποφέρει από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης με υψηλό δημοσιονομικό χρέος στο **180%**, έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο και το φαινόμενο του brain drain το οποίο έχει λάβει την τελευταία δεκαετία τεράστιες διαστάσεις, δηλαδή οι νέοι άνθρωποι οι οποίοι θα μπορούσαν να δημιουργήσουν εδώ , να μεταναστεύουν απογοητευμένοι από το οικονομικό περιβάλλον στις οικονομίες της Δυτικής Ευρώπης

5.2 Αναλογίες-Ομοιότητες Ελληνικής και Ισραηλινής Περίπτωσης

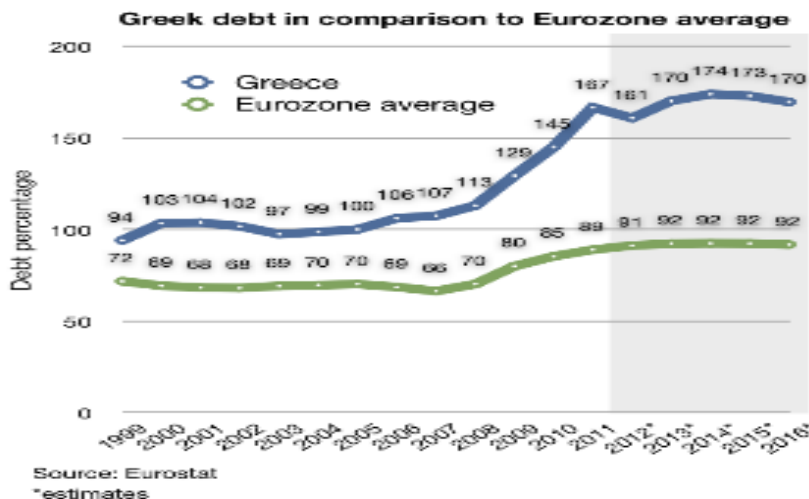
Οι ομοιότητες ανάμεσα στο κράτος του Ισραήλ και στο Ελληνικό κράτος είναι πολλές και ποικίλουν, από κοινές ιστορικές καταβολές των δύο μεσογειακών εθνών μέχρι πρόσφατες σχετικά εμπειρίες στον οικονομικό αλλά και στον πολιτικό τομέα. Η γεωγραφική θέση της χώρας μας όπως και του Ισραηλινού κράτους στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και η εγγύτητα τους στο σύστημα της Μέσης Ανατολής και της διώρυγας του Σουέζ καθιστά τις δύο χώρες εξαιρετικά σημαντικές στην παγκόσμια γεωπολιτική σκακιέρα. Επιπλέον τα κοιτάσματα που έχουν ανακαλυφθεί στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη του Ισραήλ και της Κύπρου την τελευταία δεκαετία καθώς και τα εν δυνάμει κοιτάσματα στην Ελληνική ΑΟΖ έχουν αυξήσει την γεωπολιτική σημασία των δύο χωρών αλλά και την εταιρική τους σχέση καθώς σε ένα τόσο ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον η μόνη σταθερή πολιτικά χώρα και ασφαλής διόδος για τους ισραηλινούς υδρογονάνθρακες στις αγορές της Ευρώπης είναι μέσω της Ελλάδος. Οι δύο χώρες είναι αναγκασμένες να δαπανούν ένα σημαντικό ποσοστό του ΑΕΠ τους, **2,9%** και **6%** (Ισραηλινή Κεντρική Στατιστική Υπηρεσία) για το 2019 αντίστοιχα, για την διατήρηση αξιόμαχων ενόπλων δυνάμεων με ισχυρή δύναμη αποτροπής αφού συνορεύουν με χώρες οι οποίες απειλούν την εδαφική τους ακεραιότητα και αμφισβητούν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα. Ελλάδα και Ισραήλ παρά το γεγονός ότι γίνονται σχεδόν καθημερινά δέκτες ακραίας ρητορικής από τους γείτονες τους, Τούρκους και Άραβες, και υπό την απειλή θερμών επεισοδίων συνεχίζουν την οικονομική τους δραστηριότητα και αγωνίζονται για την οικονομική τους ευημερία χωρίς να επιτρέπουν την διατάραξη της οικονομικής και κοινωνικής ζωής των πολιτών τους.

Επιπροσθέτως, είναι δύο χώρες οι οποίες διαθέτουν μια μεγάλη διασπορά ατόμων σε χώρες του εξωτερικού, οι οποίοι ζουν και εργάζονται μακριά από τις πατρογονικές τους εστίες αλλά διατηρούν τις σχέσεις τους με την πατρίδα και οι οποίοι δεν θα διστάσουν να κινηθούν για την υποστήριξη της. Ένα ακόμη κοινό στοιχείο εντοπίζεται στην ποιότητα του εργατικού δυναμικού αφού και οι δύο χώρες διαθέτουν μεγάλα ποσοστά εργαζομένων «υψηλών προσόντων» τα οποία όμως στο Ισραήλ αντίθετα με την χώρα μας είναι άμεσα απορροφήσιμα από την αγορά εργασίας ενώ στην Ελλάδα μαστίζονται από την ανεργία και την μετανάστευση. Επίσης και οι δύο χώρες εφαρμόζουν την καθολική στράτευση των πολιτών τους σε νεαρή ηλικία, στην Ελλάδα μόνο οι άνδρες για περίοδο 9 μηνών ενώ στο Ισραήλ και τα δύο φύλλα στρατεύονται με τις γυναίκες να υπηρετούν για δύο έτη και τους άνδρες για τρία (DeRouen Jr., 2000).

Η Ελλάδα εισήλθε σε μία βαριά οικονομική κρίση το 2008 τις συνέπειες της οποίας η ελληνική οικονομία τις βιώνει ακόμα, ανάλογη οικονομική κρίση αν όχι χειρότερη είχε βιώσει και το Ισραήλ της περιόδου 1973-1985 και η οποία χαρακτηριζόταν επίσης από υψηλό εξωτερικό

χρέος, έλλειψη ρευστότητας, έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο και ύφεση. Το Ισραήλ πάρα και τις μεγαλύτερες κατά κεφαλήν αμυντικές δαπάνες κατάφερε μέσω του Σχεδίου Οικονομικής Σταθεροποίησης να αντιστρέψει το κλίμα και να καταστήσει το κράτος σήμερα διεθνή δανειστή από βαριά δανειζόμενο όπως η χώρα μας (Angus A., 2007).

Διάγραμμα 7: Η εκτίναξη του ελληνικού χρέους σε σχέση με το μέσο όρο της Ευρωζώνης

Πηγή: Eurostat

Αποτελεί κοινό τόπο το γεγονός ότι η Ελλάδα αγωνίζεται σήμερα να ξεπεράσει τις συνέπειες της βαθιάς οικονομικής κρίσης που βίωσε για τουλάχιστον μια δεκαετία 2008-2018 ενώ την ίδια στιγμή η χώρα έχει εισέλθει σε ακόμα μια κούρσα κρίσιμων στρατιωτικών εξοπλισμών κυρίως εξαιτίας των αναθεωρητικών πολιτικών που εφαρμόζει η γειτονική Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο αλλά και λόγω του ασταθούς περιβάλλοντος που επικρατεί στις γειτονικές μας χώρες. Το Ισραήλ είναι ίσως το μοναδικό παράδειγμα κράτους το οποίο όπως η χώρα μας βίωσε μια βαθιά οικονομική κρίση και κατάφερε να εξέλθει από αυτή ενώ ταυτόχρονα αντιμετώπιζε κρίσιμα εθνικά θέματα τα οποία το καθιστούσαν σε συνεχή στρατιωτική εγρήγορση. Τα δύο μεσογειακά κράτη επιδιώκουν με κάθε τρόπο την ειρήνη στην περιοχή και την διατήρηση του status quo προκειμένου να αναπτυχθούν οικονομικά, αντιμετωπίζουν όμως την ισχυρή αντίδραση των γειτόνων τους οι οποίοι δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν και αθέμιτα μέσα, μεταναστευτικό στην περίπτωση της Ελλάδος, με απώτερο σκοπό την διατάραξη της κανονικότητας στις δύο κοινωνίες και οικονομίες. Επίσης τα δύο έθνη έχουν την ατυχία να εμπλέκονται σε δύο από τις μακροβιότερες διαμάχες παγκοσμίως αυτές του Κυπριακού και αυτήν του Παλαιστινιακού ζητήματος η επίλυση των οποίων φαντάζει δυστυχώς ακόμα πιο δύσκολη με την πάροδο των ετών. Επιπροσθέτως Ισραήλ και Ελλάδα επιδιώκουν στρατηγικές συμμαχίες με τις Ηνωμένες Πολιτείες με το δεύτερο να το καταφέρνει πολύ καλύτερα σε αυτόν τον τομέα όμως γενικότερα και οι δύο προσανατολίζονται στην

ανάπτυξη ισχυρών συμμαχιών πέραν των ενόπλων δυνάμεων για την διασφάλιση της ειρήνης και των συμφερόντων τους. Τέλος δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε τις ομοιότητες μεταξύ των πολιτών των δύο χωρών αφού με την ανήσυχη φύση τους έχουν καταφέρει πολλές φορές στην ιστορία τους να ασκήσουν επιρροή πέρα από τα στενά γεωγραφικά όρια των κρατών τους και να προκαλέσουν τον παγκόσμιο θαυμασμό με τα επιτεύγματα τους.

5.3 Αποκλίσεις/Διαφορές Ελληνικής και Ισραηλινής Περίπτωσης

Ομολογουμένως Ισραήλ και Ελλάδα παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες μεταξύ τους, είναι όμως τα σημεία στα οποία διαφέρουν τα οποία μπορούν να εξηγήσουν το χάσμα ανάμεσα στην οικονομική δραστηριότητα των δύο κρατών. Το Ισραήλ, μια χώρα με έκταση όσο αυτή της Πελοποννήσου και με πληθυσμό μικρότερο του ελληνικού διαθέτει ένα ΑΕΠ που εκτιμάται στα 400 δις δολάρια για το 2020, υπερδιπλάσιο του Ελληνικού των 194 δις δολαρίων την ίδια περίοδο. Επίσης παρά το γεγονός ότι η Ελληνική κοινωνία βρίσκεται ήδη επί μια δεκαετία σε οικονομική κρίση απουσιάζει παντελώς απ' την ελληνική πολιτική σκηνή η κουλτούρα της συνεννόησης και της σύμπνοιας σε κρίσιμα οικονομικά και εθνικά ζητήματα. Το παράδειγμα της εθνικής συνδιάσκεψης του 1985 (Kifner, J., 1989), στο Ισραήλ αποτελεί πρότυπο για το πώς ένα έθνος αποκτά ομόφωνη και σταθερή πολιτική, ενισχύοντας έτσι το εσωτερικό του μέτωπο και ενδυναμώνοντας τη θέση του σε σχέση με εξωτερικούς παράγοντες και κινδύνους. Βεβαίως, το ζήτημα της πολιτικής κουλτούρας δεν αλλάζει απ' τη μια μέρα στην άλλη, καθώς απαιτεί την ανανέωση του πολιτικού προσωπικού της χώρας, την ανάπτυξη δράσης με γνώμονα το εθνικό συμφέρον, αλλά και την καλλιέργεια ενός νέου διακομματικού πολιτικού ήθους.

Κρίσιμης σημασίας για την χάραξη της οικονομικής πολιτικής αποτελεί το γεγονός ότι η Ελλάδα αντίθετα με το Ισραήλ αποτελεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως και της Ευρωζώνης. Συνεπώς η Τράπεζα της Ελλάδος έχει περιορισμένο πλαίσιο δράσης στο νομισματικό πεδίο αφού τόσο η έκδοση χρήματος όσο και η ισοτιμία του νομίσματος της, του Ευρώ, ρυθμίζεται αποκλειστικά από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στην Φρανκφούρτη η οποία λαμβάνει όλες τις αποφάσεις για την χάραξη της νομισματικής πολιτικής των χωρών της Ευρωζώνης. Η ελληνική κυβέρνηση δεν έχει την δυνατότητα να εκδώσει χρήμα ή να επηρεάσει με οποιονδήποτε τρόπο το εθνικό της νόμισμα αλλά μόνο να προτείνει στα ευρωπαϊκά όργανα ορισμένες ενέργειες για χαλάρωση των δημοσιονομικών κανονισμών οι οποίοι προβλέπουν έλλειμμα μέχρι 3% του ΑΕΠ.

Επιπροσθέτως κομβικό ρόλο στην ανάπτυξη του Ισραήλ κατέχει η διασύνδεση των Πανεπιστημίων και γενικότερα του εκπαιδευτικού συστήματος με την αγορά εργασίας, στη χώρα λειτουργούν κορυφαία ακαδημαϊκά ιδρύματα εκ των οποίων 2 συμπεριλαμβάνονται στα 100 πρώτα

στον κόσμο (Διεθνής Δείκτης Κατάταξης Πανεπιστημίων, Στοιχεία 2019), για παράδειγμα το επάγγελμα των μηχανολόγων παρουσίασε μεγάλη ζήτηση από τις επιχειρήσεις την τελευταία εικοσαετία, οπότε το Ισραήλ διαθέτει σήμερα τον μεγαλύτερο αριθμό μηχανολόγων σε αναλογία πληθυσμού παγκοσμίως γιατί αυτό το επάγγελμα έχει άμεση απορρόφηση από την αγορά εργασίας, αντιθέτως τμήματα πανεπιστημίων τα οποία έχουν μηδενική απορρόφηση αξιολογούνται και κλείνουν με συνοπτικές διαδικασίες αντίθετα με την ελληνική περίπτωση όπου συνεχίζουν να υπάρχουν στο διηνεκές τροφοδοτώντας γενιές ανέργων και δυσαρεστημένων πολιτών. Ο ρόλος των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων δεν εξαντλείται μόνο στην έρευνα αλλά και στη μεταφορά της τεχνολογίας στην αγορά, μέσω εξειδικευμένων φορέων μεταφοράς και εμπορικής αξιοποίησης τους (ΤΤΟ's- Technology Transfer Organizations). Έχουν δε ως αποστολή, τόσο τον εντοπισμό των επιστημονικών ιδεών που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εμπορικής εκμετάλλευσης, όσο και την αποτελεσματική εφαρμογή στην παραγωγή προϊόντων από τον ιδιωτικό τομέα. Οι Οργανισμοί Μεταφοράς Τεχνολογίας των Πανεπιστημίων έχουν συστήσει έναν Εθνικό Φορέα από 12 μέλη, στα οποία αναμένεται να προστεθούν ερευνητικά και ιατρικά κέντρα (Israel Tech Transfer Organization, Στοιχεία 2019). Στα Διοικητικά Συμβούλια αυτών των οργανισμών συμμετέχουν σημαντικοί επιχειρηματίες, ακαδημαϊκοί και διευθύνοντες Σύμβουλοι εταιριών σχετικών με την E&A.

Τα πανεπιστήμια αποτέλεσαν και αποτελούν το επίκεντρο της Έρευνας και Ανάπτυξης στο Ισραήλ αφού πέρα από το γεγονός ότι λαμβάνουν γενναιόδωρες κρατικές επιχορηγήσεις, η χώρα αποτελεί έδρα ερευνητικής δραστηριότητας για πάνω από 250 πολυεθνικές επιχειρήσεις. Η Ισραηλινή Κυβέρνηση προχώρησε στην θέσπιση από το ίδιο το κράτος τρόπων ενίσχυσης της νέας επιχειρηματικότητας καταδεικνύοντας την αναγκαιότητα της κρατικής πρωτοβουλίας παράλληλα με την ιδιωτική, προκειμένου να δοθούν κίνητρα στους νέους επιχειρηματίες να αναλάβουν το ρίσκο μίας νέας επιχειρηματικής προσπάθειας. Η τακτική που ακολούθησε το Ισραήλ ήταν η χρηματοδότηση νέων επιχειρηματιών με τη συνεισφορά του 50% του αρχικού τους κεφαλαίου, από τις επιχειρήσεις αυτές μόνο το 5% κατάφερνε να επιβιώσει και να επιστρέψει το ποσό, όμως αυτό ήταν αρκετό ώστε να καταφέρει η ισραηλινή οικονομία να ευημερήσει και να αναπτυχθεί από μια στάσιμη οικονομία σε έναν παγκόσμιο κόμβο τεχνολογικής ανάπτυξης με εταιρίες οι οποίες δημιούργησαν καινοτόμα προϊόντα όπως το πολυχρησιμοποιημένο από όλους μας USB Flash Drive το οποίο αποτελεί ισραηλινή πατέντα ή προσφέροντας υπηρεσίες όπως το πασίγνωστο πλέον Viber το οποίο αναπτύχθηκε από ισραηλινή εταιρία ως ανταγωνιστής του Skype πριν εξαγοραστεί από την Rakuten για 900 εκατ. δολάρια το 2013 (Dunne, J. Paul and Ron P. Smith, 2014).

Σημαντικό ρόλο στην κρατική υποστήριξη στις τεχνολογικές επενδύσεις έχει η ίδρυση του Γραφείου του Επιστημονικού Επικεφαλής της Χώρας, ενός θεσμού ο οποίος πλέον ονομάζεται Αρχή Καινοτομίας και ιδρύθηκε με Νόμο του 1986 με τον τίτλο «Νόμος Ενθάρρυνσης της Βιομηχανικής

Έρευνας και Ανάπτυξης-1986» και το οποίο είναι επιφορτισμένο με την κατεύθυνση των κρατικών επενδύσεων σε τομείς που η χώρα έχει ιδιαίτερη ανάγκη όσο και σε νέους όπως η διαδικτυακή προστασία, ο αυτοματισμός και η αγροτεχνολογία. Στην Ελλάδα δεν υφίσταται κάτι παρόμοιο με αποτέλεσμα οι ήδη λίγες κρατικές επενδύσεις να καταστρατηγούνται χωρίς αποτέλεσμα.

Προωθείται συστηματικά η εμπορική και οικονομική διασύνδεση των αμυντικών δαπανών με την Ισραηλινή οικονομία της, τόσο ως μορφή κεφαλαίου, όσο και υπό τη μορφή τεχνογνωσίας (know-how) αλλά και εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού. Οι αμυντικές δαπάνες λειτουργούν τελικά ως μία μορφή οικονομικού πολλαπλασιαστή ενώ αντίθετα στην Ελλάδα η στρατιωτική θητεία αντιμετωπίζεται ως μία αγγαρεία η οποία στερεί από τον πολίτη 9 μήνες χωρίς οποιοδήποτε ουσιαστικό αποτέλεσμα αφού έχει απαξιωθεί πρώτα από την ίδια την Πολιτεία και έπειτα από τους πολίτες ενώ δεν υφίσταται καν η ιδέα διασύνδεσης των αμυντικών δαπανών για της επίτευξη προστιθέμενης αξίας στην εθνική οικονομία.

5.4 Συμπεράσματα-Διδάγματα από το Ισραηλινό μοντέλο ανάπτυξης για την σημερινή Ελληνική Οικονομία

Η Ελλάδα έχει να αντλήσει πολλά χρήσιμα διδάγματα από τον τρόπο και τις μεθόδους που χρησιμοποίησε το Ισραήλ για να ξεπεράσει τις οικονομικές δυσχέρειες του παρελθόντος και να τα αξιοποιήσει για να ξεπεράσει την κρίση που βιώνει σήμερα αλλά και να χαράξει την δική της οικονομική πορεία στο μέλλον. Τα επιτεύγματα της Ισραηλινής οικονομίας είναι πολλά από το μακρινό 1985 μέχρι σήμερα και τα σημαντικότερα συνοψίζονται στα παρακάτω:

- 1) Συμμετοχή στη λίστα με τις 20 χώρες με υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα στον κόσμο .
- 2) Επίτευξη των υψηλότερων κατά κεφαλή εξαγωγών στον κόσμο.
- 3) Υπερνίκηση των αρνητικών επιπτώσεων του πληθωρισμού με την εφαρμογή μιας αυστηρής πολιτικής σταθεροποίησης με την έλευση του υπερπληθωρισμού.
- 4) Η διατήρηση, για αρκετά χρόνια, της οικονομίας κοντά σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης, ενώ απορρόφησε 2,6 εκατομμύρια μετανάστες, τέσσερις φορές τον πληθυσμό από την ίδρυση του κράτους.
- 5) Κατέστησε τη μεταποιητική βιομηχανία, ιδίως τον τομέα υψηλής τεχνολογίας, τον κύριο παράγοντα στην ισραηλινή οικονομία, με ρυθμό ανάπτυξης υψηλότερο από αυτόν του συνολικού εθνικού προϊόντος.

- 6) Ανάπτυξη της πιο προηγμένης γεωργίας στον κόσμο, όσον αφορά, π.χ., απόδοση ανά στρέμμα, χρήση εξελιγμένων αρδευτικών συστημάτων και εφαρμογή καινοτόμων ερευνών και τεχνολογίας στη γεωργία.

Αποτελεί χαρακτηριστικό του επιπέδου τεχνολογικής ανάπτυξης που έχει επιτευχθεί από το Ισραήλ το γεγονός ότι στα παγκόσμια συνέδρια Έρευνας και Ανάπτυξης είναι τα Εβραϊκά η δεύτερη πιο διαδεδομένη γλώσσα πίσω μόνο από τα Αγγλικά και όχι π.χ. τα Ισπανικά ή τα Ιαπωνικά. Καθώς η οικονομία του Ισραήλ κοιτάζει προς τον 21ο αιώνα, αναμένεται να συνεχίσει να ευημερεί ως ενεργός εταίρος στην παγκόσμια οικονομία, διατηρώντας επάξια μια θέση ανάμεσα στους παγκόσμιους ηγέτες στον ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης.

Το Ισραηλινό μοντέλο ανάπτυξης κατάφερε εν μέσω βαθιάς οικονομικής κρίσης το 1985 να επανεκκινήσει την οικονομία του κράτους και να αφήσει πίσω του ένα δημόσιο χρέος της τάξης του 280% του ΑΕΠ το 1985, καταφέροντας εντός τριών δεκαετιών να το φτάσει στο επίπεδο του 60% χωρίς την μεσολάβηση οποιουδήποτε «κουρέματος». Το παραπάνω θα αποτελούσε εντυπωσιακότατο επίτευγμα και παράδειγμα προς μίμηση για την ελληνική οικονομία από μόνο του, αλλά είναι ακόμα πιο αξιοπρόσεκτο ότι επιτεύχθηκε ενόσω μαίνονταν στην περιοχή της Μέσης Ανατολής διάφορες πολεμικές κρίσεις οι οποίες διέλυσαν οικονομίες άλλων κρατών και στις οποίες το Ισραήλ είχε άμεσο ή έμμεσο ρόλο. Η ανάπτυξη της Ισραηλινής οικονομίας θεμελιώθηκε σε τόσο στέρεες βάσεις μετά το 1985 που δεν κλονίστηκαν ούτε με την κρίση του Λιβάνου το 2006, ούτε με την Αραβική άνοιξη που συγκλόνησε σχεδόν όλα τα αραβικά κράτη με τα οποία συνορεύει την τελευταία δεκαετία. Η απόσταση ανάμεσα στο 1985 και το σήμερα διανύθηκε μέσω της ανάπτυξης και, συγκεκριμένα, μέσω της προσέλκυσης επενδύσεων, το «μυστικό» το οποίο θα πρέπει να ενστερνιστεί και η Ελληνική οικονομία δεν είναι ούτε η χαμηλή φορολόγηση ούτε η εργασιακή ευελιξία, αλλά η υποδειγματική λειτουργία των πανεπιστημίων και η μεθοδική επένδυση στον τομέα της Έρευνας και Ανάπτυξης (Kifner, J., 1989).

Η ισραηλινή εθνική συνδιάσκεψη του 1985 θα πρέπει να αποτελέσει δίδαγμα και πρότυπο για τους Έλληνες πολιτικούς οι οποίοι θα έπρεπε της δεκαετία που μεσολάβησε να έχουν ήδη ανακαλύψει κοινό έδαφος, και να κινηθούν με αρραγές μέτωπο σε όλα τα οικονομικά και εθνικά ζητήματα της Ελλάδας, προκειμένου να αποτρέψουν την οικονομική καταστροφή που βίωσε η χώρα. Είναι σήμερα επιτακτικότερο από ποτέ για το ελληνικό έθνος να διαμορφώσει ομόφωνη και σταθερή πολιτική αφού η χώρα συνεχίζει να αντιμετωπίζει οικονομική κρίση, μετανάστευση των νέων στο εξωτερικό ενώ ταυτόχρονα καλείται να απαντήσει σε προκλήσεις στα εθνικά μέτωπα. Θα πρέπει να καλλιεργηθεί από την αρχή το πολιτικό ήθος που θα επιτρέψει την διαμόρφωση του εσωτερικού μετώπου και την ενδυνάμωση της θέσης της χώρας σε σχέση με εξωτερικούς παράγοντες και κινδύνους.

Επίσης απαιτείται η αξιοποίηση των ανθρώπινων και υλικών πόρων της ελληνικής διασποράς η οποία όπως και η ισραηλινή είναι διάσπαρτη σε όλο τον κόσμο και έχει καταφέρει να προοδεύσει και να κάνει αισθητή την παρουσία της σε χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς και η Αυστραλία. Η χρησιμοποίηση σε κρατικές ή κυβερνητικές θέσεις των Ελλήνων της διασποράς θα ανανεώσει το πολιτικό σκηνικό της χώρας, θα ενδυναμώσει τις σχέσεις Διασποράς-Ελλάδας, ενώ παράλληλα θα μεταλαμπαδεύσει στη χώρα μας χρήσιμες ιδέες και πρακτικές που έχουν αποκτηθεί στο εξωτερικό. Σε υλικό επίπεδο, θα πρέπει να θεσμοθετηθούν οργανωμένες δράσεις για την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας από Έλληνες του εξωτερικού, όχι στη λογική της «αρπακτής» και του πρόσκαιρου οφέλους, αλλά στη βάση της δημιουργίας μιας νέας και μόνιμης επενδυτικής εισροής που θα ενισχύσει την εγχώρια οικονομία. Οι επενδύσεις της διασποράς θα μπορούσαν να ενισχυθούν μέσα από φορολογικά κίνητρα και κρατικές επιδοτήσεις, ενώ καλή ιδέα θα αποτελούσε και η έκδοση ελληνικών ομολόγων της διασποράς για την μείωση της εξάρτησης από εξωτερικούς δανειστές.

Η ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας θα πρέπει να ξεκινήσει με μια πλήρη αναδιάταξη του επενδυτικού, θεσμικού και εκπαιδευτικού πλαισίου στην Ελλάδα. Η χώρα διαθέτει υψηλό ποσοστό αποφοίτων Πανεπιστημίου, καθώς και επιστήμονες που διακρίνονται εκτός Ελλάδας. Η πρόσφατη κρίση όμως δημιούργησε μια ισχυρή εκροή επιστημονικού προσωπικού που αναζήτησε μια καλύτερη τύχη στο εξωτερικό. Για το λόγο αυτό, απαιτείται η παροχή επενδυτικών κινήτρων όχι μόνο μέσα από φορολογικές ελαφρύνσεις, αλλά και μέσα απ' τη θέσπιση ενός οργανωμένου πλαισίου ανάπτυξης της νέας επιχειρηματικότητας. Η δημιουργία χώρων όπου θα παρέχονται φθηνά ή και δωρεάν για κάποιο χρονικό διάστημα, οι βασικές υποδομές και υπηρεσίες που απαιτούνται για την γένεση νέων επιχειρηματικών ιδεών, είναι ένα μέτρο που θα δώσει ώθηση στην καινοτόμο επιχειρηματικότητα. Ήδη ανάλογες πρωτοβουλίες έχουν αναπτυχθεί στον ιδιωτικό τομέα μέσω ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων, όμως η συμμετοχή του κράτους στη χρηματοδότηση, κατά το πρότυπο του Ισραήλ, είναι αυτή που θα δώσει μεγαλύτερη δυναμική στο όλο εγχείρημα και θα απαλλάξει τους νέους επιχειρηματίες απ' το φόβο της αποτυχίας και της οικονομικής καταστροφής. Η απουσία κατά την παρούσα περίοδο των οικονομικών πόρων που απαιτούνται για τέτοια εγχειρήματα, θα πρέπει να ωθήσει την ελληνική πλευρά να διαπραγματευτεί την παροχή τους μέσα από ευρωπαϊκά προγράμματα όπως το ΕΣΠΑ και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, με το εγχείρημα ότι τέτοια εγχειρήματα όχι μόνο δεν απαιτούν τεράστια ποσά αλλά συντείνουν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και την αύξηση της απασχόλησης.

Εικόνα 11: Άποψη του κτιρίου που στεγάζεται το Ισραηλινό Χρηματιστήριο Αξιών(διαθέτει υπόγειο καταφύγιο ώστε οι συναλλαγές να μην παύουν και κατά τη διάρκεια βομβαρδισμών/Ενδεικτικό της Αποφασιστικότητας για συνέχιση της οικονομικής δράσης)

Πηγή: Wikipedia

Στον εκπαιδευτικό τομέα, απαιτείται η άμεση αναδιάρθρωση των αναλυτικών προγραμμάτων στο Λύκειο καθώς και η καθιέρωση αξιολόγησης και επανεκπαίδευσης για το εκπαιδευτικό προσωπικό όλων των βαθμίδων. Η στενότερη διασύνδεση εκπαίδευσης και εργασίας θα πρέπει να γίνει υπό το πρίσμα όχι της απόλυτης εξειδίκευσης, αλλά με την οπτική του προγραμματισμού βάσει των παραγωγικών αναγκών και δυνατοτήτων της χώρας. Τέλος, ακόμα και ο χρόνος στρατιωτικής θητείας για τους άνδρες, θα πρέπει να αξιοποιηθεί πιο γόνιμα, μέσω της εκπαίδευσης των στρατευσίμων σε θέσεις και αρμοδιότητες που θα τους φανούν χρήσιμες και ως πολίτες και όχι με την μορφή της αγγαρείας που ισχύει σήμερα ώστε αυτοί οι μήνες στο στράτευμα να λειτουργήσουν ευεργετικά προς την πατρίδα και μάλιστα σε πέραν του ενός μέτωπα.

Σε επίπεδο νομισματικής πολιτικής, η Ελλάδα δεσμεύεται από τη συμμετοχή της στην Ευρωζώνη, με κύριο στόχο την διατήρηση χαμηλού πληθωρισμού, χαμηλών ελλειμμάτων και χαμηλού επιπέδου χρέους. Συνεπώς, η Τράπεζα της Ελλάδος έχει περιορισμένο πλαίσιο δράσης στο νομισματικό πεδίο. Το μόνο που μπορεί να προταθεί μέσω της ελληνικής κυβέρνησης είναι η «χαλάρωση» αυτών των αυστηρών πλαισίων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, μέσω της ανάδειξης του παραδείγματος του Ισραήλ για την επίτευξη σταθερού ονομαστικού ρυθμού ανάπτυξης αλλά και η διατήρηση μικρότερων πρωτογενών πλεονασμάτων έως ότου η οικονομία ανακτήσει την δυναμικότητά της.

Όσον αφορά το ενεργειακό κομμάτι, η αξιοποίηση των κοιτασμάτων της χώρας μας έχει ήδη δρομολογηθεί τα τελευταία χρόνια, όμως θα πρέπει να παρακαμφθούν πολλές γραφειοκρατικές αγκυλώσεις και κυρίως οι προκλήσεις που μας δημιουργεί η γείτονας Τουρκία. Το Ισραήλ μπορεί να

αποτελέσει και σε αυτήν την περίπτωση στρατηγικό σύμμαχο για την αναχαίτιση της τουρκικής επιθετικότητας στην Ανατολική Μεσόγειο αλλά και έναν σοβαρό υποψήφιο για αγορές οπλικών συστημάτων, το Ισραήλ δημιούργησε την δική του πολεμική βιομηχανία όπως θα πρέπει να επιδιώξει και η χώρα μας. Συμπερασματικά πρέπει να τονίσουμε ότι μέσα από την Ελληνοϊσραηλινή συνεργασία οι δύο χώρες έχουν να δρέψουν πολλαπλά οφέλη αφού το Ισραήλ επιδιώκει με ζέση την σύσφιξη των σχέσεων του με την Ευρωπαϊκή Ένωση ενώ η Ελλάδα θα επωφεληθεί στον εν λόγω τομέα από την τεχνογνωσία ανωτάτου επιπέδου και την ενεργειακή σύζευξη των δύο χωρών σε προγράμματα κοινού ενδιαφέροντος. Τέλος, το βασικό δίδαγμα από το «οικονομικό θαύμα» του Ισραήλ αφορά τους ίδιους τους πολίτες-επιχειρηματίες του Ισραηλινού κράτους και κατ' επέκταση τους Έλληνες πολίτες-επιχειρηματίες. Η νέα κουλτούρα που πρέπει να διαμορφωθεί στην ελληνική επιχειρηματικότητα θα πρέπει να διαπνέεται από την προσπάθεια για καινοτομία και εξέλιξη, εργαζόμενοι και επιχειρήσεις πρέπει να στραφούν στην Έρευνα και την Ανάπτυξη, ο ισραηλινός αντίθετα με τον έλληνα, δεν φοβάται την επιχειρηματική αποτυχία ,ούτε «οδύρεται» για μια επιχείρηση που έκλεισε, αντιθέτως προχωράει άμεσα στην υλοποίηση της επόμενης επιχειρηματικής ιδέας την ίδια κιόλας εβδομάδα αν αυτό είναι δυνατόν. Σύμφωνα με μια λαϊκή ρήση των Ισραηλινών επιχειρηματιών **«μπορείς να βρεις τον μεγαλύτερο δάσκαλο σου στην αποτυχία σου και την μεγαλύτερη επιτυχία σου στην επόμενη προσπάθεια».**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ:

Fischer, Stanley, Dani Rodrik και Elias Tuma, 1993. Τα οικονομικά της ειρήνης στη Μέση Ανατολή. Cambridge, MA: MIT Press.

Barkai, Haim, 1990. Οι αρχές της ισραηλινής οικονομίας στην ιστορία της εβραϊκής κοινότητας στο Eretz Yisrael από το 1882: Ισραήλ - Η πρώτη δεκαετία, επιμέλεια Moshe Lissak, Ιερουσαλήμ: Εκτύπωση Ινστιτούτο Bialik.

Halevi, Nadav and Ruth Klinov-Malul, 1968. Η Οικονομική Ανάπτυξη του Ισραήλ, Νέα Υόρκη: Praeger Press.

Metz, Helen Chapin, 1986. Ισραήλ: Μια μελέτη χώρας . Ουάσιγκτον: Βιβλιοθήκη του Συνεδρίου Country Studies.

McCarthy, Justin ,1990. Ο πληθυσμός της Παλαιστίνης: Ιστορία του πληθυσμού και στατιστικές της ύστερης Οθωμανικής περιόδου και η εντολή, Νέα Υόρκη: Columbia University Press.

Metzer, Jacob, 1998. The Divided Economy of Mandatory Palestine, Cambridge: Cambridge University Press.

Smilansky, Moshe, 1959. Μια Σύνοψη της πρώτης δεκαετίας του Κράτους του Ισραήλ, Τελ Αβίβ: The Dvir Co.

Patinkin, Don, 1967. Η οικονομία του Ισραήλ: Η πρώτη δεκαετία . Ιερουσαλήμ: Maurice Falk Institute for Economic Research in Israel.

Ben-Bassat, Avi, 2002. Η ισραηλινή οικονομία, 1985-1998: Από την κυβερνητική παρέμβαση στην οικονομία της αγοράς. Cambridge, MA: MIT Press.

Ben-Porath, Yoram, συντάκτης, 1986. Η ισραηλινή οικονομία: Ωρίμανση μέσω κρίσης. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Metzer, Jacob, 1998. The Divided Economy of Υποχρεωτική Παλαιστίνη . Cambridge: Cambridge University Press.

Razin, Assaf και Efraim Sadka, 1993. Η Οικονομία του Σύγχρονου Ισραήλ. Λονδίνο: Chicago University Press.

Παγκόσμια Τράπεζα. Ανάπτυξη των Κατεχόμενων Εδαφών: Επένδυση στην Ειρήνη . Washington DC: Η Παγκόσμια Τράπεζα, Σεπτέμβριος, 1993.

Ben-Bassat, Avi, 2002. Η ισραηλινή οικονομία, 1985-1998: Από την κυβερνητική παρέμβαση στην οικονομία της αγοράς. Cambridge, MA: MIT Press.

Fischer, Stanley, Dani Rodrik και Elias Tuma, 1993. Τα οικονομικά της ειρήνης στη Μέση Ανατολή. Cambridge, MA: MIT Press.

Abu-bader, Suleiman and Aamer S. Abu-Qarn , 2003. Κυβερνητικές δαπάνες, στρατιωτικές δαπάνες και οικονομική ανάπτυξη: Απόδειξη αιτιότητας από την Αίγυπτο, το Ισραήλ και τη Συρία, Journal of Policy Modeling.

Ben-Porath, Yoram, 1986. Η συνυφασμένη αύξηση του πληθυσμού και των προϊόντων, 1922-1982, στο The Israel Economy: Ωρίμανση μέσω κρίσεων, Yoram Ben-Porath (Ed.), Cambridge: Harvard University Press.

Benoit, Emile 1973. Αμυντικές δαπάνες και οικονομική ανάπτυξη στις αναπτυσσόμενες χώρες, Lexington, MA: Lexington Books.

Benoit, Emile , 1978. Ανάπτυξη και άμυνα στις αναπτυσσόμενες χώρες, Οικονομική ανάπτυξη και πολιτιστική αλλαγή.

Cohen, Jordan S., Randolph Stevenson, Alex Mintz and Michael D. Ward, 1996. Αμυντικές δαπάνες και οικονομική ανάπτυξη στο Ισραήλ: Ο έμμεσος σύνδεσμος, Journal of Peace and Research.

DeRouen Jr., Karl, 2000, Η σχέση ανάπτυξης όπλων στο Ισραήλ, Journal of Peace Research.

Dunne, John Paul, 2012. Στρατιωτικές δαπάνες, ανάπτυξη, ανάπτυξη και σύγκρουση, Defense and Peace Economics Magazine .

Dunne, J. Paul and Ron P. Smith, 2010. Στρατιωτικές δαπάνες και αιτιώδης συνάφεια: Μια κριτική ανασκόπηση, Defense and Peace Economics.

Heinmann, Gadi, 2010. Από τη φιλία στην προστασία: σχέσεις Γαλλίας-Ισραήλ, 1958-1967, Diplomacy & Statecraft.

Kanovsky, Eliyahu, 1970. Ο οικονομικός αντίκτυπος του Εξαήμερου Πολέμου: Ισραήλ, Κατεχόμενα Εδάφη, Αίγυπτος και Ιορδανία, Νέα Υόρκη: Praeger Publishers.

Kifner, John, 1989. Το Ισραήλ παρουσιάζει ένα σχέδιο λιτότητας για την αναζωογόνηση της οικονομίας, The New York Times.

Angus A., 2007. Περιγράμματα της παγκόσμιας οικονομίας, 1-2030 μΧ .: Δοκίμια στη μακροοικονομική ιστορία, Οξφόρδη: Oxford University Press.

Mintz, Alex και Michael D. Ward, 1989. Η πολιτική οικονομία των στρατιωτικών δαπανών στο Ισραήλ, *American Political Science Review*.

Morris, B., 2008. 1948: Μια ιστορία του πρώτου αραβοϊσραηλινού πολέμου, New Haven: Yale University Press. Rabin, Roni C. , 1988. Καθώς οι Άραβες εργαζόμενοι μένουν στο σπίτι, η ισραηλινή οικονομία υποφέρει, *The New York Times*, 15 Ιανουαρίου 1988.

Rogan, Eugene., 2009. Οι Άραβες: Μια ιστορία, Νέα Υόρκη: Βασικά βιβλία. Rubner, Alex (1960), Η οικονομία του Ισραήλ: Ένας κρίσιμος απολογισμός των πρώτων δέκα ετών, Λονδίνο: Frank Cass & Company LTD.

Sacher, Howard M., 1976. Μια ιστορία του Ισραήλ: Από την άνοδο του Σιωνισμού στην εποχή μας, Νέα Υόρκη: Alfred A. Knopf, Inc.

David S. Painter, 2014. "Πετρέλαιο και γεωπολιτική: Οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 και ο ψυχρός πόλεμος". *Ιστορική Κοινωνική Έρευνα*, Columbia University Press.

Pelletiere, Stephen C., 2001. "Η επανάσταση του ΟΠΕΚ και οι συγκρούσεις μεταξύ του Ιράκ και του καρτέλ". *Ιράκ και το Διεθνές Σύστημα Πετρελαίου: Γιατί η Αμερική πήγε σε πόλεμο στον Κόλπο*. Greenwood Publishing Group

Grossman, Peter, 2013. Η ενεργειακή πολιτική των ΗΠΑ και η επιδίωξη της αποτυχίας . Cambridge University Press

Senor, Dan και Saul Singer, 2009. «Start Up» Nation: Η ιστορία του οικονομικού θαύματος του Ισραήλ, Νέα Υόρκη: Columbia University Press.

Stein, Kenneth, W., 1987. Η αγροτική οικονομία της Παλαιστίνης, 1917-1939, Μελέτες στον Σιωνισμό Οξφόρδη: Oxford University Press

Van Creveld, Martin, 2010. Η χώρα του αίματος και του μελιού, Νέα Υόρκη: Thomas Dunne Books, St. Martin's Press.

Yergin, Daniel, 1992. Το βραβείο: Η επική αναζήτηση για πετρέλαιο, χρήμα και δύναμη, Νέα Υόρκη: Touchstone, Simon & Schuster Press.

Ziv, Aryeh, 1958. 1948-1958, Τα πρώτα δέκα χρόνια: Ημερολόγιο εκδηλώσεων στο Ισραήλ, Τελ Αβίβ: Haaretz Press.

Berglas, Eitan, 1986. Άμυνα και οικονομία στην Ισραηλινή Οικονομία: Ωρίμανση μέσω κρίσεων, Yoram Ben-Porath (Ed.), Cambridge: Harvard University Press.

Bick, Atta , 2010. The Tal law: Μια χαμένη ευκαιρία για «γεφύρωση του κοινωνικού κεφαλαίου» στο Ισραήλ, *Journal of Church and State*.

Άρθρα 119-144,219 και 282-284 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Πρωτόκολλο Νο 4 της Λισσαβόνας για το καθεστώς που διέπει το Ευρωπαϊκό σύστημα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας .

Ινστιτούτο Ισραηλινών Εξαγωγών, Υπουργείο Εμπορίου, Στοιχεία 2019

Ισραηλινή Κεντρική Στατιστική Υπηρεσία . Αμυντικές δαπάνες στο Ισραήλ 1950-2011.

Παγκόσμια Τράπεζα: Κύρια Οικονομικά Μεγέθη, Στοιχεία 2019

Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, Στοιχεία 2019

Ευρωπαϊκή Κεντρική Στατιστική Υπηρεσία Στοιχεία 2019

Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία Στοιχεία 2019

Biger, Gideon, 1994. Μια αυτοκρατορία στους Αγίους Τόπους: Ιστορική Γεωγραφία της Βρετανικής Διοίκησης στην Παλαιστίνη 1917-1929, Νέα Υόρκη: St. Martin's Press.

Bregman, Ahron, 2010. οι πόλεμοι του Ισραήλ: Μια ιστορία από το 1947, Cambridge: Harvard University Press

Giladi, Dan και Mordechai N., 2002. Η ιστορία της εβραϊκής κοινότητας στο Eretz-Israel από το 1882, δεύτερο μέρος, επιμέλεια από το Israel Kolett, Ιερουσαλήμ: The Bialik Institute.

Greenwald, Carol S., 1975. Το οικονομικό μέλλον του Ισραήλ, Πρόκληση, Ιούλιος-Αύγουστος 1975 ,Columbia University Press.

Gross, Nachum T. and Yaakov Metzger, 1993. Η Παλαιστίνη στον Β 'Παγκόσμιο Πόλεμο: Μερικές οικονομικές πτυχές, "στους GF Mills και H. Rockoff (επιμ.) War: Essays on the Economic History of the World War II, Ames , Iowa State University Press.